

**ПРАТ «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КУЗИК ПЕТРО МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 351.862.4:342.84(477)

**ДИСЕРТАЦІЯ
МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОЮ ВИБОРЧОГО
ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ**

Галузь знань 28 «Публічне управління та адміністрування»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 281 - Публічне управління та адміністрування

Дисертація містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело

_____ **П.М. Кузик**

Науковий керівник -
Лисенко Сергій Олексійович,
доктор юридичних наук, професор

Київ - 2023

АНОТАЦІЯ

Кузик П.М. Механізми державного управління безпекою виборчого процесу в Україні. - Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». - ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом». - Київ, 2023.

У дисертаційному дослідженні наведено вирішення актуального науково-прикладного завдання на основі теоретичних, методологічних і практичних досліджень державного управління безпекою виборчого процесу та розробки наукових висновків і рекомендацій для удосконалення його механізмів в практиці державного управління в Україні. Необхідність удосконалення механізмів державного управління безпекою виборчого процесу в Україні зумовлено багатьма чинниками, зокрема: умовами зовнішніх та внутрішніх загроз, які обумовлені повномасштабною війною країни-агресора; можливостями та ризиками електронного голосування; використанням та впливом виборчих технологій; необхідністю організації виборчого процесу на звільнених територіях в умовах ризиків силових протистоянь, загроз терористичних диверсій проти організаторів виборів; відновлення нормального демократичного державного життя в післявоєнний період та ін.

На основі проведеного аналізу теоретичних підходів та концепцій з проблематики державного управління виборчим процесом в Україні встановлено спрямованість наукових досліджень на наступні питання проблематики державного управління виборчим процесом в країні, як: форсайт безпеки в контексті безпекознавства, права та публічного адміністрування; перспективні методи організації безпеки виборчого процесу; модернізація системи державного управління в контексті розвитку громадянського суспільства в Україні; державна політика у сфері регулювання діяльності засобів масової комунікації в умовах суспільних трансформацій в Україні; державна інформаційна політика у сучасному політичному просторі; детермінанти ефективності політичної влади та ін.

З'ясовано ключові поняття з безпекової тематики, до яких віднесено наступні: «безпека», «виклик», «ризик», «загроза», «небезпека», «катастрофа».

Розкрито, що в науково-теоретичних підходах поняття «національна безпека» розглядається таким чином: на законодавчому та науково-теоретичному рівнях; як стан внутрішніх і міждержавних відносин, який визначає рівень ефективності системи державних, правових і суспільних гарантій, що захищають права та свободи людини і громадянина, а також базові цінності та інтереси суспільства та суверенної держави. Зазначений стан оцінюється в контексті його стійкості та здатності протистояти як внутрішнім, так і зовнішнім загрозам, забезпечуючи таким чином безпеку і захист ключових цінностей і національних інтересів. А окрім того – як система, що включає: суверенітет та територіальну цілісність держави, конституційні права та свободи громадян, систему духовно-культурних, морально-етичних, інтелектуально-матеріальних цінностей суспільства, національні та соціальні спільноти, природні ресурси. Виокремлено пріоритетні види національної безпеки, до складових яких віднесено: державну, військову, політичну, громадську, економічну, енергетичну, екологічну, біобезпеку, інформаційну, кібербезпеку, продовольчу безпеку.

Представлено авторський підхід, що безпека виборчого процесу в контексті державного управління є утворюючою складових національної безпеки, зокрема інформаційної безпеки та кібербезпеки в умовах традиційного, змішаного і е-голосування та являють собою стан захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави.

Зазначено, що об'єктами інформаційної безпеки вважають свідомість, психіку людей; інформаційні системи та мережі різного масштабу і різного призначення, а об'єктами кібербезпеки – права і свободи людини і громадянина, гарантовані Конституцією України; суспільство, сталий розвиток інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища; територіальна цілісність і недоторканність, суверенітет і конституційний лад держави; національні інтереси в усіх сферах життєдіяльності особи, суспільства та держави; об'єкти критичної інфраструктури.

На основі проведеного теоретичного аналізу констатовано: неоднозначність розуміння поняття «виборчий процес» в наукових підходах та розуміння поняття «вибори» як найбільш поширеної форми прямого народовладдя в демократичній державі, сучасної цивілізованої правової форми оновлення влади, її структур та діяльності відповідно до потреб життя; головними бар'єрами на шляху розвитку е-демократії для місцевих органів влади є необхідність оновлення комунікаційної інфраструктури, брак фінансових ресурсів, брак професійно-кваліфікованого персоналу, цифровий бар'єр для певних громадян, низька зацікавленість громадян; електронне голосування у виборчому процесі має низку переваг та ряд недоліків; запровадження е-демократії є тривалим та поступовим процесом; необхідною умовою для реалізації електронного голосування є формування довіри громадськості та формування впевненості суспільства у новій системі.

Управління організацією виборчого процесу на основі зарубіжного досвіду як безпековою проблемою на державному рівні потребує: відповідності міжнародним стандартам; врахування правового досвіду країн Європейського Союзу; синергетичної взаємодії державних органів із зацікавленими організаціями громадянського суспільства, медіа й приватними структурами на підставі державно-приватного партнерства; налагодження зв'язку між виборчими органами та антидезінформаційними структурами для боротьби з дезінформацією під час виборів; поширення й розвиток інформаційно-комунікаційних технологій; формування медійної освіти населення та розвиток якісної журналістики.

До наукових підходів щодо моделювання державного управління певними сферами суспільства відносять: підхід щодо співвідношення централізації та децентралізації в державному управлінні; моделювання державного управління за рівнем інноваційності. Розкрито функціонування трьох основних моделей адміністрування виборів в різних країнах світу: незалежної моделі адміністрування виборів; урядової моделі адміністрування виборів; змішаної моделі адміністрування виборів.

Запропоновано авторську модель державного управління безпекою виборчим процесом в Україні як безпекову модель організації адміністрування виборів, яка

повинна включати: органи адміністрування виборами, діяльність якого повинна базуватися на правовій та концептуальній основі державної політики для забезпечення безпеки виборчого процесу та конкретизуватися в програмно-цільовій основі: програмах, стратегіях, постановці цілей, призначенні відповідальних, впровадженні управлінських рішень та заходів; безпеку виборчого процесу як об'єкт державного управління; моніторинг, оцінку, контроль, зворотній зв'язок щодо безпеки виборчого процесу з врахуванням зовнішнього та внутрішнього середовища, викликів та загроз.

Показано, що система правового регулювання правовідносин в межах виборчого процесу у сфері національної безпеки базується на положеннях (нормах) Конституції України; спеціальних законах України щодо виборчого процесу; нормативно-правових актах уповноважених органу адміністрування виборів; особливостях регулювання правовідносин в межах виборчого процесу у сферах національної безпеки.

Дістало подальшого розвитку функціонування правового механізму державного управління безпекою виборів в Україні на основі виокремлення напрямів удосконалення: вдосконалення нормативно-правової бази щодо забезпечення безпекових відносин в межах виборчого процесу відповідно до викликів та загроз внутрішнього та зовнішнього середовища; здійснення органу адміністрування виборів моніторингу, оцінки, контролю та зворотнього зв'язку для забезпечення безпеки виборів; гармонізація вітчизняного законодавства з відповідним законодавством ЄС в безпековій сфері виборчого процесу.

Програмно-цільовий механізм державного управління безпекою виборчого процесу удосконалено на основі системно-структурного методу. Даний механізм повинен включати наступні складові: суб'єкт державного управління виборчим процесом; теоретико-методологічні основи програмно-цільового механізму державного управління виборчим процесом, зокрема: програмно-цільова методологія, методологія соціальної адекватності, системно-синергетичний підхід, наукові концепти функціонування моделей державного управління безпекою виборчого процесу; система цілей, програми, програмно-цільові і політичні

рішення, програмно-цільовий метод управління; безпека виборчого процесу як об'єкт державного управління, його моніторинг та контроль.

Організаційно-функціональна структура системи державного управління виборчим процесом в Україні є сукупність взаємопов'язаних державно-управлінських елементів, які забезпечують зв'язок законодавства про вибори та виборчого процесу з виборчою практикою; функції демократичних виборів для життєдіяльності суспільства, для реалізації народного суверенітету, легітимації влади, визначення напрямку суспільного розвитку, делегування інтересів різних суспільних груп, послаблення соціальної напруги, досягнення суспільного консенсусу та інших.

Організаційно-функціональний механізм державного управління безпекою виборчого процесу повинен включати згідно атрибутивному підходу потрійність буття системи: суб'єкта державного управління - ОАВ; процес державного управління системою виборів у вигляді безпекової моделі державного управління нею; об'єкта державного управління - функціонування безпекового виборчого процесу.

Розроблено поетапний алгоритм державного управління безпекою виборчого процесу в контексті виборчих технологій, який включає наступні етапи: організаційний етап - визначення повноважень ЗМІ під час виборчого процесу, методів державного регулювання інформаційних процесів, створення спеціальних структур для забезпечення безпеки виборців; діагностичний етап - аналіз передвиборчої ситуації та поведінки політичних противників; етап розробки - створення стратегії виборчої компанії, вибір виборчих технологій, методів та прийомів забезпечення безпеки виборчого процесу; координаційний етап - визначення та погодження цілей, основних напрямів дій, способів досягнення, підготовка плану дій із зазначенням очікуваних результатів безпеки виборів; практичний етап - реалізація та виконання спільного плану дій; експертний етап - проведення та аналіз моніторингу ефективності безпеки виборців; етап коригування цілей, завдань, способів досягнення безпеки виборчого процесу.

З'ясовано, що поняття «довіра» як суспільно-політичного феномен в державному управлінні є багатограним. По-перше, поняття «довіра» відображає ставлення соціальної групи, індивіда до дій державного службовця та державної влади в цілому. По-друге, дане поняття сформоване на основі переконаності в правоті й вірності етичних, соціально-психологічних, емоційних і раціональних дій державного службовця. По-третє, це поняття передбачає лише позитивний образ інституту публічної влади, який виступає домінантним чинником підвищення ефективності її діяльності. В четвертих, «довіра» є оцінкою діяльності державних інституцій, яка базується на емоційному сприйнятті їхньої діяльності. В п'ятих, структура «довіри» включає три складові: перша складова - передбачуваність або знання, надійність, єдність; друга складова - передумова виникнення політичної довіри; третя складова - системоутворювальний фактор діяльності комунікаційної системи інституту політичної влади.

Встановлено причини політичної недовіри в українському суспільстві, серед них: низька ефективність державних органів через закритість, корумпованість та клановість політичної еліти; значний вплив неформальних «клієнтистських» бюрократичних зв'язків; відсутність комунікативних відносин на основі звітності, віддачі, формування довіри до органів публічної, підвищення громадської активності на основі довіри.

На підставі «довіри» як суспільно-політичного феномену розроблено інтегративний механізм державного управління безпекою виборчого процесу. Його складовими визначено такі: теоретико-методологічні засади «довіри» до інституту публічної влади; механізми державного управління безпекою виборчого процесу: програмно-цільовий механізм державного управління, правовий механізм державного управління, організаційно-функціональний механізм державного управління, механізм державного управління безпекою виборчого процесу в контексті виборчих технологій; позитивний ефект синергії. Цей ефект отримується на основі позитивної взаємодії даних механізмів, які базуються на науково-теоретичних концепціях державного управління безпекою виборів, методології відкритого партнерства влади і громадян як рівних суб'єктів відносин.

Ключові слова: державне управління, механізми державного управління, безпека виборів, «безпекова» модель державного управління виборчим процесом, поетапний алгоритм державного управління безпекою виборів, довіра як суспільно-політичний феномен в державному управлінні, інтегративний механізм державного управління безпекою виборчого процесу.

SUMMARY

Kuzyk P.M. The public management mechanisms of the election process safety in Ukraine. - Qualifying scientific work with manuscript rights.

The dissertation on competition of a scientific degree of the doctor of philosophy on a specialty 281 – «Public management and administration». - PrJSC "Higher educational institution "Interregional Academy of Personnel Management". - Kyiv, 2023.

The dissertation study provides a solution to an actual scientific and applied task based on theoretical, methodological and practical research on the state administration of election process safety and the development of scientific conclusions and recommendations for improving its mechanisms in the state administration practice in Ukraine. The need to improve the state management mechanisms of the election process safety in Ukraine is due to many factors, in particular: conditions of external and internal threats caused by an aggressor country full-scale war; electronic voting opportunities and risks; the electoral technologies use and influence; the need to organize the election process in the liberated territories in armed confrontations risks conditions, terrorist sabotage threats against the elections organizers ; normal democratic state life restoration in the post-war period, etc.

On the analysis basis of theoretical approaches and concepts on the election process state management issues in Ukraine, the scientific research focus on the following issues of the election process state management in the country has been established, such as: safety foresight in the context of safety studies, law and state management; promising methods of organizing the election process safety; public administration system modernization in the civil society development context in Ukraine; state policy in the masscommunication field in the social transformations context in Ukraine; state information policy in the modern political space; the political power effectiveness determinants , etc.

The key concepts from the safety topic are found out, which include the following: «safety», «challenge», «risk», «threat», «danger», «catastrophe».

It is revealed that in scientific and theoretical approaches, the «national security» concept is considered as follows: at the legislative and scientific and theoretical levels; as

the internal and interstate relations state, which determines the system effectiveness of state, legal and social guarantees of human and citizen rights and freedoms, basic society values and interests, a sovereign state against internal and external threats; as a system that includes: the state sovereignty and territorial integrity, citizens constitutional rights and freedoms, a system of spiritual-cultural, moral-ethical, intellectual-material values of society, national and social communities, natural resources. The national security priority types are highlighted, the which include components: state, military, political, public, economic, energy, ecological, biosecurity, information security, cyber security, food security.

The author's approach is presented that the safety of the electoral process in the state administration context is a national security constituent, in particular information safety and cyber security in the conditions of traditional, mixed and e-voting and is a protection state of the person and citizen, society and the state vital interests.

It is noted that the information safety objects are the people consciousness and psyche; information systems and networks of various scales and various purposes, and the cyber security objects are the constitutional rights and freedoms of a person and a citizen; information society and digital communication environment sustainable development; the state, its constitutional system, sovereignty, territorial integrity and inviolability; national interests in all spheres of a person life, society and the state; objects of critical infrastructure.

On the conducted theoretical analysis basis, it was established: the understanding ambiguity of the concept of "electoral process" in scientific approaches and the understanding of the "elections" concept as the most widespread form of direct popular government in a democratic state, a modern civilized legal form of power renewal, its structures and activities in accordance with the life needs; the main barriers to the development of e-democracy for local authorities are the need to update the communication infrastructure, financial resources lack, professionally qualified personnel lack, a digital barrier for certain citizens, citizens low interest; electronic voting in the election process has a advantages number and a disadvantages number; the e-democracy introduction is a long and gradual process; a necessary condition for the electronic voting

implementation is the public trust formation and the public confidence formation in the new system.

The election process organization management based on foreign experience as a safety problem at the state level requires: compliance with international standards; taking into account the European Union countries legal experience; state bodies synergistic interaction with civil society interested organizations, media and private structures on the public-private partnership basis; communication establishment between electoral bodies and anti-disinformation structures to combat disinformation during elections; information and communication technologies spread and development; population media education formation and quality journalism development.

Scientific approaches to the public administration modeling in society certain spheres include: an approach to the centralization and decentralization ratio in public administration; the public administration modeling by the innovativeness level; the election administration simulation as an state administration system element; the election process anti-crisis management modeling in Ukraine as a dialogue between public authorities and civil society. The operation of three election administration main models in the world different countries is revealed: the election administration independent model; election administration government model; election administration mixed model.

The author's model of election process safety state management in Ukraine is proposed as a safety model of the election administration organization, which should include: election administration bodies, the activities of which should be based on the legal and conceptual basis of state policy to ensure the safety of the election process and be specified on a program-target basis: programs, strategies, goal setting, appointment of responsible persons, implementation of management decisions and measures; the electoral process safety as an state administration object; monitoring, assessment, control, feedback on the election process safety, taking into account the external and internal environment, challenges and threats.

It is shown that the legal relations legal regulation system within the electoral process in the national security field is based on the Ukraine Constitution provisions (norms); Ukraine special laws regarding the election process; the authorized election

administration body normative legal acts; peculiarities of legal relations regulation within the electoral process in the national security spheres.

There was further development of the election safety state management legal mechanism functioning in Ukraine based on the areas identification for improvement: improvement of the legal framework for ensuring security relations within the electoral process in accordance with the internal and external environment challenges and threats; monitoring, assessment, control and feedback of the election administration body to ensure election security; domestic legislation harmonization with relevant EU legislation in the election process security sphere.

The program-target mechanism of the election process safety state management has been improved on the system-structural method basis. This mechanism should include the following components: the election process state management subject; theoretical and methodological foundations of the election process state management program-target mechanism, in particular: program-target methodology, social adequacy methodology, system-synergistic approach, models functioning scientific concepts of the election process safety state management; system of goals, programs, program-target and political decisions, management program-target method; the election process safety as a stateadministration object, its monitoring and control.

The organizational and functional structure of the election process state management system in Ukraine is a set of interrelated state and management elements that ensure the election legislation connection and the election process with election practice; the democratic elections functions for the society life, for the popular sovereignty realization, power legitimization, the social development direction determination, various social groups interests delegation, social tension easing, social consensus achievement, and others.

The organizational and functional mechanism of the election process safety state management should include, according to the attributive approach, the system triple existence: the state administration subject - OAB; the election system state management process in the form of a state management safety model; of the state administration object - the secure election process functioning.

A step-by-step algorithm for state security management of the election process in the election technologies context has been developed, which includes the following stages: organizational stage - media powers determination during the election process, information processes state regulation methods, special structures creation to ensure voter security; diagnostic stage - analysis of the pre-election situation and political opponents behavior; the development stage – an election company strategy creation, election technologies selection, methods and techniques for ensuring the election process security; coordination stage - goals definition and agreement, action main directions, achievement methods, an action plan preparation indicating the election security expected results; practical stage – a joint action plan implementation and execution; expert stage - conducting and analyzing the voter security effectiveness monitoring; the goals adjusting stage, tasks, and election process safety achieving methods.

It was found that the «trust» concept as a socio-political phenomenon in public administration is multifaceted. First, the "trust" concept reflects the a social group attitude, an individual to the civil servant actions and state power as a whole. Secondly, this concept is formed on the conviction basis in the correctness and fidelity of the ethical, socio-psychological, emotional and civil servant rational actions. Thirdly, this concept assumes only a public power institution positive image, which acts as a dominant factor in increasing its activities efficiency. Fourthly, «trust» is an state institutions performance assessment, which is based on an emotional perception of their performance. Fifth, the «trust» structure includes three components: the first component is predictability or knowledge, reliability, unity; the second component is a prerequisite for the political trust emergence; the third component is the system-forming factor of the political power institute communication system activity.

The political mistrust causes in Ukrainian society have been established, among them: state bodies low efficiency due to closedness, corruption and clannishness of the political elite; informal «clientelistic» bureaucratic connections significant influence; communicative relations lack based on reporting, feedback, building trust in public bodies, increasing public activity based on trust.

On the «trust» basis as a socio-political phenomenon, an election process safety state management integrative mechanism was developed. The following are defined as its components: theoretical and methodological principles of "trust" in the public authority institution; election process safety state management mechanisms: programmatic and state management target mechanism, state management legal mechanism, state management organizational and functional mechanism, election process safety state management mechanism in the election technologies context; positive synergy effect. This effect is obtained on these mechanisms positive interaction basis, which are based on the scientific and theoretical concepts of election security state management, the open partnership methodology between the authorities and citizens as relations equal subjects.

Keywords: state administration, state administration mechanisms, election security, elections safety, election process state management «safety» model, step-by-step algorithm of election safety state management, trust as a socio-political phenomenon in state administration, integrative mechanism of election process safety state management.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у вітчизняних наукових фахових виданнях:

1. Кузик П.М. Перспективні методи організації безпеки виборчого процесу: форсайт безпеки у контексті державного управління. *Наукові перспективи*. 2021. №4(10). С.50-60. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/download/203/205> (дата звернення: 04.05.2023).
2. Кузик П.М. Функціонування моделей державного управління безпекою виборчого процесу на принципах відкритого партнерства. *Право та державне управління*. Збірник наукових праць. Запоріжжя: КПУ, 2022. № 2. С.204-208.
3. Кузик П.М. Аналіз базових моделей розвитку публічного управління в Україні. *Публічне урядування*, 2022. №3 (31). С.34-37. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-3\(31\)-4](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-3(31)-4).
4. Кузик П.М. Забезпечення нормативно-правового механізму державного управління безпекою виборів в Україні. *Публічне урядування*. 2022. № 1 (29). С.74- 78. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-1\(29\)-10](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-1(29)-10).
5. Кузик П.М. Програмно-цільовий механізм державного управління безпекою у виборчому процесі. *Публічне урядування*, 2022. №3 (28). С.45-49. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2021-3\(28\)-6](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2021-3(28)-6).

Тези доповідей на науково-практичних конференціях:

6. Кузик П.М. Модернізування функціонального механізму державного управління безпекою у виборчому процесі. *Scientific Collection «InterConf», (120): with the Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference «Recent Advances in Global Science»*. Vilnius, Lithuania: Vaiga, August 16-18, 2022. P.105-109.
7. Кузик П.М. Наукові поняття функціонування моделей державного управління безпекою у виборчому процесі. *Global and regional aspects of sustainable development: Proceedings of the 6th International Scientific and Practical Conference*,

Copenhagen, Denmark, February 26-28, 2022. P.603-605. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/issue/view/26-28.02.2022/108> (дата звернення 04.05.2023).

8. Kuzyk Petro. Regulatory and legal ensuring the mechanism of the state management of election security in Ukraine. *Проблеми модернізації України*: [зб. наук. пр.]. Вип. 14: Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції “Розбудова інноваційних економіки, менеджменту та освіти в умовах нової соціальної реальності” (Київ, Міжрегіональна Академія управління персоналом, 26 травня 2022 р.). С. 181-183.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

9. Кузик П.М. Система контролю загроз виборчому процесу в механізмі державного управління. *Věda a perspektivy*. Praha, České republiky. 2021. № 1(1). P.94-102.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ	19
ВСТУП	21
РОЗДІЛ ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ	31
1 БЕЗПЕКОЮ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ	
1.1 Аналіз теоретичного підґрунтя державного управління виборчим процесом в Україні	31
1.2 Безпека виборів як складова національної безпеки України в науково-теоретичних підходах	49
1.3 Закордонний досвід управління організацією виборчого процесу	80
Висновки до розділу 1	104
РОЗДІЛ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО	108
2 УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОЮ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ	
2.1 Наукові концепти функціонування моделей державного управління безпекою виборчого процесу	108
2.2 Нормативно-правове забезпечення функціонування правового механізму державного управління безпекою виборів в Україні	123
2.3 Програмно-цільовий механізм державного управління безпекою виборчого процесу	151
Висновки до розділу 2	170
РОЗДІЛ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО	173
3 УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОЮ ВИБОРІВ	
3.1 Удосконалення організаційно-функціонального механізму державного управління безпекою виборчого процесу	173
3.2 Державне управління безпекою виборів в контексті виборчих технологій	197

3.3 Інтегративний механізм державного управління безпекою 212

виборчого процесу на основі довіри

Висновки до розділу 3 230

ВИСНОВКИ 235

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 239

ДОДАТКИ 262

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

АРК – Автономна Республіка Крим

АТО - Антитерористична операція на сході України

ВП - виборчий процес

е- законодавство - електронне законодавство

е-вибори- електронні вибори

е-голосування - електронне голосування

е-демократія - електронна демократія

е-опитування – електронне опитування

е-парламент - електронний парламент

е-петиція – електронна петиція

е-референдум- електронний референдум

е-суд -електронний суд

ЄС - Європейський Союз

ЗМІ – Засоби масової інформації

ІБ - інформаційна безпека

ІКТ- інформаційно-комунікативні технології

МВС - Міністерство внутрішніх справ

НАТО - NATO – North Atlantic Treaty Organization – з англ. Північно-атлантична договірна організація

ОАВ- орган адміністрування виборів

ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі

ОВК – Окружна виборча комісія

ОГС - організації громадянського суспільства

ОУВП-організація управління виборчим процесом

РФ - Російська Федерація

СНД - Співдружність Незалежних Держав

СРСР - Союз Радянських Соціалістичних Республік

США - Сполучені Штати Америки

ЦВК - Центральна Виборча Комісія

ЦСР - Цілі сталого розвитку

COVID-19 - Коронавірусна хвороба 2019 (англ. *coronavirus disease 2019*,
аббревіатура COVID-19 затверджена як офіційна скорочена назва)

ВСТУП

Актуальність теми. Після здобуття незалежності, Україна ініціювала процес формування демократичної політичної системи. Ключовим компонентом цієї системи є реалізація принципу проведення вільних, справедливих та конкурентоспроможних виборчих процесів. Цей крок був фундаментальним для зміцнення демократичних стандартів і забезпечення громадянської участі в політичному житті країни. Вибори в Україні, яка знаходиться в умовах зовнішніх та внутрішніх загроз, які обумовлені повномасштабною війною країни-агресора, можливості та ризики електронного голосування, організація виборчого процесу на звільнених територіях, забезпечення виборчих прав внутрішньо переміщених осіб та біженців, відновлення нормального демократичного державного життя після війни потребуватиме вирішення низки питань, пов'язаних з проведенням виборів в післявоєнний період.

Серед цих питань виділяють проблематику довіри до органів публічної влади, принципів формування та роботи органів адміністрування виборів, ключових факторів та критеріїв безпеки, заходів, які потрібно здійснити для забезпечення безпеки усіх учасників виборчого процесу, застосування міжнародного досвіду для організації перших післявоєнних виборів та ін.

Необхідно констатувати, що проведення післявоєнних виборів в українській державі в умовах погіршення криміногенної ситуації, незаконного обігу зброї, ризиків силових протистоянь під час виборів, мінної небезпеки, загрози терористичних диверсій проти організаторів виборів, неоднакової готовності різних територій до проведення демократичних виборів та інших безпекових викликів потребує з'ясування теоретико-практичних засад удосконалення механізмів державного управління безпекою виборчого процесу в Україні.

Проблематика державного управління безпекою виборчого процесу базується на фундаментальних та прикладних дослідженнях теоретико-концептуальних засад, механізмів, моделей, нормативно - правового забезпечення державного управління таких учених, як О.В. Амельницька, О.В.Власенко, П.В.Ворона, Т.Д.Ганцюк,

І.Т.Зварич, Я.С.Клейнер, В.М. Князєв, В.Ю.Когутюк, В.П.Коваленко, Л.М.Костецька, П.М.Кузик, О.К.Любчук, В.Я.Малиновський, Ю.В.Нестеряк, Н.Р.Нижник, В.М.Олуйко, О.Ю.Оболенський, О.Г.Пухкал, О.А.Рачинська, А.П.Савков, В.І.Шарий та ін.

Проблему розробки національної та інформаційної безпеки в контексті державного управління, правового регулювання, організації виборчого процесу вивчали М.А.Бучин, О.В.Власенко, А.В. Войціховський, Т.Д.Ганцюк, М..В. Гребенюк, В.І.Григор'єв, Ю.С.Довгаль, Я.М.Жарков, І.Ф.Корж, В.В.Кульчицький, С.О.Лисенко, Б.Д.Леонов, О.В.Литвиненко, А.І.Марущак, Л.Р.Наливайко, А.Ю.Нашинець-Наумова, В.Г.Пиlipчук, А.М.Подоляка, Є.Д.Скулиш, В.Ю.Степанов, Р.С.Хаба, В.С.Цимбалюк, Р.Ф.Черниш, А.В.Чунарьова, О.В.Шевякова, О.К.Юдін, О.Л.Яковенко та ін. Серед сучасних науковців, дослідження яких спрямовані на розв'язання проблема довіри до органів публічної влади в контексті демократичного державотворення, слід відзначити праці наступних вчених: О.П.Айвазовської, О.О.Бабінової, М.Й.Братковського, Л.М.Костецької, О.Г.Кучабського, І.П.Лопушинського, О.Є.Макухи, А.Б.Міщенка, С.С.Погорелого та ін.

Вагомий внесок в теоретико-концептуальне обґрунтування проблематики державного управління виборчим процесом здійснили П.М.Кузик, С.О.Лисенко, О.Г.Пухкал, С.Ф.Серьогіна, А.П.Савков та ін. Проблему сутності поняття «виборчий процес» вивчали такі вчені, як Ю.Г.Барабаш, Ф.В.Веніславський, В.П.Колісник, Л.М.Костецька, В.В.Молдован, М.А.Наход, М.І.Ставнійчук, В.Д.Яворський та ін.

Питанням виборчого права, стандартів, принципів виборів та виборчого процесу та їх адаптації до умов України присвячені роботи М.В.Афанасьєвої, О.С.Бакумова, Н.В.Богашевої, М.А.Бучина, В.Г.Герасимчук, Л.М.Костецької, Р.П.Князевич, О.Д.Лізунова, В.Ф.Мелешенко, В.В.Молдован, Ю.В.Нестеряк, В.Ф.Погорілка, А.П.Савкова, М.І.Ставнійчук, Т.В.Стешенка, В.А.Стукаленка, В.І.Шарія, Ю.Р.Шведа, В.Д.Яворського та ін. Проблеми вдосконалення виборчої системи досліджували Н.В.Богашева, Ю.Б.Ключковський, Л.В.Колісецька, В.В.Молдован, В.Ф.Мелешенко, О.Г.Пухкал, А.П.Савкова та ін. Детермінанти

ефективності політичної влади, зокрема: легітимність влади, здійснення виборів як встановлених законом демократичних процедур, використання політичних технологій, серед яких вибори як базові технології, та виборчих технологій з'ясовували в своїх роботах М.П.Гетманчук, В.К.Грищук, Я.Б.Турчин та ін.

Проблематика організації фортсайту безпеки та забезпечення безпеки виборів в Україні з'ясовувалися як багатогранна проблема в наукових та аналітичних дослідженнях О.П.Айвазовської, Н.А.Бутирської, М.А.Бучина, В.Ю.Когутюк, Л.М.Костецької, П.М.Кузика, С.О.Лисенка, І.В.Ткаченко та ін.

Слід відзначити, що воєнний стан передбачає заборону проведення загальнодержавних та місцевих виборів, але зразу після його завершення проблеми організації та проведення виборів будуть потребувати розв'язання низки гострих проблем, серед яких є проблематика безпеки виборчого процесу в країні, що потребує проведення аналізу теоретичного підґрунтя державного управління виборчим процесом в Україні; теоретичних досліджень проблеми безпеки виборів як складової національної безпеки України; з'ясування закордонного досвіду управління організацією виборчого процесу; наукових концептів функціонування моделей державного управління безпекою виборчого процесу; нормативно- правового забезпечення функціонування правового механізму державного управління безпекою виборів в Україні; удосконалення програмно-цільового та організаційно-функціонального механізмів державного управління безпекою виборчого процесу; державного управління безпекою виборів в контексті виборчих технологій; створення інтегративного механізму державного управління безпекою виборчого процесу на підставі довіри, що обумовлює необхідність проведення досліджень механізмів державного управління безпекою виборчого процесу в Україні та зумовило вибір теми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження на тему «Удосконалення механізмів державного управління безпекою виборчого процесу в Україні» виконано відповідно до наукової теми науково-дослідної роботи ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» «Розвиток публічного управління та адміністрування в умовах системних

галузевих реформ: соціальні, економічні, безпекові та культурні аспекти» (номер державної реєстрації 0119U100491).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування удосконалення механізмів державного управління безпекою виборчого процесу на основі теоретико-практичних досліджень.

Для досягнення цієї мети поставлено *такі задачі*:

- провести аналіз теоретичного підґрунтя державного управління виборчим процесом в Україні;
- розкрити сутність поняття «безпека виборів» як складової національної безпеки України в науково-теоретичних підходах;
- проаналізувати зарубіжний досвід управління організацією виборчого процесу;
- визначити наукові концепти функціонування моделей державного управління безпекою виборчого процесу;
- висвітлити нормативно-правове забезпечення державного управління безпекою виборів в Україні;
- здійснити удосконалення програмно-цільового механізму державного управління безпекою виборчого процесу;
- удосконалити організаційно-функціональний механізм державного управління безпекою виборчого процесу;
- з'ясувати державне управління безпекою виборів в контексті виборчих технологій;
- розробити інтегративний механізм державного управління безпекою виборчого процесу на основі довіри.

Об'єктом дослідження є процеси державного управління безпекою виборчого процесу

Предмет дослідження - теоретичні та практичні засади удосконалення механізмів державного управління безпекою виборчого процесу в Україні

Методи дослідження. Дисертаційне дослідження виконано на основі використання сучасних концепцій управління, системно-синергетичного підходу як

загальнотеоретичної парадигми дослідження, програмно-цільової методології; атрибутивного наукового підходу, підходу моделей діалогу в контексті взаємодії між владою і громадянами; методичного трьохкомпонентного підходу до поняття «довіра», загальнонаукових та спеціальних методів досліджень, що сприяло забезпеченню достовірності та об'єктивності отриманих нових знань.

Теоретичним підґрунтям проведеного дослідження стали: концепція «політичних мереж»; концепція форсайту безпеки в контексті безпекознавства, права та державного управління; концептуальне моделювання «нового державного менеджменту»; концепція «governance» (врядування); концепція інформаційної безпеки України; концептуальні (ліберальна, аксіологічна, саморегуляційна, синергетична) парадигми управління; концепція суспільства «піщаного годинника» Р. Роуз.

Для вирішення поставлених завдань в роботі використано сукупність методів наукового пізнання, зокрема *метод теоретичного аналізу* – застосовувався для з'ясування теоретико-концептуальних та науково-прикладних засад, проблематики державного управління виборчим процесом, організації та забезпечення безпеки виборів (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 2.1), сутності та особливостей виборчих технологій, етапів алгоритму управління виборчим процесом (підрозділ 3.2); *метод формально-догматичного аналізу* та *метод підведення під поняття* – використовувався для аналізу змісту досліджуємих ключових понять, категорій з виборчої і безпекової тематики та формулювання авторського їх розуміння (підрозділи 1.1, 1.2, 2.2), для визначення складових інтегративного механізму державного управління безпекою виборчого процесу на підставі довіри (підрозділ 3.3); *метод системного аналізу* - забезпечив з'ясування принципів організації управління виборчим процесом, переваг та недоліків е-голосування (підрозділ 1.3), узагальнення підходів щодо розуміння поняття «довіра до влади» (підрозділ 3.3); *системно-структурний метод* - дозволив виокремити складові е-демократії (підрозділ 1.3), виявити складові програмно-цільового механізму державного управління безпекою виборчого процесу (підрозділ 2.3), визначити складові організаційно-функціонального механізму державного управління безпекою виборчого процесу на основі

атрибутивного підходу (підрозділ 3.1); *системно-функціональний метод* - дозволив виявити основні функції органів адміністрування виборів в країнах ЄС, в Україні в межах та у спосіб, встановлений Конституцією України, Виборчим кодексом, Законом України «Про Центральну виборчу комісію» (підрозділ 3.1); *метод класифікації (типології)* – дав змогу виокремити види національної безпеки, інформаційних загроз національній безпеці (підрозділ 1.2), види моделей державного управління на основі концептуальних парадигм, основних моделей адміністрування виборів як елемента системи державного управління (підрозділ 2.1), види інформаційних впливів під час виборчого процесу (підрозділ 3.2); *нормативно-догматичний метод* – був використаний для дослідження виборчого законодавства України (підрозділ 2.2).

Застосування *методу моделювання* надало змогу удосконалити сучасне розуміння моделі організації адміністрування виборів та розробити безпекову модель організації адміністрування виборів на основі атрибутивного наукового підходу (підрозділ 2.1).

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження визначається тим, що вперше на основі застосування програмно-цільової методології, методології соціальної адекватності, концепцій «політичних мереж», форсайту безпеки, «governance», інформаційної безпеки України, парадигм управління, суспільства «підданого годинника», системно-синергетичного, моделей діалогу, трьохкомпонентного до поняття «довіра», атрибутивного підходів, загальнонаукових та спеціальних методів досліджено удосконалення механізмів державного управління безпекою виборчого процесу в Україні. У межах дисертації отримано результати, що характеризуються науковою новизною:

У представленій роботі вперше:

- розробка моделі державного управління безпекою виборчого процесу в Україні, яка повинна включати: органи адміністрування виборами, діяльність якого повинна базуватися на правовій та концептуальній основі державної політики для забезпечення безпеки виборчого процесу та конкретизуватися в програмно-цільовій основі: програмах, стратегіях, постановці цілей, призначенні відповідальних,

впровадженні управлінських рішень та заходів; безпеку виборчого процесу як об'єкт державного управління; моніторинг, оцінку, контроль, зворотній зв'язок щодо безпеки виборчого процесу з врахуванням зовнішнього та внутрішнього середовища, викликів та загроз;

- запропоновано поетапний алгоритм державного управління безпекою виборчого процесу в контексті виборчих технологій, етапами якого виокремлено: організаційний етап, на якому відбувається визначення повноважень ЗМІ під час виборчого процесу, методів державного регулювання інформаційних процесів, створення спеціальних структур для забезпечення безпеки виборців; діагностичний етап, що передбачає аналіз передвиборчої ситуації та поведінки політичних противників; етап розробки, до якого віднесено створення стратегії виборчої компанії, вибір виборчих технологій, методів та прийомів забезпечення безпеки виборчого процесу; координаційний етап, який включає визначення та погодження цілей, основних напрямів дій, способів досягнення, підготовка плану дій із зазначенням очікуваних результатів безпеки виборів; практичний етап як реалізацію та виконання спільного плану дій; експертний етап як проведення та аналіз моніторингу ефективності безпеки виборців; етап коригування цілей, завдань, способів досягнення безпеки виборчого процесу;

- розроблено інтегративний механізм державного управління безпекою виборчого процесу на основі довіри, складовими якого виступають: теоретико-методологічні засади суспільно-політичного феномену довіри до інституту публічної влади; механізми державного управління безпекою виборчого процесу: програмно-цільовий механізм державного управління, правовий механізм державного управління, організаційно-функціональний механізм державного управління, механізм державного управління безпекою виборчого процесу в контексті виборчих технологій; позитивна взаємодія, що ґрунтується на наукових концептах державного управління безпекою виборчого процесу та методології відкритого партнерства між владою та громадянами, які розглядаються як рівноправні учасники відносин та може сприяти досягненню значного синергетичного ефекту.

Удосконалено:

- організаційно-функціональний механізм державного управління безпекою виборчого процесу на основі атрибутивного підходу, що передбачає потрійність буття системи: суб'єкта державного управління - органи адміністрування виборів; процес державного управління системою виборів у вигляді безпекової моделі організації адміністрування виборів в Україні; організація функціонування виборчого процесу: безпека виборів як об'єкт державного управління;

- програмно-цільовий механізм державного управління безпекою виборчого процесу, складовими якого є: суб'єкт державного управління виборчим процесом; теоретико-методологічні засади цього механізму, які включають: програмно-цільову методологію, методологію соціальної адекватності, системно-синергетичний підхід, наукові концепти функціонування моделей державного управління безпекою виборчого процесу; мета (система цілей), програми, програмно-цільові та політичні рішення, програмно-цільовий метод управління; безпека виборчого процесу як об'єкт державного управління, її моніторинг та контроль.

Дістали подальшого розвитку:

- систематизація наукових та аналітичних досліджень, які присвячені теоретико-концептуальному обґрунтуванню проблематики державного управління виборчим процесом, питанням організації та забезпечення безпеки виборів в Україні;

- поняття «безпека виборчого процесу» в контексті державного управління як утворююча складових національної безпеки таких, як інформаційна безпека та кібербезпека в умовах традиційного, змішаного та е-голосування; види об'єктів інформаційної безпеки під час виборів на основі врахування рівнів впливу: психологічного рівня, особистісно-соціального рівня, рівня правового забезпечення;

- управління організацією виборчого процесу на основі зарубіжного досвіду як безпековою проблемою на державному рівні, що передбачає відповідність міжнародним стандартам, врахування правового досвіду країн Європейського Союзу, синергетичну взаємодію державних органів із зацікавленими організаціями громадянського суспільства, медіа й приватними структурами на підставі державно-

приватного партнерства, налагодження зв'язку між виборчими органами та антидезінформаційними структурами для боротьби з дезінформацією під час виборів, поширення й розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, формування медійної освіти населення та розвиток якісної журналістики;

- функціонування правового механізму державного управління безпекою виборів в Україні на основі нормативно-правового забезпечення: положеннях Конституції України, Виборчого кодексу України, спеціальних законах України щодо виборчого процесу, нормативно-правових актах уповноважених органу адміністрування виборів, особливостях регулювання правовідносин в межах виборчого процесу у сферах національної безпеки.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що результати дослідження, які отримані при виконанні його дисертаційної роботи «Удосконалення механізмів державного управління безпекою виборчого процесу в Україні» використовуються громадською організацією «ReSURS». Зокрема, при розробці проекту програми соціального та економічного розвитку Київської області були використані рекомендації методичного характеру щодо формування партнерської моделі взаємодії публічної влади, бізнес-структур та інституцій громадянського суспільства. Впровадження результатів дослідження Кузика Петра Миколайовича виявилось корисним для покращення професійної комунікації публічних службовців із громадянами, в тому числі з урахування безпекових викликів і загроз у сучасній Україні (Довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження в ГО «РеСУРС» № 01/27-29 від 22.12.2021 р.). Також результати дослідження виявилися корисними для покращення професійної комунікації між особами, що виконують діяльність примусового характеру від імені держави і громадян (Довідка про впровадження результатів наукової роботи у діяльність Всеукраїнської професійної спілки «Національна спілка приватних виконавців» № 31/10 від 15.01.2023 р.).

Отримані результати комплексного дослідження механізмів державного управління безпекою виборчого процесу, такі як: класифікація видів національної безпеки відповідно до сучасних теоретичних підходів та нормативно-правового

забезпечення; авторське визначення безпеки виборчого процесу в предмет-об'єктному полі науки державного управління як компоненту національної безпеки (в умовах традиційного, змішаного та е-голосування); забезпечення інформаційної безпеки в інформаційному просторі та кібербезпеки у кіберпросторі (віртуальному просторі) є складовими національної безпеки; визначені ефективні форми політичної комунікації із владою (впровадження е-демократії, інтернет-голосування на виборах, подання електронних петицій тощо); головні бар'єри на шляху розвитку е-демократії для місцевих органів влади; використані при викладанні наступних навчальних дисциплін: «Теорія безпеки організацій», «Міжнародна та зовнішньополітична безпека» (Довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження в ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» № 1181/1 від 30.01.2023 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконано самостійно. Усі сформульовані у ньому положення та висновки обґрунтовані дисертантом на підставі особистих теоретичних і практичних досліджень. У дисертації ідеї та розробки, які належать співавторам, не використовувались.

Апробація результатів дисертації. Основні положення роботи, теоретичні та практичні висновки доповідалися на наукових і науково-практичних конференціях: 1st International Scientific and Practical Conference «Recent Advances in Global Science» (Vilnius, Lithuania, 16-18 August, 2022); 6th International Scientific and Practical Conference «Global and regional aspects of sustainable development» (Copenhagen, Denmark, 26-28 February, 2022), VII Міжнародній науково-практичній конференції “Розбудова інноваційних економіки, менеджменту та освіти в умовах нової соціальної реальності” (Київ, Міжрегіональна Академія управління персоналом, 26 травня 2022 р.).

Публікації. Основні положення і висновки дисертації опубліковані у 9-ти наукових працях, з яких: 5 статей у наукових фахових виданнях України, 1 статті у міжнародному науковому виданні, 3 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертації становить 267 сторінок, з яких основний зміст – 246 сторінок; додатки сторінок; список використаних джерел – 22 сторінки (177 найменування).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОЮ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ

1.1 Аналіз теоретичного підґрунтя державного управління виборчим процесом в Україні

Європейський вибір України обумовлює необхідність модернізації державного управління демократичним розвитком держави, в тому числі виборчим процесом. Верховенство права, забезпечення прав та свобод людини й громадянина, здійснення легітимних, вільних, чесних виборів є європейськими орієнтирами для Української держави.

Основоположні засади державного управління та його механізми досліджували О.В. Амельницька, П.В.Ворона, Т.Д. Ганцюк, Я.С. Клейнер, В.М.Князєв, В.Ю.Когутюк, В.П. Коваленко, Л.М.Костецька, В.Я. Малиновський, Ю.В.Нестеряк, Н.Р.Нижник, О.Ю.Оболенський, О.Г.Пухкал, О.А.Рачинська, А.П.Савков, В.І.Шарий та ін.; проблеми національної та інформаційної безпеки в контексті державного управління, правового регулювання вивчали С.С.Бучик, О.І.Варченко, В.І.Григор'єв, Ю.С.Довгаль, Я.М. Жарков, І.Ф. Корж, В.В.Кульчицький, С.О.Лисенко, О.В.Литвиненко, Л.Р.Наливайко, А.Ю. Нашинець- Наумова, В.Г. Пилипчук, А.М.Подоляка, Є.Д.Скулиш, В.Ю.Степанов В.С.Цимбалюк, Р.Ф.Черниш, А.В.Чунарьова, О.В. Шевякова, О.К.Юдін та ін.; проблеми довіри до органів публічної влади в контексті демократичного державотворення з'ясовували О.П.Айвазовська, О.О. Бабінова, М.Й.Братковський, Л.М.Костецька, О.Г.Кучабський, І.П.Лопушинський, О.Є.Макух, А.Б.Міщенко, С.С.Погорєлий та ін.

Теоретико-концептуальне обґрунтування (рис.1.1.1) проблематики державного управління виборчим процесом (ВП) було здійснено, зокрема в наукових роботах, присвячених наступній проблематиці:

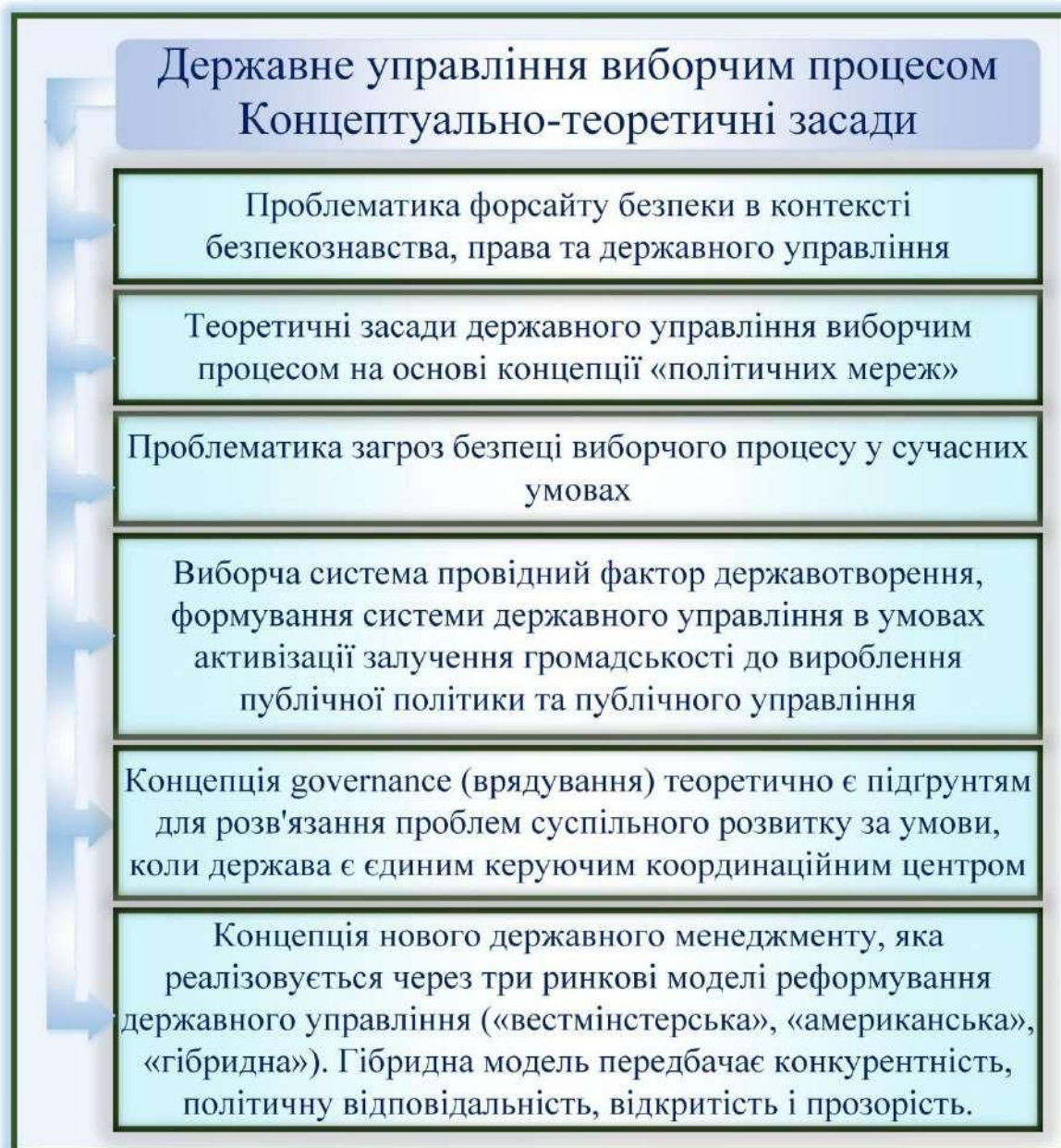

Рис. 1.1.1 Теоретико-концептуальні засади державного управління ВП

- проблематика форсайту безпеки в контексті безпекознавства, права та державного управління - аналітико-прогностичні дослідження П.М.Кузика [74]; С.О.Лисенка [81], С.Ф.Серьогіної, І.О.Баришева [136]; Н.Н.Талеба [149];

- державне управління виборчим процесом в Україні: теоретико-методологічні засади, в якому А.П. Савков зазначав, що теоретичним підґрунтям для державного управління виборчим процесом з метою задоволення суспільних потреб, в тому числі потреби безпеки, може бути концепція «політичних мереж», що обумовлює необхідність неухильного виконання державою функції суспільної координації.

Політична мережа концептуалізується як комплексна система, що інтегрує державні та недержавні складові, взаємопов'язані у множинних вимірах. Ця система працює в певному контексті, де учасники взаємодіють за допомогою інституційних зв'язків, ресурсних взаємозалежностей та інших форм співпраці. Основною метою цієї взаємодії є розробка та підтримка консолідованої позиції з ключових політичних питань, які важливі для всіх зацікавлених сторін, згідно зі встановленими формальними та неформальними правилами.

Фундаментальний аспект цієї концепції полягає у наявності міцної взаємодовіри та зобов'язань між учасниками політичного процесу, особливо - в контексті виборчих кампаній. Ключові цілі, які можуть бути досягнуті через реалізацію цієї концепції, включають забезпечення відповідальності кандидатів перед виборцями за їх обіцянки під час виборчих кампаній, посилення ефективності громадського контролю за виборчим процесом та трансформацію ролі державних органів з "розпорядників" у активних, зацікавлених учасників, які прагнуть досягнути спільної мети - забезпечення об'єктивності та неупередженості виборчого процесу [134];

- «Теоретико-методологічні засади розвитку державного управління виборчим процесом в Україні (на основі досвіду країн ЄС)» - дисертаційне дослідження В.Ю. Когутюк [64];

- проблематика систем контролю загрозам безпеці виборчого процесу у сучасних умовах - аналітико-прогностичне дослідження П.М.Кузика [76];

- проблематика модернізації державного управління на основі концептуального моделювання «нового державного менеджменту», концепції «суспільно-політичних мереж», концепції «governance» (врядування), які визначають концептуальне бачення політико-адміністративної реформи в Україні, її складові: досягнення згоди більшості політичних і громадських сил щодо стратегії, цілей і змісту реформи; побудова демократичної моделі політичної системи; створення структур для координації і узгодження дій усіх акторів реформаторського поля; політична воля і відповідальність вищих посадових осіб держави; повернення до мажоритарної виборчої системи на місцевих виборах та до змішаної – на

парламентських; створення інститутів багатостороннього політико-громадського діалогу - дисертаційне дослідження О.Г.Пухкал [129];

Науково-прикладні засади вирішення проблем державного управління виборчим процесом в Україні з'ясовувалися в таких дисертаційних дослідженнях (рис.1.1.2).

Науково-прикладні засади вирішення проблематики державного управління виборчим процесом	
Українські дослідники	Сутність
Ворона П.В.	Проблематика підвищення ефективності ОМС на основі: ■ мажоритарної системи виборів голів територіальних громад ■ впровадження кваліфікаційних вимог в процесі балотування на посаду голови громади ■ призначення позачергових виборів на основі адміністративних судів ■ врахування дуалізму виборчих уподобань
Несмеряк Ю.В.	Проблематика механізмів державного регулювання та саморегулювання засобів масової комунікації під час виборчих компаній, напрямів вдосконалення, формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України
Рачинська О.А.	Проблематика загального виборчого права та безпеки державних службовців (психологічної безпеки), державної безпеки, інформаційної безпеки суспільства та громадянина, фінансової незалежності медіа у період виборчих кампаній
Степанов Ю.В.	Проблематика критеріїв ІБ держави, забезпечення безпеки національного інформаційного простору, захисту персональних даних, ефективної комунікації з виборцями як «керованим» співтовариством
Шарий І.В.	Проблематика упровадження європейських принципів реалізації державної політики у діяльність ОМС (реалізація передвиборчої програми, політичного курсу, схваленого більшістю виборців) та моделі реалізації політики ОМС в Україні

Рис. 1.1.2 Проблематика державного управління виборчим процесом: науково-прикладні засади

- теоретико-методологічні засади організації місцевого самоврядування (ОМС) в Україні - дисертаційне дослідження П.В.Ворони, в якому представлено вирішення проблеми підвищення ефективності організації місцевого самоврядування на основі запровадження двотурової мажоритарної системи виборів голів територіальних громад; впровадження кваліфікаційних вимог в процесі балотування на посаду голови громади; призначення позачергових виборів на основі рішень адміністративних судів. Проаналізовано соціально-політичне явище «дуалізм виборчих уподобань» як неоднозначність ідеологічного волевиявлення виборців під час голосування до парламенту й рад різних рівнів [33, с.24-25];

- механізми реалізації комунікативної взаємодії у сфері публічного управління

- дисертаційне дослідження О.А.Рачинської, в якому розглянуті проблеми загального виборчого права та безпеки державних службовців (психологічної безпеки), державної безпеки, проблеми небезпеки для інститутів громадського суспільства, проблеми інформаційної безпеки суспільства та громадянина, невирішеність проблем фінансової незалежності медіа у період виборчих кампаній, коли загострюється суспільний запит на об'єктивне політичне інформування, що має стати основою здійснення вільного волевиявлення стосовно політичного майбутнього держави [132];

- державна політика у сфері засобів масової комунікації в умовах суспільних трансформацій в Україні - дисертаційне дослідження Ю.В. Нестеряк, що включало проблематику механізмів державного регулювання та саморегулювання засобів масової комунікації під час виборчих кампаній, зокрема розгляд європейських стандартів висвітлення виборів у засобах масової комунікації на основі рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи; аналіз висвітлення виборчих кампаній в Україні з урахуванням досліджень вітчизняних науковців та з огляду на дані міжнародних спостерігачів і державних регуляторних органів; презентацію методології та результатів медіа-моніторингу, який зосереджений на забезпеченні права на отримання об'єктивної та збалансованої інформації під час парламентських виборів

в Україні; вдосконалення не лише державного регулювання, але й саморегулювання засобів масової комунікації, в ході виборчих кампаній в Україні; окреслення шляхів оптимізації формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України [101, С.3-4];

- державна інформаційна політика у сучасному політичному просторі - дослідження В.Ю.Степанова, що акцентує увагу на проблематиці критеріїв ІБ держави, забезпеченні безпеки національного інформаційного простору, захисту персональних даних, ефективної комунікації з виборцями як «керованим» співтовариством, що припускає формування або коректування громадської думки [141];

- особливості реалізації органами місцевого самоврядування державної політики в умовах трансформації українського суспільства - дисертаційне дослідження В.І.Шарія, в якому представлено проблематику застосування європейських принципів державної політики у контексті їх впровадження удіяльність органів місцевого самоврядування України, а саме реалізація передвиборчої програми, політичного курсу, схваленого більшістю виборців; впровадження транзитивної моделі реалізації політики ОМС в Україні [165, С.13].

Детермінанти ефективності політичної влади, зокрема: легітимність влади, здійснення виборів як встановлених законом демократичних процедур, використання політичних технологій, серед яких вибори як базові технології, та виборчих технологій з'ясовували в своїх роботах М.В. Афанасьєва [6], М.А. Бучин [18], М.П.Гетманчук, В.К.Гришук, Я.Б.Турчин [114], Р.П.Князевич [78].

Проблему сутності поняття «виборчий процес» вивчали такі вчені, як: А.С. Бандурка [8], Ю.Г. Барабаш [62], Ф.В.Веніславський [27], В.П.Колісник [98], Л.М. Костецька [67], В.В.Молдован, В.Ф. Мелешенко [95], М.А.Наход [99], М.І.Ставніччук [140], В.Д.Яворський [173].

Питанням виборчого права, стандартів, принципів, стабільності виборів та виборчого процесу та їх адаптації до умов України присвячені роботи Н.В. Богашевої [11], Н.В. Богашевої, Ю.Б. Ключковського [12], М.А. Бучина [18], Л.М.Костецької [67], Р.П.Князевич [57], В.Ф.Мелешенко, В.В.Молдован [95],

Ю.В.Нестеряк [101], А.П.Савкова [134], М.І.Ставніччук [140], Т.В.Стешенка [142], В.І.Шарія [165], В.Д.Яворського [173] та ін.

Проблеми вдосконалення виборчої системи досліджували Н.В.Богашева, Ю.Б.Ключковський, Л.В.Колісецька [13], В.В.Молдован, В.Ф.Мелешенко [95], О.Г.Пухкал [129], А.П.Савкова [134] та ін.

Під час вивчення деяких аспектів еволюції виборчого законодавства України протягом періоду 1986-2006 років дослідники Н.В.Богашева, Ю.Б.Ключковський, Л.В.Колісецька розглядали загальнонародні вибори актом народного волевиявлення, за рахунок якого політична воля нації трансформується у владні політичні структури, і таким чином легітимізує їх, і зрештою стає державною волею [13], для сучасного періоду згідно дослідженню Афанасьєвої М.В. характерним є необхідність конституційно-правового забезпечення виборчих технологій в країні як однієї з визначальних передумов проведення демократичних виборів. Адже саме вади у законодавчій базі створюють сприятливі умови для розробки та застосування нелегітимних виборчих технологій, як з боку окремих кандидатів, так і з боку політичних партій або блоків. Що вказує на необхідність зміцнення законодавчого поля та вдосконалення нормативно-правової бази, з метою усунення лазівок, які можуть бути використані для маніпулювання виборчим процесом [6].

Для сьогодення є характерною є неоднозначність розуміння поняття «виборчий процес». Так, зокрема, у наукових підходах (рис.1.1.3) його найчастіше розглядають як:

- специфічну діяльність уповноважених органів і громадян держави, яка регулюється законодавством та орієнтована на формування конституційного складу органів державної влади та органів місцевого самоврядування (з урахуванням забезпечення їх кількісного та якісного наповнення) [140];

- процес, що базується на нормативно-правових актах, характеризується властивостями правової регулятивності та закритості [99]. Це означає, що весь процес управління та виконання виборчих процедур здійснюється в рамках існуючого правового поля, визначеного відповідними законодавчими та нормативними документами. Правова регулятивність забезпечує стабільність та

передбачуваність виборчих процесів, аспект закритості вказує на обмежений доступ до певних компонентів процесу (наприклад – захист персональних даних виборців чи забезпечення конфіденційності голосування);

- сукупність послідовних, логічно виправданих етапів, спрямованих на створення урядових та місцевих управлінських структур [62]. При цьому, кожен з цих етапів відіграє свою роль у забезпеченні легітимності і дійсності виборів, від попереднього планування до оголошення результатів;

- складну систему забезпечення і захисту виборчих прав громадян України, що є багатогранною та включає в себе різноманітні технології та процедури [173]. Зазначені елементи впроваджуються послідовно, щоб гарантувати вільне та справедливе голосування, забезпечуючи при цьому надійний захист прав виборців на всіх етапах виборчого процесу;

- здійснення суб'єктами виборчого процесу виборчих процедур, передбачених виборчим законом [68];

- встановлену законодавством процедура, порядок організації і проведення виборів, один із елементів виборчої системи [95].

«Виборчий процес» вважається відповідно до чинного законодавства процесом, що повинен реалізуватися на певних засадах (рис.1.1.4):

Зокрема, Виборчий кодекс України передбачає такі «ключові засади вборчого процесу:

- 1) гарантії реалізації виборчих прав громадян;
- 2) дотримання основних принципів виборчого права;
- 3) законності та заборони незаконного втручання будь-кого у цей процес;
- 4) політичного плюралізму та багатопартійності;
- 5) публічності та відкритості виборчого процесу;
- 6) свободи передвиборної агітації, рівних умов доступу кандидатів на пост Президента України до засобів масової інформації;
- 7) неупередженості органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, підприємств, закладів, установ

і організацій, їх керівників, інших посадових і службових осіб до кандидатів на пост Президента України, партій» [26].

Теоретико-наукові підходи «Виборчий процес» як поняття	
Українські дослідники	Сутність поняття
Наход М.А.	Процес, що ґрунтується на нормативно-правових актах і має ознаки правової урегульованості та закритості
Ставнійчук М.І.	Специфічна діяльність уповноважених органів і громадян держави, що спрямована на формування конституційного складу органів державної влади та місцевого самоврядування
Колісник В.П. Веніславський Ф.В. Барабаш Ю.Г.	Сукупність послідовних логічно обумовлених стадій (етапів) здійснення виборчих процедур для формування органів державної влади та місцевого самоврядування
Яворський В.Д.	Складна структура технологій забезпечення активного і пасивного виборчого права громадян України на основі комплексу виборчих дій та процедур
Костецька Л.М.	Здійснення суб'єктами виборчого процесу виборчих процедур, передбачених виборчим процесом
Молдаван В.В.	Встановлення законом процедура, порядок організації і проведення виборів, один з елементів виборчої системи

Рис. 1.1.3 Сутність поняття «виборчий процес» в теоретико-наукових підходах

Рис. 1.1.4 Законодавчі засади виборчого процесу

Наразі, саме вибори є найбільш поширеною формою прямого народовладдя, що знайшла своє застосування у більшості країн світу; це сучасна цивілізована правова форма ротації влади, адаптації її структур та власне діяльності у відповідність до реальних потреб життя народу [142]. Як вважає Л.М.Костецька, вибори можуть вважатися елементом демократії та сприяти її розвитку лише за умови дотримання певних критеріїв. І для того, щоб вибори відповідали критеріям демократичного політичного режиму, вони повинні проводитися у відповідності з міжнародними нормами і стандартами, які на сьогоднішній день мають переважне значення над внутрішнім законодавством України [68].

В контексті міжнародних рекомендацій, Європейська комісія «За демократію через право», відома як Венеціанська комісія, підкреслює, що вибори, які дотримуються основних принципів, спільних для європейського демократичного спадку, повинні організовуватися за дотриманням таких ключових норм як загальність, рівність, вільне волевиявлення та пряме голосування з гарантією таємниці вибору. Крім того, важливою умовою є регулярне проведення виборів. (рис.1.1.5). Також звертається увага на те, що найбільш принципові норми виборчого законодавства, зокрема ті, що регулюють саму виборчу систему, склад виборчих комісій і визначення меж виборчих округів, доцільно закріплювати в конституції або в акті, що має вищий статус, аніж звичайний закон (пункт 66 Пояснювальної доповіді до зазначених вище Керівних принципів щодо виборів) [28; 127].

Публічне адміністрування в галузі виборчого процесу ґрунтується на принципах внутрішнього виборчого законодавства та практики державного управління, причому воно спрямоване на досягнення відповідності міжнародним нормам у цій сфері. Для розуміння терміну «виборчий процес» у рамках державного управління, рекомендується виходити з припущення, що він представляє собою послідовність заходів, різноманітність форм взаємодії та послідовних етапів, що включають номінацію, агітацію та голосування за кандидатів у політичні та державні органи влади, місцеве самоврядування, де особистий та структурний склад цих органів формується на основі волевиявлення тієї частини населення, яка згідно з законом вважається достатньою для визнання результатів голосування легітимними. Іншими словами, цей процес веде до оновлення політичних та державних інституцій, забезпечуючи формування владних структур через застосування демократичних виборчих процедур.

Рис. 1.1.5 Норми щодо виборів в демократичному суспільстві

Аналіз наукової літератури та чинного виборчого законодавства, дозволяє відслідкувати різні підходи до тлумачення дефініції «виборча кампанія». Афанасьєвою М.В пропонується наступне визначення цього поняття «виборча кампанія кандидата на виборну посаду, політичної партії, виборчого блоку - це сукупність організаційно-агітаційних заходів, спрямованих на досягнення заданого результату на виборах, які проводяться кандидатами, політичними партіями, виборчими блоками та уповноваженими ними особами, протягом певного періоду, починаючи з дня висування кандидатів, списків кандидатів до дня подачі фінансового звіту про використання коштів власного виборчого фонду» [6, с.14-15]

(рис.1.1.6). Такий підхід видається доволі деталізованим, і його можна взяти за основну.

Рис. 1.1.6 Виборча кампанія як поняття та її складові (за Афанасьєвою М.В)

Структурно, виборчі кампанії включають суб'єктно-об'єктну, технічну і технологічну складові. Вважається, що ключовими фігурами у виборчому процесі є індивіди, які безпосередньо здійснюють свої виборчі права, у той час як учасники цього процесу — це особи, що сприяють здійсненню виборчих прав основних суб'єктів, виконуючи ролі та обов'язки, визначені законодавством. У структурі виборчої кампанії також присутній технічний аспект, який має підтримуючий та інструментальний характер і не відображає взаємозв'язків між учасниками та суб'єктами на соціальному рівні. [6, с.14-15]. При цьому зміст технологічної частини

виборчої кампанії полягає у конкретному наборі послідовно проведених методів і підходів для практичного досягнення визначених політичних амбіцій, а саме виборчих технологій

Ефективність або продуктивність політичної влади характеризується її здатністю успішно втілювати задуми, плани, програми та керувати різними аспектами суспільного життя, досягаючи політичних цілей за допомогою найбільш придатних засобів. Зазвичай виникає складність у створенні універсального міркування, яке б дозволяло об'єктивно оцінити продуктивність політичної влади. Для розробки цього критерію потрібно враховувати такі фактори: відображення інтересів різних соціальних груп у діяльності влади, які вона представляє; ефективність структурної організації різних владних гілок; компетентність політичного персоналу; ефективність ухвалення та виконання політичних рішень; легітимність політичної влади (рис.1.1.7).

Рис. 1.1.7 Чинники ефективності політичної влади

Виборчий процес в сучасних умовах служить механізмом оновлення влади та є ключовим елементом конституційного визнання існуючої політичної та державної системи і політичного режиму. Він є інтегральною частиною соціальних технологій демократичного суспільства, що сприяє покращенню управлінських процесів на державному рівні та зміцненню політичної безпеки країни [134, с.29]. Легітимність влади (див. рис.1.1.8) означає ситуацію, коли способи формування та діяльності політичної влади відповідають загальноприйнятим у суспільстві нормам та цінностям, а результати цієї діяльності відповідають соціальним очікуванням населення. Легітимність влади також включає добровільне визнання влади громадянами, їхню довіру до неї та визнання її як справедливої і прогресивної.

Рис. 1.1.8 Показники легітимності влади демократичного суспільства

У сучасних демократичних суспільствах легітимність влади досягається через її визнання населенням шляхом виконання демократичних процедур, закріплених законом, як-то вибори [114]. Щоб структурувати суспільство та парламент, важлива роль відводиться пропорційній виборчій системі з перевагами, яка ефективно

синтезує партійні інтереси з волею виборців. Такий підхід дозволяє забезпечити, що ймовірність обрання певного кандидата в депутати залежить не тільки від рішень партійного керівництва або членів партії, як це відбувається при використанні пропорційної системи з закритими списками [134], але й від активної участі виборців у процесі. При цьому, варто зазначити, що питання організації та забезпечення безпеки виборів в Україні з'ясовувалися в наукових та аналітичних дослідженнях як багатогранна проблема (рис.1.1.9):

Рис.1.1.9 Проблематика безпеки виборів в наукових та аналітичних дослідженнях

- в науковій праці М.А.Бучина поставлена проблема безпеки виборів в Україні у 2014 році в умовах неоголошеної, гібридної війни, що поставило комплекс безпекових загроз [19];

- в дисертаційному дослідженні В.Ю.Когутюка встановлено взаємозв'язок і взаємозалежність виборчого процесу та політичної, соціальної безпекової систем і системи державного управління, а також виявлено, що проблема забезпечення безпеки виборчого процесу є процесуальною гарантією для реалізації основоположних принципів у європейській практиці [60, с.6,9],

- в дослідженнях, які присвячені проблематиці організації форсайту безпеки, зокрема в роботах С.О.Лисенка [81], Н. Н.Талеба [149], форсайту безпеки виборчого процесу в контексті державного управління - дослідження П.М.Кузика [74];

- в дисертаційному дослідженні Л.М.Костецької поставлена проблема антикризового управління національним виборчим процесом з метою мінімізації можливих кризових ситуацій при управлінні виборчим процесом в Україні; обґрунтовано основні чинники кризи виборчого процесу і тенденції запровадження антикризового управління виборчим процесом в країні; розроблено модель антикризового управління виборчим процесом [67];

- в доповіді Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини «Громадянський простір і основоположні свободи напередодні президентських, парламентських і місцевих виборів в Україні у 2019-2020 роках» зазначається проблема відсутності права голосувати на місцевих виборах і брати повноцінну участь у парламентських виборах у внутрішньо переміщених осіб, яких налічується понад мільйон в Україні [42, с.4-5];

- в проведеному дослідженні О.П.Айвазовської відзначена невирішеність проблеми безпеки персональних даних виборців, безпеки інформаційно-аналітичних систем від кібератак під час виборів [2, с.2];

- в публікаціях І.В.Ткаченко [150], Н.А.Бутирської [17], Всеукраїнської громадської організації «Комітет виборців України» [23] розглянута проблематика безпеки проведення виборів в умовах пандемії тощо.

Таким чином, проведений аналіз теоретичного підґрунтя проблематики державного управління виборчим процесом в Україні дозволив систематизувати наукові дослідження, які присвячені теоретико-концептуальному обґрунтуванню проблематики державного управління виборчим процесом.

Виявлено, що українськими вченими розглядалися наступні аспекти даної проблематики: форсайт безпеки в контексті безпекознавства, права та державного управління; теоретико-методологічні засади державного управління виборчим процесом в Україні; перспективні методи організації безпеки виборчого процесу; модернізація системи державного управління в контексті розвитку громадянського суспільства в Україні; теоретико-методологічні засади організації місцевого самоврядування в Україні в контексті підвищення ефективності їх діяльності; механізми реалізації комунікативної взаємодії у сфері публічного управління; державна політика у сфері засобів масової комунікації в умовах суспільних трансформацій в Україні; державна інформаційна політика у сучасному політичному просторі; особливості реалізації органами місцевого самоврядування державної політики в умовах трансформації українського суспільства; детермінанти ефективності політичної влади.

Констатовано, що для сьогодення є характерним неоднозначність розуміння поняття «виборчий процес» в наукових підходах. З'ясовано, що сутністю поняття «вибори» є розуміння їх як найбільш поширеної форми прямого народовладдя в демократичній державі, сучасної цивілізованої правової форми оновлення влади, приведення її структур та діяльності у відповідність до потреб життя.

Слід відзначити, що питання організації та забезпечення безпеки виборів в Україні з'ясовувалися в наукових та аналітичних дослідженнях як багатогранна проблема: проблеми організації форсайту безпеки виборчого процесу в контексті державного управління; проблеми безпеки виборів в умовах неоголошеної, гібридної війни та пандемії, що поставило комплекс безпекових загроз; проблеми забезпечення права голосувати на місцевих виборах внутрішньо переміщених осіб в Україні; проблеми безпеки персональних даних виборців, захисту інформаційно-

аналітичних систем від кібератак; проблеми антикризового управління виборчим процесом в Україні для мінімізації кризових ситуацій.

1.2 Безпека виборів як складова національної безпеки України в науково-теоретичних підходах

Починаючи з 2014 року, українське суспільство зіштовхнулося з новими викликами - проблемою безпеки виборчого процесу. Без стабілізації та урегулювання конфлікту на Сході України неможливо стовідсотково гарантувати безпеку виборів.

Теоретичний аналіз проблеми забезпечення безпеки виборчого процесу проводився для умов позачергових президентських та парламентських виборів, зокрема в дослідженні М.А.Бучина.

Аналіз дій української влади для нейтралізації безпекових загроз проводився в двох площинах: в сфері законотворчої діяльності та електоральної практики. Вибори 2014 року мали ряд особливостей. До них були віднесені наступні: складні політичні, економічні та безпекові умови; позачерговість президентських та парламентських виборів; неможливість проведення виборів на всій території країни; більша стислість часових рамок процедури проведення виборів; проблематичність укомплектування складу дільничних виборчих комісій, насамперед – у Донецькій та Луганській областях; проведення в період анексії Автономної Республіки Крим та військового збройного протистояння в Донецькій та Луганській областях; здійснення виборів до парламенту тільки на територіях, які контролювала українська влада; наявність динамічної ситуації з безпековими проблемами на виборах президента на Донбасі; внесення низки поправок дочинного виборчого законодавства з метою нейтралізації загроз, спрямованих на зрив організації та проведення виборів тощо.

Як зазначає М.А.Бучин, питання безпеки під час президентських та парламентських виборів 2014 року були проблемами забезпечення організації та проведення виборів в більш-менш безпечних умовах для всіх учасників та

нейтралізації безпекових загроз. Передусім ці зміни були спрямовані на організацію ефективного функціонування виборчих комісій та забезпечення безпеки її членів. Неможливість організувати виборчий процес у деяких регіонах породила для української влади виклик забезпечення виборчих прав жителів цих територій. Крім того, виникла проблема гарантування можливості участі у виборах для учасників антитерористичної операції, що також є важливим аспектом забезпечення демократичних прав і свобод у країні. Однією із найважливіших проблем здійснення виборчого процесу у той період було забезпечення нормального функціонування виборчих комісій, враховуючи численні факти погроз і тиску на членів окружних виборчих комісій на Донбасі зі сторони незаконних збройних формувань [19].

В аналітичному документі, в якому проаналізовані гібридні загрози безпеці України, досвід окремих країн Європейського Союзу і Східного партнерства, який може бути корисним для України, надається сутність ключових понять з безпекової тематики (рис.1.2.1):

- безпека розуміється як стан, в якому стабільне існування та розвиток об'єкта або системи забезпечені таким чином, що ймовірність будь-яких змін внаслідок зовнішніх або внутрішніх впливів мінімізована до майже нульового рівня;

- катастрофа виступає як стан, протилежний безпеці, означаючи радикальну зміну функціональних параметрів об'єкта чи системи, що призводить до їх руйнування та породжує ряд негативних наслідків для навколишнього середовища та людей;

- виклик розглядається як виражений або проявлений намір суб'єкта впливати на безпеку об'єкта або системи. Його особливість полягає в дуальності: він може нести потенційний ризик у невизначеній формі, а також потенційну можливість для об'єкта або системи отримати нову якість через реалізацію цього наміру;

- ризик, як параметр невизначеності та випадковості розвитку об'єкта або системи, може зі змінною ймовірністю породити небезпеки та загрози, здатні викликати надзвичайну ситуацію з негативними наслідками;

- небезпека, як стан балансування, де спостерігаються події, що можуть у певних умовах збільшити ризик до рівня загрози, або, при інших обставинах, дозволяють уникнути такої трансформації;

- загроза розглядається як стан, у якому ймовірність неминучого виникнення надзвичайної ситуації переважає над шансами її уникнення, і внаслідок прогресування небезпеки з'являються фактори, здатні завдати шкоди людям, соціуму, державі, навколишньому середовищу та спричинити інші негативні наслідки [37].

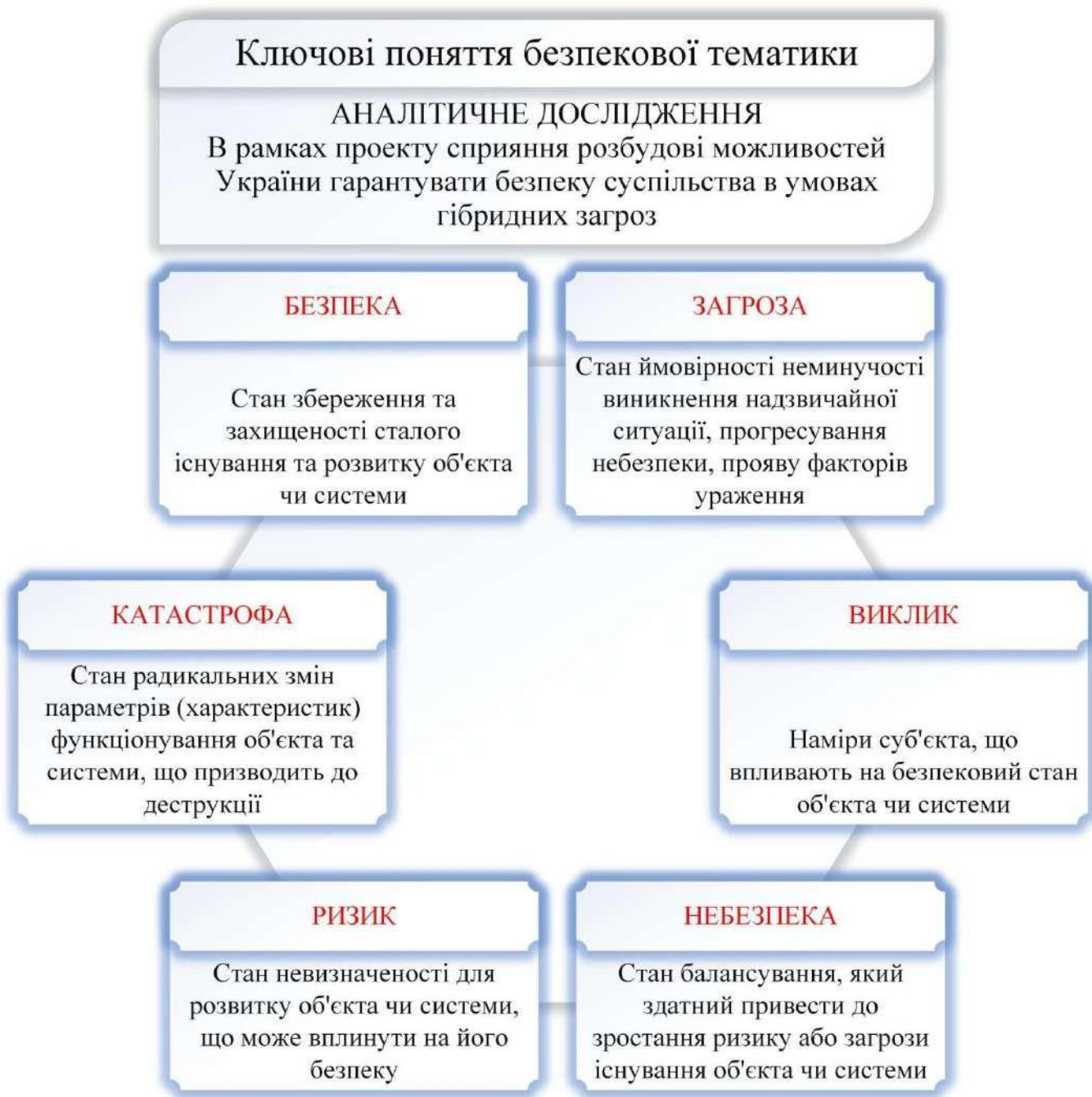

Рис.1.2.1 Ключові поняття безпекової тематики

Концепція «безпека суспільства» значною мірою ґрунтується на науковому розумінні категорії «безпека» (див. рис.1.2.2) як такого стану захисту суспільних відносин, який сприяє прогресивному розвитку суспільства в конкретних історичних та природних умовах від загроз, які походять від внутрішніх і зовнішніх конфліктів, а також від штучно створених перешкод для прояву активності та ініціативи людей [113]. В Україні, країнах СНД, ЄС і НАТО більш поширеним є поняття «національна безпека», тому через призму цієї категорії доцільно

розглядати складові «державної безпеки». Концепція національної безпеки з'явилася в США в середині минулого століття і спочатку в Європі вона використовувалася як синонім військової та політичної безпеки держави. Однак на початку 90-х років наукові дослідження та література почали розглядати цю проблематику з різних точок зору [65, с.69].

Рис.1.2.2 Зміст «концепту безпека суспільства»

Національна безпека сприймається, як стан внутрішніх і міжнародних відносин, що впливає на ефективність не лише механізмів державних, правових і суспільних заходів забезпечення прав і свобод людини та громадянина, але й основних цінностей і інтересів суспільства та суверенної держави від внутрішніх та зовнішніх загроз [114]. Це також означає захист державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. Державна безпека включає в себе захист державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших критично важливих національних інтересів від реальних та потенційних невоєнних загроз [120]. Таким чином, можна

констатувати наявність двох рівнів розуміння сутності поняття «національна безпека»: законодавчий рівень та науково-теоретичний рівень (рис.1.2.3).

Рис 1.2.3 Рівні сутності поняття «національна безпека»

Проблематика національної безпеки є однією з найбільш значущих, складних та багатограних інтегрованих аспектів суспільного та політичного життя. Теорія національної безпеки представляє собою міжгалузеву дисципліну, що інтегрує практичні елементи соціальних, військових, гуманітарних, технічних, психологічних, біологічних та інших наукових галузей з метою вивчення сутності, змісту, методів, форм і засобів, необхідних для забезпечення безпеки особистості та соціальних груп різного рівня.

Оскільки життя суспільства та держави розгортається паралельно та одночасно у різних сферах, то й національну безпеку доречно тлумачити як сукупність взаємопов'язаних складових, різнорідних за функціональними сферами (державну, воєнну, інформаційну безпеку та ін.). Значна увага у підрозділі приділена характеристиці саме останніх, зокрема тих складових, які прямо закріплені в першому розділі Конституції України. До них можна віднести екологічну (ст. 16), економічну (ч. 1 ст. 17), інформаційну (ч. 1 ст. 17) та державну безпеку (ч. 3 ст. 17) [164].

Національну безпеку з огляду на її внутрішні характеристики, можна розглядати як комплекс взаємозалежних елементів, які розрізняються за своїми функціональними сферами в рамках національної безпеки. Це призводить до виокремлення різних видів безпеки, таких як «політична безпека», «економічна безпека», «громадська безпека», «екологічна безпека», «військова безпека», «технологічна безпека», «інформаційна безпека», «кримінологічна безпека» та інші. Ці різновиди безпеки тісно взаємопов'язані та існують у різних аспектах життя суспільства. [103, с.142].

Відповідно до Стратегії національної безпеки України, було визначено й пріоритети національних інтересів України та забезпечення національної безпеки. До найвищих пріоритетів відноситься екологічна безпека, зокрема безпека середовища життєдіяльності людини, також - економічний розвиток і безпека, енергетична безпека, продовольча безпека, сфера безпеки та оборони, завершення створення національної системи кібербезпеки, сформувати ефективну систему біобезпеки.

Стратегія слугує фундаментом для розробки документів з планування в галузях національної безпеки та оборони, які окреслюють напрямки та засоби її втілення. До таких стратегічних документів належать: Стратегія воєнної безпеки України; Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України; Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України; Стратегія економічної безпеки; Стратегія енергетичної безпеки; Стратегія екологічної безпеки та адаптації до змін клімату; Стратегія біобезпеки та біологічного захисту; Стратегія

інформаційної безпеки; Стратегія кібербезпеки; Стратегія зовнішньополітичної діяльності; Стратегія забезпечення державної безпеки; Стратегія інтегрованого управління кордонами; Стратегія продовольчої безпеки. [145]. Кожен з цих документів відіграє ключову роль у формуванні та реалізації політики безпеки держави.

На основі проведеного дослідження вважаємо, що основними видами національної безпеки для сьогодення розглядаються: державна, військова, політична, громадська, економічна, енергетична, екологічна, біобезпека, інформаційна, продовольча, кібербезпека (рис.1.2.4).

Рис. 1.2.4 Основні види національної безпеки

В Стратегії інформаційної безпеки (проект) інформаційна безпека України розуміється як:

- важливий компонент національної безпеки України;
- стан, у якому забезпечується охорона життєво необхідних інтересів людини, суспільства та держави, завдяки ефективній системі захисту від шкоди, яка може бути завдана через розповсюдження негативних інформаційних впливів. Такі впливи включають, але не обмежуються, координованим розповсюдженням недостовірної інформації, негативними наслідками застосування інформаційних технологій, несанкціонованим поширенням, використанням або порушенням цілісності, конфіденційності та доступності інформації [143].

В Концепції інформаційної безпеки України (проект) інформаційна безпека розглядається як «стан захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, при якому запобігається завдання шкоди через неповноту, несвоєчасність і недостовірність поширюваної інформації, порушення цілісності та доступності інформації, несанкціонований обіг інформації з обмеженим доступом, а також через негативний інформаційно-психологічний вплив та умисне спричинення негативних наслідків застосування інформаційних технологій» [64].

В Стратегії кібербезпеки України (2021- 2025 роки) Безпечний кіберпростір - запорука успішного розвитку країни (проект) кібербезпека України тлумачиться так: кібербезпека є одним із пріоритетів у системі національної безпеки України [144].

В Законі України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [122] кібербезпека розкривається як «захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави під час використання кіберпростору, за якої забезпечуються сталий розвиток інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національній безпеці України у кіберпросторі» [122]. Натомість кіберпростір тлумачиться як «середовище (віртуальний простір), яке надає можливості для здійснення комунікацій та/або реалізації суспільних відносин, утворене в результаті функціонування сумісних (з'єднаних) комунікаційних систем

та забезпечення електронних комунікацій з використанням мережі Інтернет та/або інших глобальних мереж передачі даних» [122].

Таким чином, можна констатувати, що кібербезпека (рис.1.2.5) для сьогодення розглядається як один із видів національної безпеки та не зводиться до інформаційної безпеки, хоч і мають деякі спільні показники, зокрема:

- кібербезпека та інформаційна безпека є видами національної безпеки України;

- кібербезпека та інформаційна безпека розкриваються як стан захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави.

До показників, що виокремлюють їх відмінності слід віднести такі, як:

- забезпечення інформаційної безпеки в інформаційному просторі, а кібербезпеки у кіберпросторі (віртуальному просторі);

- об'єктами інформаційної безпеки вважають свідомість, психіку людей; інформаційні системи та мережі різного масштабу і різного призначення,

- об'єктами кібербезпеки - конституційні права і свободи людини і громадянина; суспільство в цілому, а також сталий розвиток інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища зокрема; держава, її суверенітет, конституційний лад, територіальна цілісність та недоторканність кордонів; національні інтереси в усіх сферах життєдіяльності особи, суспільства та держави; об'єкти критичної інфраструктури [122, Ст.4.].

Згідно авторському підходу, що безпека виборчого процесу в контексті державного управління є утворюючою складових національної безпеки, зокрема одночасно як інформаційної безпеки, так і кібербезпеки в умовах традиційного, змішаного та е-голосування.

Рис. 1.2.5 Єдність та відмінність інформаційної безпеки та кібербезпеки

Як зазначає І.Ф.Корж, безпеку України можна поділити на дві великі підсистеми – зовнішню і внутрішню, а також на три основні її об'єкти:

- особистість, її права і свободи;
- суспільство, його матеріальні і духовні цінності;
- держава, її основні ознаки [65, с.72].

Внутрішня безпека тлумачиться як збалансований стан функціонування людини, суспільства і держави, при якому існуючі суспільні відносини спрямовані на передбачення, запобігання, вчасне виявлення та зменшення впливу існуючих і потенційних викликів, ризиків, небезпек і загроз всередині держави, або їх уникнення, що дозволяє підтримувати та розвивати систему суспільних та державних цінностей. Зовнішня безпека, в свою чергу, означає збалансований стан, при якому суспільні відносини спрямовані на прогнозування, попередження та зменшення впливу зовнішніх викликів, ризиків та загроз, що також сприяє збереженню та розвитку суспільних та державних цінностей [65, с.72].

Політична безпека, як ключовий елемент національної безпеки, включає безпеку всього політичного життя, захист прав і свобод громадян, політичних партій, громадсько-політичних об'єднань, від політичної сваволі та екстремізму в країні, а також від міжнародного політичного тиску та агресії (рис.1.2.6). Політична безпека часто вважається синонімом державної безпеки, але має ширший контекст. Найбільш ефективною формою організації, що забезпечує політичну безпеку, вважається представницька демократія, яка дозволяє враховувати різноманітні групові інтереси. Під державною безпекою розуміють захист державних інституцій, важливих для управління суспільними справами, включаючи державний суверенітет, територіальну цілісність, державний кордон, конституційний лад, владні структури, а також економічний, науково-технічний і оборонний потенціали [114].

В сучасних наукових дослідженнях, які присвячені інформаційній безпеці, зазначається, що дана проблема є однією із складових частин національної безпеки країни [32].

Найпоширенішим різновидом політичної влади може вважатися влада державна. При цьому, крім характерних рис суспільної влади взагалі, державна передбачає ще й інші ознаки: здійснюється особливим, відокремленим від решти суспільства, апаратом; є дійсною лише на території, на яку поширюється державний суверенітет; володіє монополією на видання законів; може, за необхідності, звернутися до засобів організованого законодавчого примусу.

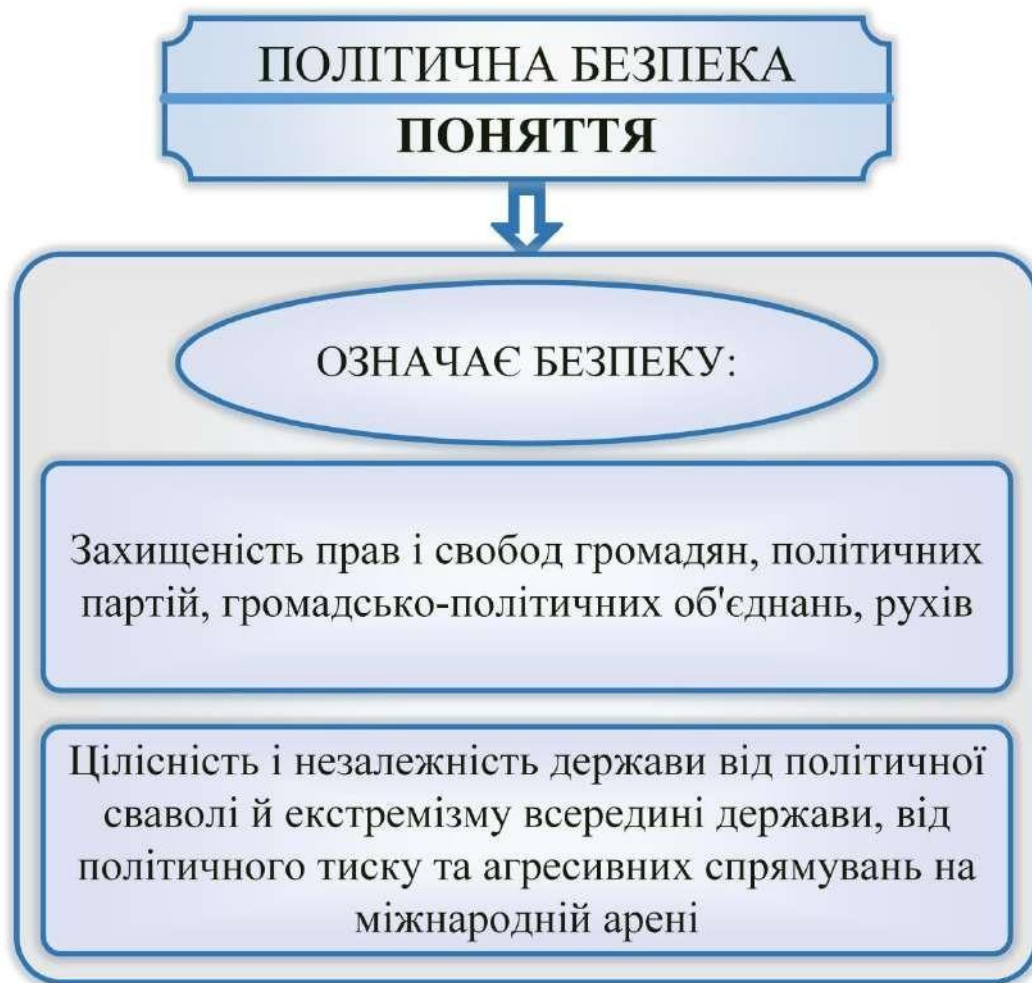

Рис. 1.2.6 Сутність поняття «політична безпека»

Політична влада виконує організаційні, регулятивні та контрольні функції, які конкретизуються в багатьох видах політичної діяльності, серед них: прийняття політичних рішень, формування управлінських кадрів, удосконалення системи виконавчої влади [114].

В сучасних наукових дослідженнях виділяють три типи політичного правління або форм сучасної влади: влада типу противаги, колегіальна влада, унітарна влада (рис.1.2.7).

Кожний тип влади характеризується за певними критеріями: рівнем «концентрації» влади; наявністю-відсутністю опозиції чи противаг; особливостями прийняття рішень. До ознак влади типу противаги відносять такі: поділ влади на законодавчу, виконавчу і судову; наявність правлячої еліти й опозиції;

функціонування системи противаг; наявність періодичних виборів; прийняття рішень згідно з принципом більшості.

Рис. 1.2.7 Типи політичного правління та їх показники

Основними ознаками колегіальної влади розглядають наявність високого рівня консенсусу в суспільстві, наявність прихильності до політичних курсів та рішень, відсутність конфліктів та незгод; основними ознаками унітарної влади визнають наявність концентрації влади, відсутність офіційної опозиції чи противаги, наявність ідеологічного виправдання будь-яких непопулярних чи малопопулярних рішень влади.

Як вважає В.С.Цимбалюк, «інформаційна безпека - це невід’ємна частина політичної, економічної, оборонної та інших складових національної безпеки; суспільні відносини щодо створення і підтримання в належному стані режиму

нормального функціонування відповідної автоматизованої інформаційної системи, систем телекомунікацій; комплекс організаційних, правових та інженерно-технологічних заходів щодо охорони, захисту, запобігання і подолання природних, техногенних і соціогенних загроз, реалізація яких може порушити чи припинити життєдіяльність конкретної системи» [159].

Загрози політичній безпеці України можна визначити як конкретні впливи, що створюють перешкоди або зовсім блокують реалізацію національних політичних амбіцій, породжуючи ризики для суверенітету країни, свободи особистості, незалежності, територіальної цілісності, політичної стабільності та продуктивного прогресу держави як незалежного учасника міжнародних відносин. Серед таких загроз можна виділити (див. рис.1.2.8):

- порушення конституційних норм і законодавства України з боку державних і місцевих владних структур, включаючи права та свободи громадян, особливо під час проведення виборчих процесів, а також недостатню ефективність нагляду за дотриманням конституційних вимог і виконанням законодавства;
- втручання у державний суверенітет України та її територіальну цілісність, територіальні вимоги з боку інших країн;
- спроби зовнішнього втручання у внутрішні справи України;
- військово-політична нестабільність, регіональні та локальні конфлікти в різних частинах світу, особливо біля українських кордонів;
- розвідувальна та диверсійна діяльність іноземних спецслужб;
- загрози державному суверенітету, територіальній цілісності, економічному, науково-технічному та оборонному потенціалу України (від окремих груп та осіб), а також правам і свободам громадян;
- розповсюдження корупції та хабарництва серед державних органів, злив бізнесу та політики, організованої злочинності;
- злочинні дії проти миру та глобальної безпеки (особливо – міжнародний тероризм);

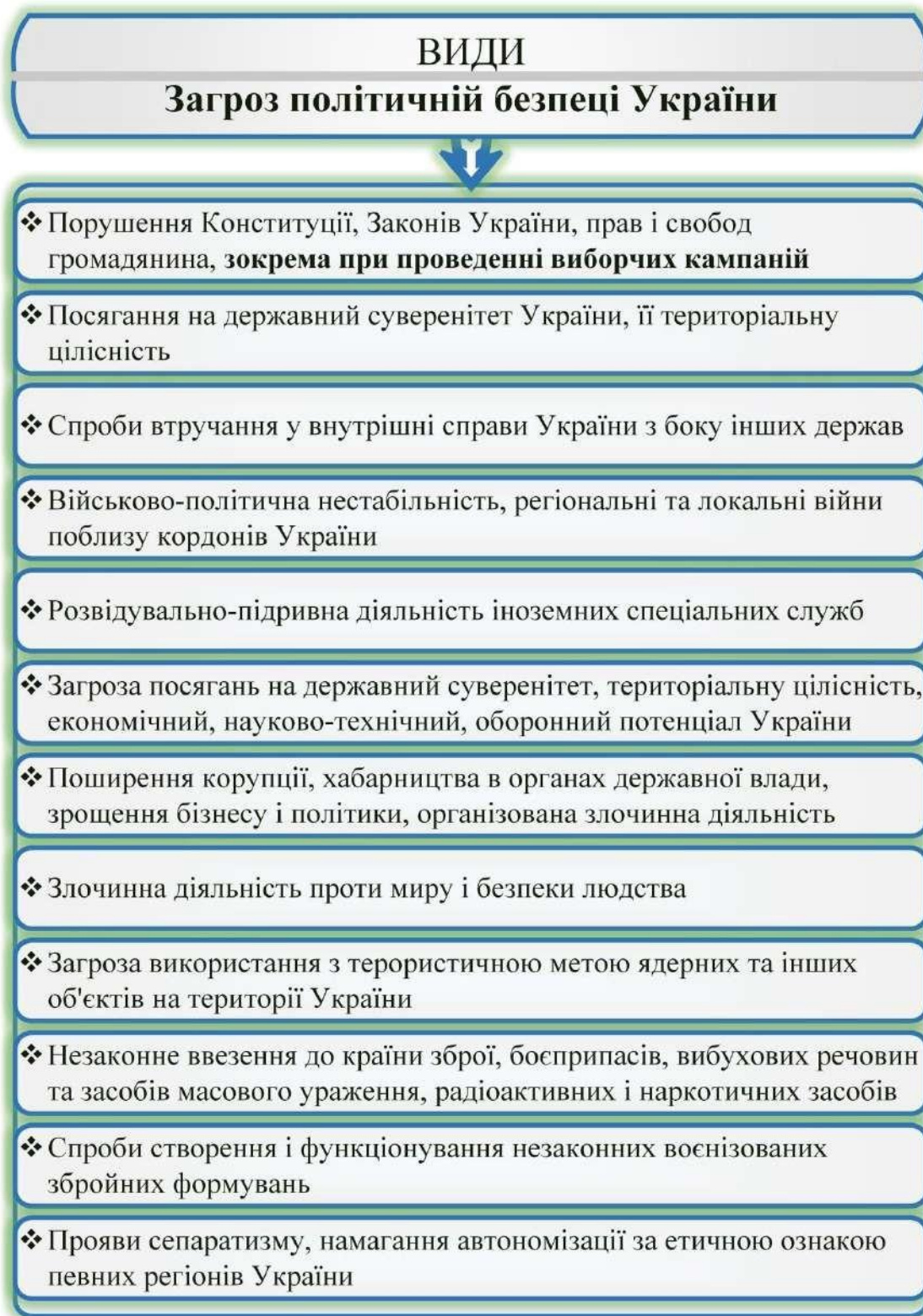

Рис. 1.2.8 Загрози політичній безпеці України

- загроза використання терористичними групами ядерних і інших об'єктів, розташованих на території України, з метою вчинення терористичних актів;
- ризик нелегального ввезення на територію країни озброєнь, боєприпасів, вибухівки, засобів масового ураження, радіоактивних та наркотичних речовин;

- спроби організувати та підтримувати діяльність незаконних воєнізованих або озброєних формувань, а також спроби використовувати військові та правоохоронні органи в інтересах окремих політичних сил;

- прояви сепаратистських настроїв і спроби досягнути автономії на етнічній основі в окремих регіонах України [114].

Інформаційна безпека, як і будь-який інший об'єкт, має загрози, які посягають як на цілісність фізичну, так і її похідних [41].

Нові моделі інформаційної безпеки в умовах розвитку глобального інформаційного суспільства покликані протистояти різноманітним загрозам, небезпекам, викликам як зовнішнім, так і внутрішнім. З метою додання проблем інформаційної безпеки держави та підприємництва українськими науковцями було ініційовано до розроблення низку нормативних актів, спрямованих на запобігання правовими засобами втручання в особисті права громадян, соціальних спільнот, підприємств, організацій, установ усіх форм власності [80, с.22-23].

Проблема інформаційної безпеки базується на фундаментальних та прикладних дослідженнях концептуально-методологічних засад, змісту, структури, моделювання, управління сучасним станом її функціонування і розвитку, зокрема таких вчених: А.В.Велігура [22], Л.Л.Гончарова, А.Д.Вознесенко, О.І.Стасюк, Ю.О.Коваль [38], О.М.Ляшенко [87], Л.Р.Наливайко [97], В.А.Нехай, В.В.Нехай [102], С.К.Рамазанов, Г.О. Надьон, О.П. Степаненко, Л.А. Тимашова [130], В.А.Рач [131], О.В.Шевякова [168], О.К.Юдін, С.С. Бучик [170], О.К.Юдін, С.С. Бучик [171], О.К.Юдін, С.С. Бучик, А.В. Чунарьова, О.І. Варченко О.І. [172], О.К.Юдін, А.В. Чунарьова, О.Л. Яковенко [169] та інших.

25 лютого 2017 року Указом Президента України була затверджена Доктрина інформаційної безпеки України. Правовою основою зазначеної Доктрини виступили Конституція України, Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України», закони України, а також міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [154].

Як свідчать дослідження, доктринально в українській законотворчості на сьогодні термін «інформаційна безпека» однозначно не визначений (рис.1.2.9). І це не зважаючи на наявність в законодавстві про інформатизацію визначення його змісту. В ряді законопроектів знову пропонується визначення як цього терміну, так і близьких до нього за сутністю термінів (наприклад, «інформаційна безпека телекомунікацій» [167, с.6].

Як відзначає в своєму дослідженні А.Ю.Нашинець-Наумова, щодо визначення поняття «інформаційна безпека», на сьогоднішній день концепція «інформаційної безпеки» залишається предметом дискусій серед науковців, оскільки єдиного визначення або повноцінного підходу до її розуміння не сформульовано. В межах обраного наукового підходу, інформаційну безпеку України можна розглядати як комплекс необхідних умов для функціонування різних суб'єктів (осіб, суспільства, держави) у сфері інформації та їх суб'єктивних (правових, політичних, інформаційних, наукових, оперативно-розшукових) способів усвідомлення та контролю цих умов[100]. З рештою, це сприяє формуванню об'єктивно-суб'єктивного характеру інформаційної безпеки.

Згідно з дослідженням О.В. Шевякової, під інформаційною безпекою розуміється захист інтересів суб'єктів, які беруть участь у інформаційних відносинах. Інформаційна безпека характеризується станом, в якому забезпечується захист життєво важливих інтересів людини, суспільства та держави шляхом запобігання негативним наслідкам, що можуть виникнути через недостатність, невчасність чи ненадійність інформації; шкідливий інформаційний вплив; негативні наслідки використання інформаційних технологій; а також через несанкціоноване поширення, використання або порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації [168, с.45].

Поняття «Інформаційна безпека». Наукові підходи	
Українські дослідники	Сутність поняття
Цимбалюк В.С.	Інформаційна безпека – невід’ємна частина політичної, економічної, оборонної та інших складових національної безпеки
Шевякова О.В.	Захист інтересів суб’єктів інформаційних відносин
Юдіна О.К. Бучик О.С.	Стан захищеності властивостей інформаційних ресурсів, що належать державі, суспільству і особистості, за якого забезпечується її оброблення, зберігання, поширення і прогресивний розвиток незалежно від наявності чи реалізації внутрішніх і зовнішніх інформаційних загроз
Литвиненко О.В.	Єдність трьох складових: забезпечення захисту інформації; захисту і контролю національного інформаційного простору; забезпечення належного рівня інформаційної достатності
Нашинець- Наумова А.Ю.	Сукупність життєво важливих умов для суб’єктів в інформаційній сфері суб’єктивних можливостей, їх усвідомлення і контролю.
Довгаль Ю.С.	Стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави завдяки запобіганню нанесення шкоди
Кульчицький В.В.	Стан інформаційного середовища: задоволення ІП, захист та безпека суб’єктів інформаційних відносин

Рис.1.2.9 Сутність поняття «інформаційна безпека»

Згідно підходу О.К.Юдіна, інформаційна безпека - це стан захищеності властивостей інформації (інформаційних ресурсів), що належить державі, суспільству і особистості, за якого забезпечується її оброблення, зберігання, поширення і прогресивний розвиток незалежно від (або в умовах) наявності чи реалізації внутрішніх і зовнішніх інформаційних загроз [171].

О.В.Литвиненко визначає інформаційну безпеку як «єдність трьох складових: забезпечення захисту інформації; захисту та контролю національного інформаційного простору; забезпечення належного рівня інформаційної достатності» [83, с. 9]. Такий підхід можна вважати функціональним.

Інформаційна безпека України, відповідно до підходу В.С.Цимбалюка, є базовою, обов'язковою складовою економічної, політичної, оборонної та інших елементів національної безпеки та передбачає наступні напрями її досягнення:

- реалізацію комплексних дій для оборони національного інформаційного простору України та інтеграції країни в глобальний інформаційний простір;
- ідентифікацію та ліквідацію факторів, які спричиняють інформаційну дискримінацію України;
- нейтралізацію шкідливих впливів, що порушують інтегритет інформаційного простору, а також протидія інформаційному впливу інших держав;
- розробку та імплементацію відповідних інструментів та режимів для ефективного збору, зберігання, розповсюдження та використання соціально-значущої інформації;
- створення і підтримку високорозвиненої інфраструктури в сфері інформаційних технологій. [159, с.30].

Згідно з підходом Ю.С.Довгаль, інформаційна безпека представляє собою стан, у якому забезпечується охорона ключових інтересів людей, суспільства та держави, запобігаючи можливій шкоді, що може бути завдана внаслідок використання неповної, несвоєчасної або недостовірної інформації. Цей стан також передбачає захист від негативного впливу інформації, шкідливих наслідків застосування інформаційних технологій, а також від несанкціонованого розповсюдження, використання або порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації. [49]. Натомість, відповідно до підходу В.В.Кульчицького, на сутність поняття «інформаційна безпека» впливає сам процес інформатизації соціального простору, що супроводжується інтенсифікацією процесів передачі і обробки інформації, включає в себе поширення й еволюцію мережі Інтернет та соціальних медіа. Своєю чергою, це створює передумови формування нової якості

відносин та становлення нового типу інформаційної культури, яку доречно розглядати як обов'язкову умову забезпечення інформаційної безпеки. Тому дане поняття слід розуміти як «стан інформаційного середовища, що забезпечує задоволення інформаційних потреб суб'єктів інформаційних відносин, безпеку інформації і захист суб'єктів від негативної інформаційної дії» [78].

Проведення порівняльного аналізу наукового та повсякденного підходів дозволило виявити певні відмінності в розумінні поняття «інформаційна безпека». Так, проведене дослідження показало, що «в повсякденному житті інформаційна безпека розуміється лише як необхідність боротьби з відтоком закритої (таємної) інформації, а також з розповсюдженням хибної та ворожої інформації» [54].

XX сторіччя відкрило зовсім нові тлумачення інформаційної безпеки, як правової категорії, зробивши завдання захисту інформації, яке переважало до цього, лише одним з напрямків реалізації прав суб'єктів суспільних відносин на безпеку, поряд з охороною, підтримкою тощо. Основними напрямками сучасного розвитку та удосконалення інформаційної безпеки людини і суспільства в Україні в наукових дослідженнях вбачають поступове накопичення нормативного матеріалу і подальший еволюційний розподіл його за структурними складовими - інститутами та підгалузями інформаційного права, підвищення значення та якості правового регулювання, побудова такої системи інформаційного права, первинні структурні елементи якої будуть знаходитися в стані відносної автономності [80, с.68-69].

Внаслідок активного використання інформаційних технологій США раніше за інші країни зіткнулися із негативними наслідками інформаційних загроз. В рамках аналізу інформаційної безпеки були виявлені декілька потенційно уразливих аспектів. Одним з них може вважатися ризик шкідливого когнітивного впливу з боку деяких засобів масової інформації та соціальних мереж, який може формувати громадську думку всередині країни. Іншим аспектом є виявлені прогалини у захисті персональних даних та систем безпеки як державних, так і приватних комп'ютерних мереж [163, с. 67].

До видів інформаційних загроз національній безпеці відносять (рис.1.2.10.):

Рис. 1.2.10 Національна безпека: види інформаційних загроз

- загрози для інформаційної інфраструктури країни;
- загрози для її інформаційних ресурсів, суспільства, свідомості та підсвідомості громадян, що реалізуються задля просування певних наративів і навіть системи цінностей, поглядів, інтересів і рішень у життєво важливих сферах суспільної й державної діяльності, вигіних зацікавленій стороні (аж до можливості керувати їхньою поведінкою у бажаному для таких суб'єктів напрямку) [97].

Об'єктами інформаційної безпеки в умовах, що не відповідають демократичним принципам, морально-етичним нормам, реалізації основних політичних прав і свобод громадян; в умовах інформаційних загроз різних рівнів впливу, згідно авторському підходу, повинні бути наступні (рис. 1.2.11):

Рис. 1.2.11 Об'єкти інформаційної безпеки на основі врахування рівнів впливу (авторська розробка)

Об'єктами інформаційної безпеки є свідомість, психіка людей, інформаційні системи та мережі, які включають різноманітні варіанти за масштабом і функціональним призначенням, відіграють ключову роль в області інформаційної безпеки. Соціальні об'єкти у сфері інформаційної безпеки, як правило, охоплюють індивідів, колективи, ширше суспільство, державні структури та міжнародне співтовариство [38].

Згідно дослідженню Т.Ю. Ткачука, до об'єктів правового забезпечення інформаційної безпеки України запропоновано та обґрунтовано включити національні інтереси, цінності, цілі та надбання в інформаційній сфері. Пропонується вважати ключовими показниками для оцінки негативного впливу на інформаційну безпеку держави ті зміни, які призводять до руйнівних трансформацій

національних цінностей у сфері інформації. Ці зміни можуть бути визначені через проведення соціологічних досліджень та аналіз громадської думки [152]. Ціннісний акцент у діяльності ворожих сил взагалі дуже легко прослідковується протягом останніх десяти років.

Сфери як реальних, так і потенційних загроз національним інтересам та національній інформаційній безпеці, знайшли відображення і в нормативно-правових актах законодавчого рівня, зокрема в Доктрині інформаційної безпеки України:

- у сфері державної безпеки: використання Російською Федерацією найновіших інформаційних технологій проти України, спрямованих на насильницьку зміну конституційного ладу в нашій державі, порушення суверенітету й територіальної цілісності країни, реалізація спеціальних інформаційних операцій, орієнтованих на зниження обороноздатності та відверту деморалізацію особового складу Збройних Сил України та (як і інших військових формувань), формування у світі в цілому негативного іміджу України, невпинне розширення власної інформаційної інфраструктури на території ряду держав світу (у том числі – й в Україні);

- у внутрішньополітичній сфері: застосування Російською Федерацією руйнівних інформаційно-психологічних впливів на свідомість громадян, спрямованих на розпалювання національної і релігійної ворожнечі, загострення і дестабілізацію суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації, пропаганда агресивної війни, поширення закликів до радикальних дій, пропаганда ізоляціоністських та автономістських концепцій співіснування регіонів в Україні;

- у соціальній та гуманітарній сферах: проведення державою - агресором спеціальних інформаційних операцій на розпалювання міжетнічних і міжконфесійних конфліктів в Україні, пропаганда комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та їхньої символіки, масових заворушень [50].

До сучасних загроз інформаційній безпеці як складової державної безпеки відносять:

- спрямування Російською Федерацією пропаганди проти української влади, - намагання дискредитувати європейський вибір нашої держави, виставляння АТО «каральною акцією» з «хаотичними бойовими діями», які призводять до невиправданих жертв серед мирного населення, поширення чуток про непрофесійність і деморалізованість української армії, запуск проектів тотального соціального зомбування, спрямованих на просування ідеології «Русского міра» та використання маніпулятивних технологій, маскуючись під пропаганду добра, моралі, слов'янських традицій, людяності, взаємодопомоги з метою здійснення комплексного і масштабного впливу на свідомість українців [151];

- зростання технологічного рівня незаконних дій, що загрожують інтересам держави, суспільства та індивідуальних громадян. Зазначене включає не лише застосування методів соціальної інженерії, але й використання технологій штучного інтелекту та криптографії. Висока залежність України від іноземних виробників ІКТ-продукції та програмного забезпечення для управління цими системами, а також відсутність сучасних національних стандартів безпеки у ланцюгах поставок такого обладнання, розробки програмного забезпечення та інформаційно- комунікаційних систем, систем сертифікації або оцінки відповідності таких продуктів безпековим вимогам, збільшує вразливість військової, політичної, фінансово-економічної та промислової інфраструктури країни перед фактором потенційних шкідливих і незадекларованих функцій у цьому обладнанні, одночасно обмежуючи можливості України ефективно протистояти кіберзагрозам [144];

- інформаційна злочинність, ключова складова якої припадає на кіберзлочини, організацію «неформальних груп» хакерів та інших фахівців у навчальних закладах і безпосередньо у віртуальному просторі, забезпечення цифровими послугами кримінальних організацій, зростання правових ризиків у галузі організації та регулювання мережових комунікацій, хакерські атаки, спрямовані на підрив репутації брендів і політичних сил, соціальне відчуження людини, змінені стани свідомості, перехід до особистісного віртуального світу, загроза впливу ворога як на інформаційну інфраструктуру та інформаційні ресурси, так і на свідомість чи підсвідомість особистості, так і в цілому на суспільство, шляхом просування власної

системи цінностей, поглядів, інтересів і рішень у найбільш важливих сферах суспільної й державної діяльності [151].

- наявність численних прогалин та суперечностей, а подеколи й відверта застарілість нормативно-правового регулювання у сфері кібербезпеки та захисту інформації. Важливими є також повільність впровадження норм європейського права в національне законодавство, неефективність правових норм щодо цифрового аспекту розслідування злочинів, недостатність правових санкцій за порушення законодавства у цій галузі. Відзначається також відсутність в багатьох міністерствах і відомствах спеціалізованих структурних підрозділів, кваліфікованих кадрів та ефективного контролю за кіберзахистом. Фінансування заходів із кіберзахисту часто відбувається на залишкових засадах, що супроводжується технологічними помилками. [144].

Найбільш актуальними питаннями забезпечення національної безпеки України в інформаційній сфері для сьогодення є (рис.1.2.12):

- інформаційне протистояння, яке базується на використанні різноманітних засобів та технологій впливу, на попиранні прав людини, є новітньою впливовою загрозою національній безпеці країни, здатною впливати на розв'язання конфліктів без застосування збройних сил. На даний час констатується наявність та застосування інформаційної зброї [80, с.42];

- баланс між відкритістю доступу до інформації та її обмеженням становить складне завдання в умовах розвитку відкритого інформаційного суспільства. Адже захист конфіденційної інформації в цих умовах вимагає ретельно розробленої державної політики та, перш за все, гнучкого нормативного регулювання, щоб забезпечити ефективний захист такої інформації;

- протидія комп'ютерній злочинності та комп'ютерному тероризму вимагає відповідного захисту інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури, яка є необхідною умовою для забезпечення роботи різних галузей виробництва, зокрема критично важливою для банківських установ та транспортних організацій., транспортних організацій, об'єктів підвищеної небезпеки;

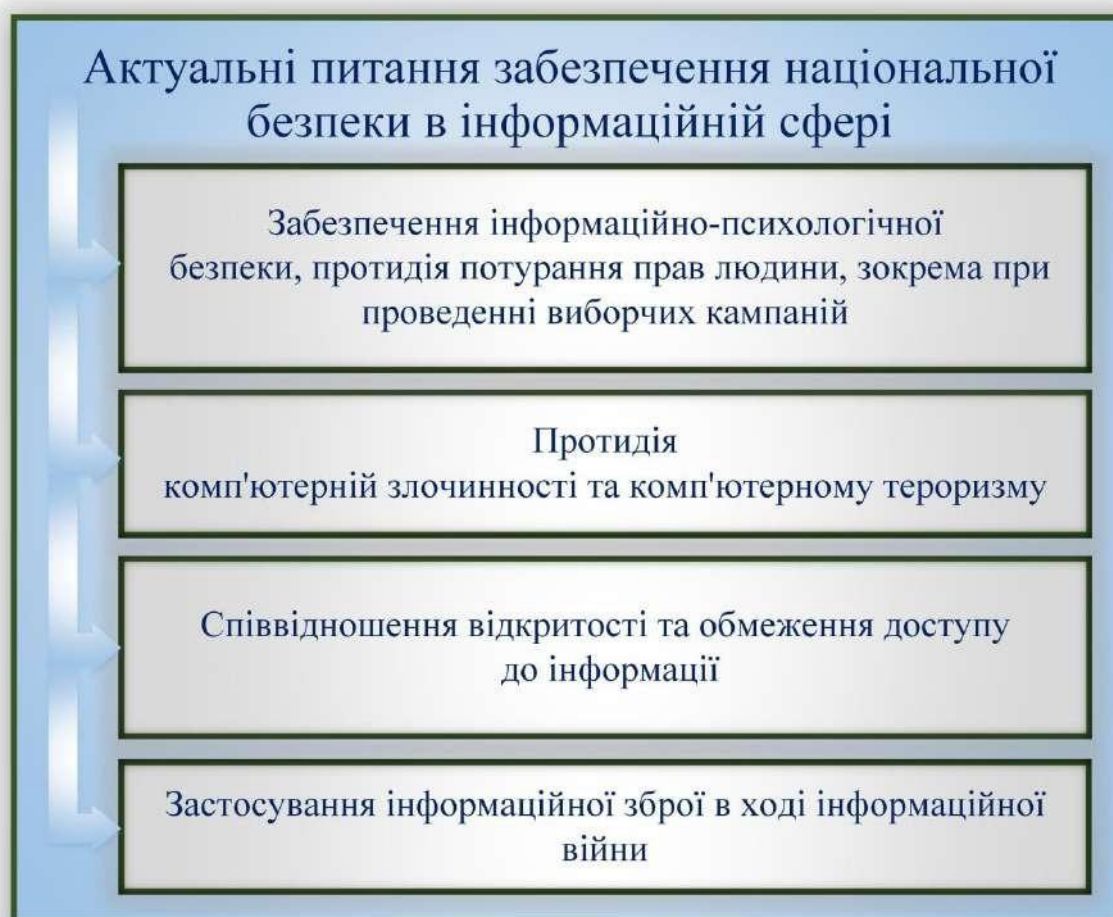

Рис.1.2.12 Актуальні питання в протидії інформаційним загрозам нацбезпеки

- реалізація заходів із забезпечення інформаційно-психологічної безпеки, що полягає у захисті громадської, масової та індивідуальної свідомості від непомітних інформаційних втручань, які становлять загрозу безпеці особистості, суспільства та держави, стає все більш важливим завданням. Ця актуальність зумовлена зростанням ефективності сучасних комунікаційних технологій [138, с.174];

- розбудова Національної телекомунікаційної мережі, захищених центрів обробки даних (дата-центри), Національного центру резервування державних інформаційних ресурсів, оперативного обміну інформацією про кіберзагрози, дієвої системи підготовки кадрів та такої моделі державно-приватного партнерства й системи виявлення вразливостей і реагування на кіберінциденти та кібератаки, яка відповідає вимогам часу [144];

Актуальним є також з'ясування в наукових дослідженнях поняття «інформаційна зброя». В підході С.О. Лисенка «інформаційна зброя» розглядається як сукупність спеціалізованої інформації та інформаційних технологій, що задіяна в ході інформаційної війни, включає засоби та методи, які дозволяють здійснювати цілеспрямоване втручання у інформаційний простір. Це охоплює дії, спрямовані на зміну, знищення, спотворення, копіювання або блокування інформації, переборювання систем захисту, обмеження доступу законних користувачів, проведення дезінформаційних кампаній, порушення роботи носіїв інформації, дестабілізацію роботи технічних засобів комп'ютерних систем та інформаційно-обчислювальних мереж для досягнення поставлених цілей [80, с.42].

Для проведення виборчого процесу в умовах воєнних дій, різних рівнів протистояння між демократичними принципами суспільного устрою та зовнішніми інформаційними загрозами для них до напрямів удосконалення інформаційної безпеки та кібербезпеки на рівні держави повинні бути віднесені наступні (рис.1.2.13):

- створення ефективної, всебічної інформаційної інфраструктури держави та забезпечення надійного захисту її ключових компонентів від кіберзагроз є пріоритетом (це включає не лише фізичні аспекти кібербезпеки, але й стратегічний розвиток у цій сфері);

- підвищення рівня координації між різними органами державної влади в контексті виявлення, аналізу та прогнозування потенційних інформаційних і кіберзагроз є критично важливим (передбачає також вжиття заходів для запобігання цим загрозам і мінімізації їх впливу, а також активне міжнародне співробітництво у цій галузі);

- розвиток та актуалізація нормативно-правової бази в сфері інформаційної безпеки та кібербезпеки, зокрема у сферах захисту інформаційних ресурсів, протидії кіберзлочинності, захисту персональних даних, а також у правоохоронній діяльності у цій сфері, є важливим аспектом [49];

Рис. 1.2.13 Напрями удосконалення ІБ та кібербезпеки на рівні держави

- реалізація постійного моніторингу електронних комунікаційних мереж та інформаційних ресурсів домену «ua», проводити аналіз потенційних вторгнень, а також оперативно виявляти аномалії у їх функціонуванні [144];

- інтеграція освітніх програм з кібергігієни, цифрових навичок та обізнаності щодо сучасних кіберзагроз у системи середньої, професійно-технічної та вищої освіти є необхідною для розвитку національної інформаційної інфраструктури [144];

- значна увага має бути приділена підвищенню ефективності системи захисту персональних даних громадян, встановленню базових вимог до їх зберігання та

обробки, а також посиленню відповідальності за порушення цих вимог, а також гармонізації вітчизняного законодавства з законодавством ЄС [144].

Проблематика кібербезпеки знаходить своє відображення у нормативно-правовому полі [123].

Таким чином, проведене дослідження дозволило визначити ключові поняття з безпекової тематики, до яких віднесено такі поняття, як: «безпека», «виклик», «ризик», «загроза», «небезпека», «катастрофа».

З'ясовано, що в науково-теоретичних підходах концепція «безпеки» визначається як стан, що забезпечує захист відносин у суспільстві, сприяючи його прогресивному розвитку в рамках конкретного історичного та природного контексту, протистоячи загрозам, що виникають як через внутрішні, так і зовнішні суперечності, а також через штучно створені перепони для активності та ініціатив людей. При цьому, «національна безпека» охоплює стан внутрішніх та міждержавних відносин, який відображає ефективність системи державних, правових та суспільних гарантій забезпечення прав і свобод людини та громадянина, а також основних цінностей і інтересів суспільства та держави, захищаючи їх від внутрішніх і зовнішніх загроз. З іншого боку, «державна безпека» трактується як захист державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного устрою та інших критично важливих національних інтересів від реальних і потенційних невоєнних загроз. Можна констатувати наявність двох рівнів розуміння сутності поняття «національна безпека»: законодавчий та науково-теоретичний рівні. До основних об'єктів національної безпеки відносять суверенітет та територіальну цілісність держави; конституційні права та свободи громадян; систему духовно-культурних, морально-етичних, інтелектуально-матеріальних цінностей суспільства; національні та соціальні спільноти; природні ресурси.

Дістала подальшого розвитку класифікація видів національної безпеки. Визначено на основі аналізу теоретичних підходів та нормативно-правового забезпечення сучасні пріоритетні види національної безпеки, складовими якої

вважаються державна, військова, політична, громадська, економічна, енергетична, екологічна, біобезпека, інформаційна, кібербезпека, продовольча.

Надано авторський підхід, що безпека виборчого процесу в контексті державного управління є утворюючою складових національної безпеки, зокрема одночасно як інформаційної безпеки, так і кібербезпеки в умовах традиційного, змішаного та е-голосування.

Показано, що інформаційна безпека та кібербезпека є складовими національної безпеки країни і являють собою стан захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави. Відзначено, що об'єктами інформаційної безпеки є свідомість, психіка людей; інформаційні системи та мережі різного масштабу і різного призначення; об'єктами кібербезпеки - конституційні права та свободи особи і громадянина являють собою фундаментальну основу суспільства, яка вимагає постійного захисту та підтримки. Суспільство, в контексті стабільного розвитку інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища, потребує забезпечення умов для безперебійної взаємодії та інформаційного обміну.

Держава, її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність становлять основу національної безпеки, вимагаючи надійного захисту від внутрішніх та зовнішніх загроз. А національні інтереси у всіх аспектах життєдіяльності особи, суспільства та держави охоплюють широкий спектр секторів, від економічного розвитку до культурних цінностей, і потребують комплексного підходу до їх захисту та розвитку.

Об'єкти критичної інфраструктури, які є важливими для функціонування суспільства та держави, вимагають особливої уваги з точки зору забезпечення їх безпеки та стійкості..

Відзначено, що політична безпека є центральним елементом національної безпеки та означає захист усіх аспектів політичного життя, включаючи недоторканність прав та свобод громадян, політичних партій, громадсько- політичних організацій, рухів, а також гарантування цілісності та суверенності держави від будь-яких форм політичного свавілля та екстремізму всередині країни, а

також від політичного тиску та агресивних дій на міжнародній арені. Ця концепція часто розглядається як синонім державної безпеки, проте вона охоплює значно ширший спектр аспектів. Констатовано види загроз політичній безпеці України та види інформаційних загроз національній безпеці країни.

Виявлено, що Серед основних політичних загроз можна виділити порушення з боку державних і місцевих органів влади конституційних норм і законодавства України, включаючи права і свободи особи та громадянина, особливо під час організації та проведення виборчих кампаній. Крім того, важливим аспектом є недостатня ефективність механізмів контролю за дотриманням конституційних вимог і виконанням законів країни. Розглянуто найбільш актуальні питання та шляхи забезпечення національної безпеки України в інформаційній сфері для сьогодення.

1.3 Закордонний досвід управління організацією виборчого процесу

В умовах подальшого розвитку глобального інформаційного суспільства нові інформаційно-комунікативні технології (ІКТ) все більше проникають у різноманітні сфери життєдіяльності суспільства, формуючи нові потреби, стереотипи поведінки та світосприймання.

Перша в історії спеціалізована служба для організації та проведення політичних кампаній, зокрема виборчих, була створена у 1933 році у Каліфорнії журналістом К. Уайтекером та рекламним агентом Л. Бакстером. У період з 1933 по 1955 роки ця служба реалізувала 75 політичних кампаній, з яких 70 закінчилися перемогою. Цей досвід дозволив почати розглядати виборчі кампанії як об'єкти аналізу, прогнозування та регулювання з використанням різноманітних політичних технологій [114].

Так, Венеціанська комісія звертає увагу на те, що найбільш принципові норми виборчого законодавства, зокрема ті, що регулюють саму виборчу систему, склад виборчих комісій, окреслення території виборчих округів, доцільно закріплювати в Конституції або в акті, що має вищий статус, аніж звичайний закон (пункт 66

Пояснювальної доповіді до зазначених вище Керівних принципів щодо виборів) [28], [127].

Рис. 1.3.1 Досвід ЄС у протидії розповсюдження дезінформації

У дослідженні Р.Черниш, яке присвячене проблемі аналізу правового досвіду країн Європейського Союзу у боротьбі з розповсюдженням фейкової інформації, підкреслює, що така протидія повинна охоплювати не тільки виборчі процеси, але й інші ключові сфери суспільного життя. Зокрема, зазначається, що Німеччина стала однією з перших країн, яка на законодавчому рівні вжила заходів проти розповсюдження фейкових новин. У 2015 році, за ініціативи Гайко Йозефа Мааса, тодішнього міністра юстиції та захисту прав споживачів, була створена робоча група для розробки законопроекту, спрямованого на боротьбу з неправомірним поширенням інформації у соціальних мережах. 1 жовтня 2017 року був ухвалений Закон «Про регулювання соціальних мереж» який почав повноцінно діяти з 1 січня 2018 року.

У процесі формування відповідного законодавства важливо розуміти, що одностороннє використання санкційних заходів може бути недостатнім для досягнення бажаних результатів. Тому необхідно організувати ефективну взаємодію та співпрацю не лише на законодавчому рівні, але й з провідними світовими інформаційними платформами (Google, Facebook, Twitter тощо) [162].

В цілому ж, проблема впливу дезінформації на процес організації і проведення виборів стає безпековою проблемою на державному рівні.

На законодавчому рівні Республіки Франція розглядаються заходи з контролю засобів масової інформації та соціальних мереж. Особлива увага приділяється втручанням ЗМІ іноземних держав у виборчий процес. Від судів потребують розгляд судових позовів з вимогами припинити поширення сфальсифікованої інформації впродовж 48 годин. Зміни до Закону «Про свободу комунікації» дозволять Вищій наглядовій раді радіотелебачення Франції не підписувати конвенції для трансляції іноземним засобам масової інформації, коли це буде потрібно для забезпечення громадського порядку.

Президентська кампанія у Франції ознаменувалася втручанням російських медіа, кібератаками, та й загалом була «брудною» за французькими стандартами. Для Французької Республіки кібер- та інформаційна безпеки, а також питання дезінформації та її впливу стають одними з безпекових пріоритетів. Макрон

пообіцяв, що у передвиборчі періоди для захисту країни від недостовірних новин, всі ключові інформаційні портали, медіа, соцмережі, пошуковики, тощо матимуть певні зобов'язання стосовно «спонсорського контенту», який вони звикли розміщувати. Також президент пообіцяв збільшити повноваження Вищої наглядової ради радіотелебачення для «боротьби зі спробами дестабілізації телеслужбами, що знаходяться під впливом іноземних держав». Від моменту публікації декрету про оголошення початку виборів і до закінчення операцій з підрахунку голосів традиційні медіа, інтернет-видання, соціальні мережі, платформи обміну контентом, інформаційні портали тощо будуть зобов'язані надавати користувачам чітку інформацію щодо замовника контенту, який ними поширюється будь-то юридична чи фізична особа. Розуміючи необхідність швидко реагувати під час виборчої кампанії, суддя матиме не більше 48 годин для ухвалення такого рішення [61].

Також і інші країни ЄС звертають увагу на необхідність протидії поширенню дезінформації з боку іноземних держав та втручання їх таким способом у виборчий процес країни. Поряд із цим ще У грудні 2018 року уряди Великої Британії та Республіки Польща досягли домовленостей щодо створення спільного підрозділу, завданням якого була протидія розповсюдженню дезінформації, особливо тієї, що надходила з Російської Федерації. Водночас, на рівні Європейського Союзу в кінці 2017 року Європейська Комісія ініціювала публічні дебати, спрямовані на боротьбу з фейковими новинами. У січні 2018 року було започатковано роботу експертної групи, завданням якої було розробка критеріїв ідентифікації фейкових новин та визначення методів боротьби з цим явищем. Зрештою, 5 грудня 2018 року у Брюсселі було представлено план ЄС щодо протидії дезінформації, який передбачав підвищення бюджету на ці цілі, збільшення кількості персоналу, задіяного у протидії дезінформації, та створення спеціальної робочої групи зі стратегічних комунікацій [162, с.126]. Крім того, в рамках заходів, було заплановано запуск так званої системи швидкого попередження, яка б дозволяла виявляти фейки та надавати перевірену інформацію для спростування неправдивих даних.

Одним із напрямків розвитку демократії в країнах ЄС є пошук кращих форм політичної комунікації із владою, які б сприяли розширенню обізнаності громадян

щодо актуальних проблем політики, програм та проектів розвитку, законодавчих нововведень, створенню можливостей для консультування та участі їх у процесі ухвалення рішень.

Згідно світовому досвіду такими формами можуть бути:

- впровадження електронної (е-демократії) демократії в управління державою;
- запровадження інтернет-голосування на виборах;
- подання електронних петицій до німецького Бундестагу [69, с.168].

Тобто, складовими електронної демократії можуть бути наступні (рис.1.3.2):

- дієвість е-парламенту;
- впровадження е-законодавства;
- здійснення е-виборів;
- проведення е-референдум;
- застосування е-голосування;
- розвиток е-суду;
- подання е-петицій;
- запровадження е-опитування тощо.

Опитування, проведене Міжнародною асоціацією з управління містами у 2011р., виявило, що головними бар'єрами на шляху розвитку е-демократії, з якими зіштовхуються місцеві органи влади, такі:

- необхідність оновлення комунікаційної інфраструктури;
- брак фінансових ресурсів;
- брак професійно-кваліфікованого персоналу;
- цифровий бар'єр для певних громадян;
- низька зацікавленість громадян [175].

Е-голосування часто вважають інструментом підвищення ефективності виборчого процесу та довіри до його управління.

Рис. 1.3.2 Складові е-демократії: досвід ЄС

Як вважають дослідники, впровадження е-голосування з метою підвищення ефективності виборчого процесу є тільки однією з причин. До інших впливових детермінант його впровадження слід віднести такі, як:

- демонстрація технічних спроможностей країни зовнішньому світу;
- демонстрація технічних спроможностей зацікавлених сторін;
- перекладання великої долі відповідальності за виборчий процес з тисяч посадових осіб на виборчих дільницях, якщо бракує довіри до них у суспільстві;
- покладання великої долі відповідальності за виборчий процес на центральну виборчу адміністрацію, якщо вона користується високим рівнем довіри у суспільстві.

На основі проведеного теоретичного аналізу зарубіжного досвіду щодо мети та положень, принципів організації управління виборчим процесом (ОУВП), були виокремлені наступні загальні цілі та принципи ОУВП для впровадження е-голосування з метою підвищення його ефективності (рис.1.3.3).

У довіднику International IDEA щодо структур управління виборами визначаються принципи:

- принцип незалежності,
- принцип неупередженості,
- принцип доброчесності,
- принцип прозорості,
- ефективності,
- принцип професіоналізму та принцип орієнтації на надання послуг як основні для організації управління виборчим процесом, що користуються довірою.

Якщо з репутацією організації управління виборчим процесом в цих сферах є проблеми, то підозри до них, ймовірно, посиляться через електронне голосування [34].

Це можливо на основі задіяності існуючого досвіду використання його переваг та врахування недоліків.

Серед низки переваг застосування е-голосування у виборчому процесі виділяють такі:

- швидкий підрахунок голосів та більш достовірні результати;
- зручний спосіб голосування, більш пристосований до потреб дедалі більш мобільного суспільства (наприклад – голосування з-за кордону), а також до потреб хворих виборців та людей із обмеженими можливостями (виборчі бюлетені з технологією озвучування для незрячих виборців);
- підвищена участь у виборах, шляхом масового застосуванням інтернет-голосування;
- запобігання шахрайству на виборчих дільницях та під час табуляції результатів шляхом зменшення втручання людей;

- можливість застосування багатомовних інтерфейсів, які можуть слугувати багатомовному електорату краще, ніж виборчі бюлетені;
- зменшення чисельності зіпсутих виборчих бюлетенів, оскільки виборчі системи можуть застерігати виборців щодо недійсних голосів;

Рис. 1.3.3 Загальні цілі та принципи ОУВП на основі зарубіжного досвіду

Особливими перевагами запровадження інтернет-голосування на виборах є швидка та точна обробка результатів, доступність та зручність для громадян, заощадження коштів на проведення виборів.

З часу пілотного запровадження інтернет-голосування на місцевих виборах у Естонії у 2005 р., такий метод голосування застосовувався в цій країні вже більше 10 разів: на місцевих виборах у жовтні 2005, 2009, 2013, 2017 та 2021 рр., парламентських виборах у березні 2007, 2011, 2015, 2019 та 2023 рр. та на виборах до Європейського парламенту в червні 2009, травні 2014 р. та в 2019 р. [176].

- потенційно (в стратегічній перспективі) заощадження коштів, внаслідок економії часу працівників виборчих комісій, не кажучи вже про витрати на виготовлення та розповсюдження виборчих бюлетенів;

- заощадження коштів (уникнення затрат та транспортування бюлетенів, затримок в отриманні та передачі);

- зменшення інцидентів продажу голосів та сімейного голосування, уможливаючи голосування одного виборця в декількох виборчих округах (рис.1.3.4) [67, с.169].

На противагу Норвегії, яка у 2014 році призупинила введення системи електронного голосування через проблеми з безпекою, Швейцарія постійно розширює використання таких систем. В цілому, електронне голосування на виборчих дільницях застосовується в багатьох провідних демократичних країнах, тоді як саме Інтернет-голосування частіше використовується в невеликих країнах, які не мають історії внутрішніх конфліктів. Наразі багато країн розглядають можливість поступового введення е-голосування, як засобу покращення виборчого процесу.

Дедалі частіше, електронне голосування розглядається як інструмент для просування демократії, підвищення довіри до виборчих результатів. Технології е-голосування стрімко розвиваються, а їх методи та підходи неперервно вдосконалюються адміністраторами, спостерігачами, міжнародними організаціями, підрядниками і органами стандартизації. Використання е-голосування може виключити певні звичні форми виборчого шахрайства, прискорити обробку

результатів, підвищити доступність і спростити процес голосування для громадян. При цьому, використання таких систем у серії виборчих кампаній може в довгостроковій перспективі навіть зменшити витрати на організацію виборів чи референдумів [34].

Рис. 1.3.4 Переваги е-голосування: досвід ЕС

Останніми роками в Женеві близько 30% виборців беруть участь у виборах через інтернет-голосування. Для підвищення безпеки процесу електронного голосування та електронних виборів була введена процедура е-голосування з використанням індивідуальних перевіркових кодів. З 2010 року в Філіпінах система е-голосування застосовується на національному рівні. В Естонії, де в 2011 році майже 24% виборців проголосували онлайн, е-голосування також активно використовується [67, с.170]. І хоча масові хакерські атаки під час виборів 2007 року спричинили певне зниження довіри громадян до цієї системи, поступово ситуація виправляється.

До недоліків звикористання електронного голосування у виборчому процесі відносять наступні (рис.1.3.5):

- брак прозорості;
- обмежена відкритість та розуміння системи для неекспертів;
- відсутність узгоджених стандартів для систем е-голосування;
- порушення конфіденційності голосування в електронних системах, які вимагають ідентифікації виборця, є однією з основних проблем;
- ризик маніпуляцій з боку осіб з привілейованим доступом до системи е-голосування або зовнішніх хакерських втручань;
- витрати на придбання, впровадження та технічне обслуговування систем е-голосування можуть бути значними;
- зростання вимог до безпеки систем е-голосування як під час проведення виборів, так і в міжвиборчий період;
- обмеження щодо перерахунку голосів у системах е-голосування, що ускладнює верифікацію результатів;
- недостатня публічна довіра до процесу е-голосування, що впливає на загальну відповідальність та прозорість виборчих процесів [34].

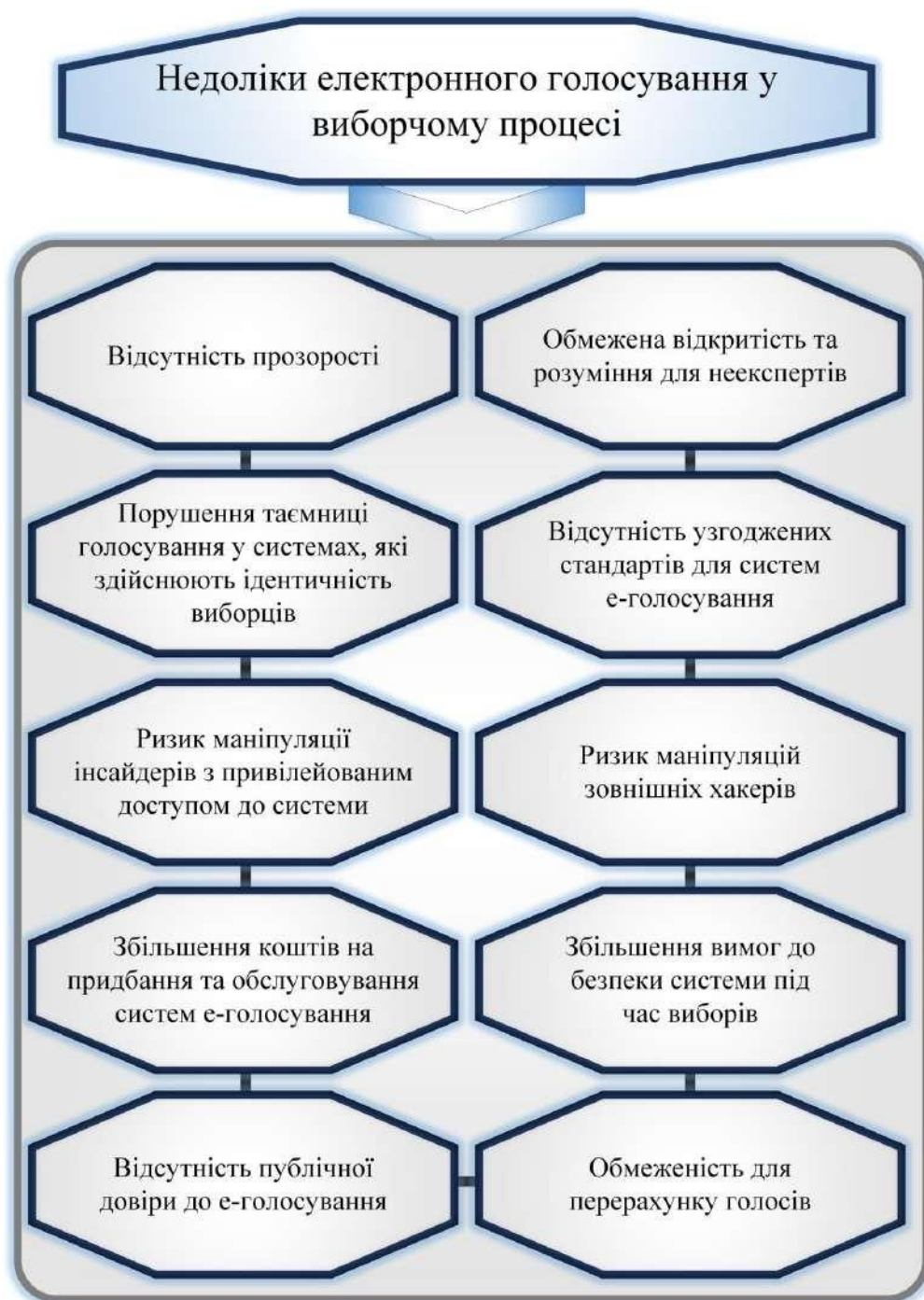

Рис.1.3.5 Недоліки е-голосування: досвід ЄС

У багатьох країнах Європейського Союзу електронні системи для голосування існують паралельно з традиційними. Впливовими перепонами в запровадженні е-голосування є проблеми інформаційної безпеки, а також велика затратність на придбання та обслуговування систем е-голосування [67, с.173] (рис.1.3.6).

У 2005 році Великобританія дійшла висновку, що електронне голосування є занадто дорогим та не впливає на збільшення активності виборців. У 2008 році

Нідерланди повернулися до традиційного паперового голосування через ризики для таємниці голосування та високу залежність від постачальників та сертифікаційних агенцій. Тоді як у Німеччині в 2009 році електронне голосування було визнано неконституційним через відсутність публічного контролю [34].

На противагу цьому, досвід Естонії демонструє зростання довіри населення до електронного голосування. З 2005 по 2013 рік кількість виборців, які взяли участь у місцевих виборах через інтернет, зросла на 19,3%; на парламентських виборах з 2007 по 2011 рік - на 18,8%; на виборах до Європейського парламенту - на 16,3%. Успіх електронної демократії в Естонії засвідчує, що її запровадження можливе за умови модернізації комунікаційної інфраструктури та підвищення обізнаності громадян про переваги цієї форми демократії. Процес впровадження е-демократії є тривалим та поступовим, причому значною перешкодою є цифровий розрив - обмежені можливості доступу до сучасних засобів комунікації для деяких категорій населення [69, с.173].

Особливо слід звернути увагу на слабкі сторони операційних, технічних або юридичних основ, які можуть стати очевидними і тоді вони можуть дискредитувати не лише е-голосування але, можливо, й весь виборчий процес, особливо, якщо боротьба загострюється. Такий стан може спонукати до повної відмови від електронного голосування. Прецеденти вже мали місце в Німеччині, Ірландії та Нідерландах. При цьому, негативний соціально-політичний контекст створює серйозні ризики, навіть, якщо технічні й операційні засади системи електронного голосування є надійними. Дуже важко зробити системи е-голосування прозорими, а їхнє функціонування зрозумілим у короткостроковій і навіть середньостроковій перспективі, особливо – для неекспертної аудиторії. Тобто ефективність залежить від рівня освіченості людей. Натомість, слабка соціальна та політична підтримка перешкоджатиме запровадженню рішення в сфері е-голосування, адже опонентам буде набагато легше підірвати довіру до цієї технології голосування, вказуючи на деякі з її властивих недоліків [34].

Існуючі проблеми електронного голосування є значними і пов'язані зі складністю таких систем і процедур. Серед іншого, можна виокремити наступні проблеми:

- множинність рішень у сфері е-голосування не забезпечує достатньої прозорості, як для виборців, так і для організаторів виборів, що ускладнює процес забезпечення контролю та підзвітності;

- більшість існуючих технологічних рішень зрозумілі лише для вузького кола експертів, що створює ризики щодо залежності від обмеженого числа фахівців;

- доброчесність виборчого процесу в ситуації використання е-голосування часто залежить від невеликої кількості операторів системи, а не від широкої мережі виборчих комісій, що може призводити до зосередження відповідальності та влади в руках обмеженого кола осіб (зростання корупційних ризиків);

- необдумане чи поспішне впровадження систем е-голосування без ретельного планування та розробки може викликати сумніви в довірі до виборчого процесу в цілому.

Тому надзвичайно важливо приділити достатньо часу та ресурсів для детального вивчення та оцінки можливостей впровадження е-голосування, включаючи аналіз попереднього досвіду та потенційних ризиків [34].

Формування довіри може повинно стати однією із головних цілей для оновлення виборчого процесу, що може призвести до впровадження нових електронних технологій та сприяти соціальним змінам.

Рис.1.3.6 Перешкоди переходу до е-голосування: досвід ЕС

Підвищення ефективності виборчого процесу можливо завдяки розвитку довіри громадськості та формування впевненості суспільства у новій системі електронного голосування.

Проблеми ефективності ОУВП в умовах впровадження е-голосування представлені на рис.1.3.7.

Рис. 1.3.7 Проблеми ефективності ОУВП в сфері е-голосування

Для впровадження е-голосування у виборчий процес важливим є вирішення проблем соціально-політичного та операційно-технічного контекстів (рис.1.3.8), які можуть бути представлені у вигляді піраміди довіри, де фундаментом будуть вирішені певні проблеми соціально-політичного та операційно-технологічного контекстів, зокрема:

- організація управління виборчим процесом (ОУВП), що базується на доброчесності;
- утворення політичного консенсусу між «переможцями» та «непереможцями»;

Рис. 1.3.8 Контексти піраміди довіри до виборчого процесу

- задіяність соціальних експертів на основі залучення ОГС, активістів та виборців;
- використання часу як ресурсу соціального визнання та знайомства;

- нарощування потенціалу технічної та управлінської компетентності ОУВП, що базується на поліпшенні освіти виборців щодо технологій та системи е-голосування та демонстрації його переваг для забезпечення широкого суспільного визнання;

- надійність технічної системи голосування та її базування на правових аспектах, аспектах ІКТ, проектного управління, комерційних та часових аспектах;

- забезпечення безпеки е-системи голосування на основі чіткого дотримання встановлених процедур усіма посадовими особами від членів ОУВП до працівників на дільницях;

- послідовність кампанії реєстрації громадян та виборців, що базується на умінні громадян віддавати свої голоси в е-виді та розумінні обґрунтування конкретного обраного технологічного рішення та його надійності.

Спеціальні тестові запуски для інформування виборців повинні організовуватися членами ОУВП заздалегідь, не чекаючи наближення виборів і, ймовірно, бути узгоджені з іншими громадськими заходами, що дозволить задіяти широкі верстви населення. Окрім того, пропонований підхід потребує адекватного бюджетного забезпечення, про що часто забувають [34];

- забезпечення таємниці голосування шляхом набуття внутрішнього експертного досвіду членами ОУВП для уникнення залежності від постачальників та агентств із сертифікації;

- впровадження е-голосування на основі попереднього повного аналізу витрат і переваг у межах ширшого техніко-економічного обґрунтування.

Майже в усіх країнах Європейського Союзу наявність активного виборчого права на місцевих виборах визначається місцем, за яким особа включається до списку виборців, іншими словами - реєстрацією за місцем проживання. На місцевих виборах та на виборах до Європейського парламенту громадянин країни(члена ЄС може реалізувати своє активне виборче право у будь(якій країні Європейського Союзу. Широкого поширення в ЄС набула також практика надання активного виборчого (на місцевих виборах) іноземцям, що проживають на території країни- члена ЄС протягом певного терміну (від 6 місяців до 5 років). По(друге, важливою

тенденцією розвитку виборчого законодавства країн-членів Європейського Союзу є розширення правових механізмів реалізації принципів загального і рівного виборчого права. Практично в усіх країнах ЄС реєстрація виборців здійснюється не безпосередньо перед виборами, а на основі періодичного оновлення реєстрів виборців. Це оновлення може відбуватися щомісяця або, як мінімум, один раз на рік. В більшості випадків ці оновлення базуються на повідомленнях про зміни персональних даних виборців або на інформації, яку надають самі виборці [116]. Ця практика забезпечує актуальність і точність даних у виборчих реєстрах, що є важливим для забезпечення чесності та прозорості виборчого процесу.

Ситуація із COVID-19 спровокувала дискусію щодо нових форм голосування на виборах, оскільки організація особистого голосування громадян на виборчих дільницях за своєю природою є доволі схильною до поширення COVID-19. Адже мова йде про особистий контакт громадян між собою та перебування в одному приміщенні впродовж певної кількості часу. Враховуючи, що участь у виборах можуть брати десятки мільйонів громадян, така ситуація природньо є небезпечною з точки зору ризиків поширення COVID-19. Більш активне використання Інтернет технологій, різного роду онлайн-платформ, засобів дистанційного зв'язку стало одним із наслідків COVID-19. Питання виборів також знаходиться в цій площині.

За даними Міжнародної фундації виборчих систем (IFES) впровадження Інтернет голосування суттєво знижує контроль виборчих адміністрацій за процесом голосування, а доцільність використання цієї технології має залежати від відповідей на питання щодо вартості системи, її ефективності, довіри до неї та рівня безпеки у конкретно взятій державі [23]. При цьому мова йде не лише про захист від кіберзагроз, але й потребу в захисті персональних даних виборців

Одним із найбільш складних завдань для органів управління виборчим процесом є збереження контролю, нагляду та власності на систему електронного голосування, заради запобігання залежності від постачальників і їх визначених підходів. Використання аутсорсингу і залучення зовнішніх компаній для забезпечення логістичних та технологічних потреб у інших аспектах виборчого процесу може бути ефективним, але в контексті самого голосування та підрахунку

голосів існує очікування, що орган управління виборчим процесом матиме повний контроль над процесом. Важливо, щоб ця організація забезпечувала постійне спостереження за процесом голосування, була готова до прозорого та ефективного втручання у випадку виникнення будь-яких проблем чи непередбачених ситуацій [34]. Варто зазначити, що це вимагає від членів ОУВП бути здатними розбудовувати та зберігати належний рівень компетенції.

У контексті оновлень євроатлантичних інституцій, світ входить у нову фазу виборчих процесів. Країни Європейського Союзу та США нарешті відкрито визнають глобальну агресивну інформаційну кампанію Росії та розглядають її як серйозну загрозу для свого інформаційного простору. У зв'язку з цим розробляються нові законодавчі ініціативи та вживаються практичні заходи для протидії цій загрозі.

У вересні 2018 року Конгрес США прийняв Закон «Про кіберстримування та відповідні заходи», що передбачає формування списків осіб, які становлять загрозу національній безпеці, закордонним справам, економічному розвитку чи фінансовій стабільності країни. Також Європейський Союз одноголосно ухвалив резолюцію, яка підтримує заходи протидії російській пропаганді. Ця резолюція рекомендує державам-членам ЄС створити органи для моніторингу дезінформації та фейкових новин. Резолюція також зазначає, що у деяких випадках державні засоби масової інформації були використані як інструменти пропаганди, передачі фейкових новин, а також для розпалювання ненависті та ксенофобії проти меншин та певних соціальних груп [39]. Це призвело до втрати незалежності та низьких етичних стандартів у деяких ЗМІ, спричиняючи зростання недовіри серед населення.

На думку західних експертів, поширення й розвиток інформаційно-комунікаційних технологій можуть сприяти еволюції демократичних суспільств до нечуваного рівня прозорості, вільного й миттєвого доступу до якісної інформації. Проте, масштабний інформаційний «бруд», численні фейки та навмисно викривлені факти (які поширюють, скажімо, російські урядові ЗМІ та «фабрики тролів»), негативно впливають на суспільну думку. Тому розробка зброї проти фейків - справа нагальна як в Україні, так і в усьому світі, особливо напередодні виборів. Одним з можливих чинників, що мінімізує негативні прояви пропаганди й

дезінформації, є формування медійної освіти населення та розвиток якісної журналістики. Саме популяризація високоякісної незалежної журналістики дозволить зміцнити недійний простір, посилити співпрацю з державними ЗМІ. Журналісти і ЗМІ мають бути залучені до процесу ухвалення рішень, покликаних боротися з пропагандою та «фейками» [40].

Сучасна російська пропаганда нині вже кинула виклик всьомудемократичному світові, впливаючи на формування громадської думки, на погляди людей, особливо молоді. Аналіз інформаційного контенту, поширюваного проросійськими та контрольованими з РФ медіа-ресурсами, які діють за межами Російської Федерації і спрямовані першочергово на громадян європейських країн, свідчить про цілеспрямовану і добре сплановану інформаційну експансію з метою створення негативного для України інформаційного поля [91, с.12].

Метою дезінформації, зокрема фейкових новин, пов'язаних з виборами (*electoral fake news*), є дедалі більша поляризація суспільства, дезорієнтація потенційних виборців, розпалювання дискусій та дебатів, і навіть зрив виборів. Стабільними результатами дезінформації є маніпулювання результатами виборів, підрив довіри до виборчої системи, державних установ, інституту представництва та демократичного суспільного ладу загалом. Деколи має місце підрив довіри до конкретного політика та органів, відповідальних за проведення виборів (наприклад – центральної виборчої комісії), до джерела інформації та загалом інформації як такої (зокрема, стосовно виборів), спотворення ідей та програм сторін, що змагаються, а також самої ідеї вибору [155, с.22]. При цьому, за твердженнями експертів, найбільше для дезінформації зручні референдуми.

Доцільно також уживати заходів, спрямованих на попередження деструктивної діяльності окремих закордонних інформаційних структур, медійних та навколомедійних організацій, провайдерів програмних послуг (*РФ, Республіка Польща, Угорщина, Румунія*), які намагаються сформувати механізми впливу на суспільно-політичну ситуацію в Україні шляхом створення позицій в інформаційному просторі держави, використання ЗМІ, мережі Інтернет, видавничо-поліграфічної та рекламної галузей, власних інформаційних можливостей для

здійснення антиукраїнських інформаційних акцій, а також відвертого інспірування в середовищі національних меншин автономістських та сепаратистських настроїв, особливо на Закарпатті [48].

16 січня 2018 сенатори США (*Marco Rubio, Chris Van Hollen*) представили проект закону, який передбачає санкції щодо країн, які здійснюють втручання у вибори США. У законопроекті міститься вимога запровадити додаткові санкції проти Росії, якщо вона знову зробить спробу втручання в електоральний процес у США. Передбачається, що згідно з новим законопроектом у США, Директор національної розвідки країни відповідатиме за визначення рівня втручання іноземних держав у американські вибори. Законопроект встановлює заборону для іноземних урядів та їхніх агентів на такі дії: використання соціальних мереж і традиційних засобів масової інформації для розповсюдження дезінформації; придбання рекламних просторів з метою впливу на результати виборів; блокування або створення перешкод у доступі до інфраструктури виборів [108]. Очевидно, що такі заходи мають на меті зміцнити виборчу систему США проти зовнішніх загроз та впливів.

Досвід європейських та азійських країн свідчить, що усвідомлення споживачами інформації реальності дезінформації та можливості її впливу на суспільну думку не утримує їх від некритичного використання медіа та інформації з інтернет-ресурсів, зокрема під час виборів. Підвищення медіаграмотності, що пропонується як один із ключових інструментів вирішення проблеми, є необхідним, проте розрахованим на довгострокову перспективу проектом. Натомість швидкі (тактичні) результати дає синергетична взаємодія державних органів із зацікавленими організаціями громадянського суспільства, медіа й приватними структурами на підставі державно-приватного партнерства або в інших формах. Для боротьби з дезінформацією під час виборів продуктивним є налагоджений зв'язок між антидезінформаційними структурами та виборчими органами (центральною виборчою комісією) [155, с.195].

Інтернет голосування справді виглядає як вдале рішення для певних категорій громадян (виборці, які голосують за кордоном, військовослужбовці, члени

дипломатичних представництв, громадяни з обмеженими можливостями), однак в загально національному масштабі такий підхід містить значні ризики. Не дивно, що впродовж останнього часу низка держав відмовилися від переходу на систему онлайн-голосування на виборах. Таким чином практична реалізація механізмів онлайн-голосування як відповідь на COVID-19 є складним рішенням, яке потребує детального врахування всіх за і проти такого кроку, а також значної кількості часу, який має бути виділено на розробку і тестування системи. Голосування поштою, як і онлайн голосування, здатне уникнути традиційних ризиків, пов'язаних із поширенням COVID-19, однак має бути належним чином організовано і відповідати міжнародним стандартам виборів. Як і голосування за допомогою мережі Інтернет, голосування за допомогою пошти є уразливим до різного роду маніпуляцій та тиску на виборців, а спроможність належним чином організувати процес прямо залежить від якості роботі національних поштових служб [23].

Ті суспільства, які зберігають демократичні принципи, традиційно присвячують процедурі голосування значну увагу, оскільки саме в її межах відбувається демонстрація реальної влади кожного громадянина. Відтак, проведення відкритого голосування є «лакмусовою стрічкою» не лише для виборчого процесу, але й для демократії у цілому. Країни, влада яких не здатна пройти політичну перевірку на демократію через вибори, запроваджують різноманітні механізми маніпулювання політичною волею виборців, аж до відвертої фальсифікації при проведенні процедури голосування. Вагомим підтвердженням цієї позиції є практика ОБСЄ направляти міжнародних спостерігачів за виборами саме у період підготовки та проведення процедури голосування до країн членів цієї міжнародної організації [156, с.192].

Таким чином, проведене дослідження дозволило зробити наступні висновки, що для організації виборчого процесу в умовах гібридної війни з Російською Федерацією у сфері протидії фейкової інформації та іншим протиправним діями в інформаційному просторі необхідно враховувати правовий досвід країн Європейського Союзу і дану проблему слід розглядати як безпекову проблему на державному рівні.

Констатовано, що одним із напрямків розвитку демократії в країнах ЄС є пошук кращих форм політичної комунікації із владою для обізнаності громадян щодо актуальних проблем політики, програм та проектів розвитку, законодавчих нововведень. До ефективних форм політичної комунікації із владою відповідно до світового досвіду відносять впровадження е-демократії, інтернет-голосування на виборах, подання електронних петицій тощо.

Установлено, що головними бар'єрами на шляху розвитку е-демократії для місцевих органів влади є необхідність оновлення комунікаційної інфраструктури, брак фінансових ресурсів, брак професійно-кваліфікованого персоналу, цифровий бар'єр для певних громадян, низька зацікавленість громадян.

З'ясовано, щодо інструментів підвищення ефективності виборчого процесу та довіри до його управління на основі зарубіжного досвіду вважають впровадження е-голосування в країні, яке повинно базуватися на принципі незалежності, принципі неупередженості на основі прозорості, принципі доброчесності на основі довіри у громадськості, принципі зрозумілості е-голосування для всіх учасників, принципі професіоналізму як технічно сильного рішення як основи впровадження операційних, технічних, юридичних аспектів проблем виборчого процесу, принципі забезпечення безпеки е-голосування від шахрайства та маніпуляцій.

Визначено, що електронне голосування у виборчому процесі має низку переваг та ряд недоліків, до яких відносять брак прозорості, обмежена відкритість та розуміння системи для не експертів, відсутність узгоджених стандартів для систем е-голосування, що створює проблеми зі стабільністю, надійністю та сумісністю цих систем; порушення таємності голосування у системах, які передбачають ідентифікацію виборців, що ставить під сумнів конфіденційність виборчого процесу; ризик маніпуляцій з боку інсайдерів з привілейованим доступом до системи чи зовнішніх хакерів, що підвищує потенційну вразливість системи; збільшення витрат на придбання та обслуговування систем е-голосування може стати фінансовим тягарем для організаторів виборів; зростання вимог до захисту системи е-голосування, як під час проведення виборів, так і в періоди між ними, вимагає значних зусиль та ресурсів; обмежені можливості для перерахунку голосів у

системах е-голосування ускладнюють верифікацію результатів; брак публічної довіри до електронного голосування, викликаний побоюваннями щодо безпеки та прозорості процесу, може знизити легітимність виборів.

Відзначено, що запровадження е-демократії є тривалим та поступовим процесом, оскільки є проблеми переходу від традиційного до е-голосування у виборчому процесі та необхідною умовою для його реалізації є формування довіри громадськості та формування впевненості суспільства у новій системі електронного голосування.

Висновки до розділу 1

1. Систематизовано на основі проведеного аналізу теоретичного підґрунтя проблематики державного управління виборчим процесом в Україні наукові дослідження, які присвячені теоретико-концептуальному обґрунтуванню проблематики державного управління виборчим процесом.

2. Установлено, що українськими вченими розглядалися наступні аспекти даної проблематики: форсайт безпеки в контексті безпекознавства, права та державного управління; теоретико-методологічні засади державного управління виборчим процесом в Україні; перспективні методи організації безпеки виборчого процесу; модернізація системи державного управління щодо розвитку громадянського суспільства в Україні; теоретико-методологічні засади правового регулювання та організації місцевого самоврядування в Україні в контексті підвищення ефективності їх діяльності; механізми реалізації комунікативної взаємодії у сфері публічного управління; державна політика у галузі регулювання діяльності засобів масової комунікації в умовах суспільних трансформацій в Україні; державна інформаційна політика у сучасному політичному просторі; особливості реалізації органами місцевого самоврядування державної політики, в динамічних умовах трансформації українського суспільства; детермінанти ефективності політичної влади.

3. Визначено ключові поняття з безпекової тематики, до яких віднесено такі поняття, як: «безпека», «виклик», «ризик», «загроза», «небезпека», «катастрофа».

З'ясовано, що в науково-теоретичних підходах поняття «національна безпека» розглядається як стан внутрішніх і міждержавних відносин, який визначає рівень ефективності системи державних, правових і суспільних гарантій, що захищають права та свободи людини і громадянина, а також базові цінності та інтереси суспільства та суверенної держави. Зазначений стан оцінюється в контексті його стійкості та здатності протистояти як внутрішнім, так і зовнішнім загрозам, забезпечуючи таким чином безпеку і захист ключових цінностей і національних інтересів.

4.Констатовано наявність двох рівнів розуміння сутності поняття «національна безпека»: законодавчий та науково-теоретичний рівні. Відзначено, що до основних об'єктів національної безпеки відносять суверенітет та територіальну цілісність держави; конституційні права та свободи громадян; систему духовно-культурних, морально-етичних, інтелектуально-матеріальних цінностей суспільства; національні та соціальні спільноти; природні ресурси.

5.Показано, що для сьогодення є характерним неоднозначність розуміння поняття «виборчий процес» в наукових підходах; сутністю поняття «вибори» є розуміння їх як найбільш поширеної форми прямого народовладдя в демократичній державі, сучасної цивілізованої правової форми оновлення влади, приведення її структур та діяльності у відповідність до потреб життя.

6.Відзначено, що питання організації та забезпечення безпеки виборів в Україні з'ясовувалися в наукових та аналітичних дослідженнях як багатогранна проблема: проблематика організації форсайту безпеки виборчого процесу; проблематика комплексу безпекових загроз безпеці виборчого процесу в умовах гібридної, інформаційної війни та пандемії; проблеми кібербезпеки виборчого процесу в умовах традиційного та е-голосування, захисту персональних даних виборців та інформаційно-аналітичних систем від кібератак та ін.

7. Розвинуто класифікацію видів національної безпеки відповідно до сучасних теоретичних підходів та нормативно-правового забезпечення. Виокремлені пріоритетні види національної безпеки, до складових яких для сьогодення

відносяться: державна, військова, політична, громадська, економічна, енергетична, екологічна, біобезпека, інформаційна, кібербезпека, продовольча безпека.

8. Представлено авторський підхід, що безпека виборчого процесу в контексті державного управління є утворюючою складових національної безпеки, зокрема одночасно як інформаційної безпеки, так і кібербезпеки в умовах традиційного, змішаного та е-голосування.

9. Доведено, що інформаційна безпека та кібербезпека є складовими національної безпеки країни і являють собою стан захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави. До показників, що виокремлюють їх відмінності слід віднести такі, як: забезпечення інформаційної безпеки в інформаційному просторі, а кібербезпеки у кіберпросторі (віртуальному просторі); об'єктами інформаційної безпеки вважають свідомість, психіку людей; інформаційні системи та мережі різного масштабу і різного призначення, а об'єктами кібербезпеки - права і свободи людини і громадянина, гарантовані Конституцією України; суспільство, сталий розвиток інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища; територіальна цілісність і недоторканність, суверенітет і конституційний лад держави; національні інтереси в усіх сферах життєдіяльності особи, суспільства та держави; об'єкти критичної інфраструктури.

10. Зазначено, що для організації виборчого процесу в умовах гібридної війни з Російською Федерацією у сфері протидії протиправним діям в інформаційному просторі необхідно враховувати правовий досвід країн Європейського Союзу та дану проблему слід розглядати як безпекову проблему на державному рівні.

11. Констатовано, що одним із напрямків розвитку демократії в країнах ЄС є пошук кращих форм політичної комунікації із владою для обізнаності громадян щодо актуальних проблем політики, програм та проектів розвитку, законодавчих нововведень. До ефективних форм політичної комунікації із владою відповідно до світового досвіду відносять впровадження е-демократії, інтернет-голосування на виборах, подання електронних петицій тощо.

Виявлено, що головними бар'єрами на шляху розвитку е-демократії для місцевих органів влади є необхідність оновлення комунікаційної інфраструктури, брак фінансових ресурсів, брак професійно-кваліфікованого персоналу, цифровий бар'єр для певних громадян, низька зацікавленість громадян.

12. Установлено, що електронне голосування у виборчому процесі має низку переваг та ряд недоліків. Показано, що запровадження е-демократії є тривалим та поступовим процесом, оскільки є проблеми переходу від традиційного до е-голосування у виборчому процесі та необхідною умовою для його реалізації є формування довіри громадськості та формування впевненості суспільства у новій системі електронного голосування.

РОЗДІЛ 2.

ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОЮ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

2.1 Наукові концепти функціонування моделей державного управління безпекою виборчого процесу

До найбільш відомих сучасних моделей державного управління певними сферами суспільства відносять: модель централізованого державного управління та модель децентралізованого державного управління» (рис.2.1.1).

За О. Ю. Оболенським, централізація державного управління – це «зосередження управління в одному місці, в одних руках, в одному центрі, створення ієрархічної структури управління, в якій переважають вертикальні зв'язки і верхні рівні мають повноваження щодо прийняття рішень, а прийняті ними рішення є обов'язковими для нижчих рівнів» [44, с.429-430].

І. Г. Васильєва та Ю. М Розенфельд доводять, що децентралізація забезпечує більш ефективне розміщення ресурсів у суспільному секторі; сприяє підзвітності органів державної влади в питаннях витрат коштів і таким чином раціоналізує поведінку як політиків, так і виборців, заохочує до розвитку регіональних і місцевих економік, стимулює скорочення необґрунтованих витрат у суспільному секторі. Вона використовується не тільки для поліпшення якості управління, а й для економії управлінських ресурсів. Децентралізовані управлінські форми сприяють запровадженню нових, більш прогресивних управлінських технологій [20]. Децентралізація державного управління являє собою «передання частини функцій державного управління центральних органів виконавчої влади а також органам місцевого самоврядування, розширення повноважень нижчих органів за рахунок вищих за рівнем» [44, с.111-112].

Рис. 2.1.1 Моделі державного управління за зосередженістю влади

У своїй монографії «Соціально-адекватний менеджмент» В. В. Бурегавизначає, що чим менша та група людей, яка приймає основоположні рішення про діяльність організації, тим про більшу централізацію можна вести мову. Якщо ж повноваження з прийняття рішень делеговані нижчим ієрархічним рівням, то організація є децентралізованою. Міра централізації впливає на задоволеність роботою також, як і міра «довжини» організації [16, с.142].

В наукових дослідженнях також виділяють різні види моделей державного управління за рівнем інноваційності (рис.2.1.2).

В. П. Бех та Ю. В. Бех у цьому зв'язку виділяють наступні концепти: традиційні концепції управління, дію яких ще треба подолати, та інноваційні управлінські концепції, що мають перспективу впровадження та розвитку у ХХІ столітті і доводять можливість їх реалізації в українському просторі управління [9].

До традиційних концепцій управління освітою вони відносять парадигму адміністративного менеджменту, парадигму технократичного управління, патерналістську (комуністичну, соціалістичну) парадигму управління. Ліберальну парадигму управління, аксіологічну парадигму управління (В.Г.Кремень, В.В.Крижко), синергетичну парадигму управління (В.Г.Кремень, В.Г.Буданов), саморегуляційну парадигму управління (В. П Бех) відносять до інноваційних управлінських концепцій.

Традиційна концепція управління, в основу якої була покладена парадигма адміністративного менеджменту, формувалася в 20-ті роки ХХ століття, набула повсюдного поширення та існувала практично без змін до кінця 80-х років ХХ століття. Технократизм в управлінні освітою проявляється у використанні теорії технічного знання, що виступає методологією в управлінні освітою як підсистемою суспільства, яка призводить до відчуження або переведення на другий план ірраціональності і чуттєвої культури, перетворення людини на «гвинтик» соціальної машини.

Подолати значущий вплив технократизму на світогляд людини та її вчинки можливо за рахунок якісно нового співвідношення технократизму і гуманізму як його альтернативи. В основі цієї концепції має бути ідея гуманізації суспільства, що полягає в підвищенні освітнього, загальнокультурного та політичного рівнів, свідомості особистості, формування і розвитку у неї творчого мислення [43].

На патерналістську модель державного управління у сучасній Україні орієнтувалися Комуністична партія України і Соціалістична партія України. Принципи «патерналізму» були закладені у їх політичні програми [9]. Патерналістська модель забезпечує певну автономію громадських організацій за

винятком просування певних політичних сил чи окремих кандидатів у відповідному виборчому процесі, підтримуючи їх як інституційно так і фінансово [132, с.92].

Рис. 2.1.2 Концептуальні парадигми як теоретичне підґрунтя моделей державного управління

Теоретичною базою розбудови інноваційної моделі державного управління можуть виступати ліберальна, аксіологічна, саморегуляційна та синергетична парадигма державного управління. Ліберальна парадигма може проявитися у

вигляді ліберальних інтелектуальних традицій, емансипаторських практик та експериментів, практичних стилів і втілень соціальної критики. Світоглядна універсальність лібералізму, визначення свободи природним і «нормальним» явищем, продовження і поглиблення вільнодумства і скептицизму, глибокої соціальної критики може сприяти подоланню небажаних патерналістських стереотипів у широких народних масах. Аксіологічна парадигма управління виборчим процесом може виступати як стратегія вирішення проблеми цінностей, ідеалів; як спосіб практичного використання загальнолюдських, культурних та ментальних цінностей; як інструмент державного управління в розвитку духовності українського народу та примноженні його «ментального багатства», що сприятиме розвитку економіки України. Саморегуляційна парадигма в інноваційній моделі державного управління виборчим може бути використана у формуванні суб'єкт – суб'єктних відносин, організаційної активності людини, ціннісно-смісловій детермінації поведінки особистості у соціальному світі [86, с.87-88]. Сутність саморегуляційної парадигми полягає в утворенні системи ціннісно-сміислової детермінації управління виборчим процесом.

Парадигму визначають як вихідну концептуальну схему, модель постановки проблем та їх рішень, методів дослідження, які є домінуючими протягом визначеного історичного періоду в науковому співтоваристві. Таким чином, парадигма – це основне, базове розуміння, на якому кристалізуються нові знання [139, с.104].

Адміністрування виборів є складним процесом, який вимагає високих фахових навичок і компетенцій, тому існування спеціалізованих органів, відповідальних за проведення виборів, є критично важливим. Ці органи можуть мати різну структуру, склад та назви, що залежить від виборчого законодавства та традицій кожної країни. Серед поширених назв органів, що займаються організацією та проведенням виборів, можна зустріти такі: виборча комісія: часто є центральним виборчим органом, який відповідає за забезпечення проведення виборів на всіх рівнях; департамент з питань виборів (урядовий орган, який займається розробкою політики та процедур, пов'язаних із виборами); рада з питань виборів (може відігравати роль

консультативного або наглядового органу у сфері виборчих процесів); відділ з виборчих питань або Виборчий комітет (структура, яка може зосереджуватися на конкретних аспектах виборчого процесу, таких як реєстрація виборців, підрахунок голосів або логістика виборів). Кожен з цих органів відіграє важливу роль у забезпеченні справедливості, прозорості та ефективності виборчих процесів.

Сама дефініція «орган адміністрування виборів» (ОАВ) виникла для позначення органу чи органів, що незалежно від їхньої організаційної структури відповідають за адміністрування виборів. ОАВ – це інституція чи орган, єдиним призначенням якого в рамках покладеної на нього законодавством відповідальності є забезпечення виконання всіх або частини завдань, пов'язаних з проведенням виборів та здійсненням інших форм прямої демократії (наприклад, проведення референдумів, реалізація громадських ініціатив, відкликання голосів тощо).

Основними такими завданнями (рис.2.1.3) є:

- визначення кола тих, хто має право голосу;
- прийом та перевірка документів, пов'язаних із реєстрацією учасників виборчого процесу (політичних партій та/або кандидатів);
- проведення голосування;
- здійснення підрахунку голосів;
- встановлення підсумків голосування і результатів виборів [46, с.5].

В різних країнах для проведення виборів створюють ОАВ як національного рівня, так і відповідальні на рівні штату.

Вважають, що модель ОАВ в тій чи іншій країні є елементом системи державного управління результатом або результатом комплексного планування.

На сьогодні виділяють три основні моделі адміністрування виборів (рис. 2.1.4):

- незалежна модель адміністрування виборів;
- урядова модель адміністрування виборів;
- змішана модель адміністрування виборів.

Рис. 2.1.3 Завдання та сутність ОАВ

Відповідно до проведеного порівняльного аналізу, вивчення інформації та стандартів, Міжнародним інститутом демократії та сприяння виборам було з'ясовано, що існують дві основні моделі:

Незалежна модель: Ця модель використовується у країнах, де вибори організує та проводить Орган Адміністрування Виборів (ОАВ), який є інституційно незалежним і автономним від виконавчої влади. ОАВ у такій моделі не є представником виконавчої влади, має свій власний бюджет і самостійно ним розпоряджається, не звітуючи при цьому перед жодним міністерством або іншим центральним органом виконавчої влади. Відповідальність ОАВ може лежати перед

органами законодавчої або судової влади, або ж безпосередньо перед главою держави.

Урядова модель: У цій моделі вибори організуються та проводяться виконавчою гілкою влади через такі інституції, як міністерства (наприклад, міністерство внутрішніх справ) або місцеві органи влади. У рамках цієї моделі, якщо на національному рівні існують ОАВ, то вони знаходяться під керівництвом міністра або високопоставленого державного службовця і підзвітні члену уряду. Ці ОАВ часто не мають власних «членів», а їх бюджет формується як частина загального бюджету міністерства або відповідних місцевих органів влади.

Загалом, вибір між цими двома моделями залежить від політичної культури, історичних традицій та конкретних потреб кожної країни. За винятком небагатьох випадків, вони не мають, власне, «членів». Їх бюджет є складовою частиною бюджету міністерства та/або відповідних місцевих органів влади. Сукупність окремих елементів згаданих моделей породжує «змішану» модель.

Змішана модель адміністрування виборів, зазвичай, включає в себе два ОАВ і має подвійну структуру: ОАВ, що відповідає за формування політики у сфері виборів, контроль чи нагляд, і є незалежним від виконавчої гілки влади (як ОАВ у незалежній моделі); - ОАВ, що реалізує політику, та входить до структури державного органу та/або місцевого органу влади (як ОАВ в урядовій моделі). В рамках змішаної моделі вибори організовує урядовий ОАВ, а незалежний ОАВ здійснює контроль за його діяльністю [46, с.7-8].

Рис. 2.1.4 Основні моделі органів адміністрування виборів в країнах світу

В дисертаційному дослідженні Л.М.Костецької запропоновано модель антикризового управління виборчим процесом в Україні, складовими елементами

якої є мета антикризового управління ВП; критерії демократичних виборів в умовах кризи ВП; об'єкт антикризового управління ВП; суб'єкти та учасники виборчого процесу; напрями реагування й заходи, які спрямовані на досягнення мети. Практичне застосування запропонованої моделі антикризового управління виборчим процесом унікально важливе для України, оскільки воно не тільки сприятиме готовності учасників виборчого процесу до можливих кризових ситуацій, але й підвищить професійний рівень управлінців. Завдяки цій моделі можливе покращення якості профілактичних заходів, ефективність застосування методів, засобів та заходів антикризового управління виборчим процесом [67, с.220]. Важливим аспектом є також унеможливлення руйнування інституту виборів, що є особливо актуальним у контексті збереження демократичних основ українського суспільства. Впровадження такої моделі сприятиме зміцненню діалогу між публічною владою та громадянським суспільством, забезпеченню прозорості діяльності органів влади, підвищенню ефективності та контролю за витратами. Окрім того, це дозволить залучити громадян до активної участі у політичному житті держави, що є важливим фактором у підтримці демократії та розвитку суспільства.

До суб'єктів виборчого процесу віднесено особи, які безпосередньо реалізують свої виборчі права (рис.2.1.5).

До них віднесено виборців; виборчі комісії всіх рівнів; ті кандидати, які претендують на обрану посаду (зокрема, мова йде про зареєстрованих кандидатів на пост Президента України та кандидатів у народні депутати, кандидатів на посади сільського, селищного, міського голови, старости); партії або їх місцеві організації, що висунули кандидата чи кандидатів; їх довірені особи, офіційні спостерігачі від партії або громадської організації тощо.

Рис. 2.1.5 Суб'єкти ВП

Костецькою встановлено чинники кризи ВП, які можуть призвести до прояву різних видів загроз проведення демократичних виборів в країні. До таких чинників небезпеки здійснення демократичних виборів в Україні нею віднесено (рис.2.1.6): «неузгодженість взаємовідносин між гілками влади, що сприяє породженню конфліктів у суспільстві; відсутність ідеології політичних партій; створення технічних партій; використання адміністративного ресурсу (втручання місцевої влади, органів самоврядування, правоохоронних структур у виборчий процес тощо); маніпулювання під час виборчого процесу (підкуп виборців та кандидатів, псування виборчих бюлетенів, «каруселі» виборців тощо) [67, с.206]; інформаційне втручання у виборчий процес (технології впливу на громадську думку, зокрема, національних та закордонних ЗМІ, популізм в пропагандистській роботі партій і кандидатів, недобросовісна політична реклама й агітація); залежність формування Центральної виборчої комісії від представлених у Верховній Раді політичних партій, відсутність дієвого механізму притягнення до відповідальності за порушення законодавства про

вибори, за неправові втручання будь-кого у виборчий процес (проникнення та пошкодження системи «Вибори», втручання інших країн у виборчий процес) тощо» [67, с.206].

Рис. 2.1.6 Чинники небезпеки для демократичного ВП в Україні

Проведений аналіз організації виборчого процесу в Україні підкреслює критичну роль прозорості діяльності виборчих комісій у забезпеченні ефективності та конструктивності виборчої системи. Виборчі комісії відіграють ключову роль у реалізації та захисті виборчих прав громадян, тому їх утворення вимагає участі органів, які гарантують дотримання Конституції та законів України, а також захист прав і свобод громадян на відповідній території.

Зміцнення організаційної структури органів та установ, відповідальних за виконання виборчого законодавства, є однією з головних сучасних проблем. Вибори як інститут політичної демократії повинні розглядатися як комплексний механізм, створений державою для організації та управління владою. Це вимагає активнішої участі державних органів у процесі організації та проведення виборів, а також у забезпеченні прозорості та відкритості всього виборчого процесу [134, с.31]. Ефективна виборча система має базуватися на забезпеченні дотримання виборчих прав кожного громадянина та здатності адекватно реагувати на виклики та кризові ситуації, що можуть виникнути під час виборчого процесу.

Стратегія національної безпеки України є ключовим документом у побудові нових відносин між громадянином, суспільством та державою, ґрунтуючись на цінностях свободи та демократії. Ця стратегія визначає основні напрямки та пріоритети національної безпеки, серед яких: зміцнення національної безпеки, яке включає заходи з підвищення обороноздатності та стійкості країни до зовнішніх та внутрішніх загроз; подолання економічної кризи, що передбачає впровадження ефективних реформ, залучення інвестицій та забезпечення стабільного розвитку економік; реформування державного управління, спрямоване на підвищення ефективності та прозорості роботи урядових інституцій, боротьбу з корупцією та модернізацію публічного сектора [67, с.57]. При цьому, в кризовій ситуації зазвичай зростають ризики непропорційного обмеження прав і свобод людини, що виправдовується необхідністю (захист держави, народу тощо) і потребує особливого контролю з боку суспільства

Вважаємо, що відповідно до зовнішніх викликів, в умовах гібридної війни, актуальною стає розробка моделі державного управління безпекою виборчим процесом в Україні. На основі проведеного дослідження пропонується авторський підхід, щодо розробки безпекової моделі ОАВ в Україні в умовах війни, що триває вже більше семи років. Об'єктом державного управління ОАВ виступає безпека виборчого процесу.

Дана модель повинна включати орган адміністрування виборами, яка базується на правовій та концептуальній основі державної політики для

забезпечення безпеки ВП та конкретизується в програмно-цільовій основі, зокрема програмах, стратегіях, постановці цілей, призначенні відповідальних, впровадженні управлінських рішень та заходів (рис.2.1.7).

Для досягнення безпеки виборчого процесу з врахуванням зовнішнього та внутрішнього середовища, викликів та загроз запроваджуються моніторинг, оцінка, контроль та зворотній зв'язок.

Рис. 2.1.7 Безпекова модель ОАВ в Україні

В своєму дисертаційному дослідженні Л.М.Костецька відзначає, що ідеальної, виборчої системи на практиці не існує. Виборча система, яка діє в Україні, не виправдала сподівань виборців, тому потребує зміни. Адже виборці, обираючи партію, не можуть впливати на формування партійних списків і знати, хто представлятиме їхні інтереси в парламенті. З метою усунення цієї прогалини виборчого законодавства варто запровадити пропорційну виборчу систему з відкритими списками [67, с.203-204]. Таким чином, система дасть змогу наблизити виборця до депутата і (бодай в теорії) поєднати переваги пропорційної системи з персональною відповідальністю політиків за виконання партійних обіцянок і відповідність їхньої роботи партійним програмам.

Також важливо ввести єдині, незмінні правила для проведення чесних і справедливих виборів, які будуть однакові для всіх учасників виборчого процесу. Важливим кроком є введення ефективної, включаючи кримінальну, відповідальності за порушення виборчого законодавства. Не менш важливим є забезпечення можливості громадянами реалізувати свій творчий потенціал під час виборів [67, с.203-204]. Неможливість реалізації цього потенціалу може свідчити про застій та недостатню розвиненість виборчих кампаній, які зосереджені виключно на задоволенні партійних інтересів

Дослідження різних наукових підходів до моделювання державного управління показало, що існують різні методи для організації виборів, зокрема в аспекті балансу між централізацією і децентралізацією, рівнем інноваційності та антикризовим управлінням. Важливим є діалог між публічною владою та громадянським суспільством для формування дієвої політичної системи, яка може впроваджувати радикальні зміни та відповідати вимогам суспільства..

Констатовано функціонування трьох основних моделей адміністрування виборів в різних країнах світу: незалежної моделі адміністрування виборів; урядової моделі адміністрування виборів; змішаної моделі адміністрування виборів.

Запропоновано авторську модель державного управління безпекою виборчим процесом в Україні як безпекову модель організації адміністрування виборів в Україні з врахуванням зовнішнього та внутрішнього середовища, викликів та

загроз в умовах тривалої гібридної війни. Вважаємо, що ця модель повинна включати орган адміністрування виборами та базуватися на правових та концептуальних засадах державної політики, які конкретизуються в програмно- цільовій основі з метою забезпечення безпеки виборчого процесу.

2.2 Нормативно-правове забезпечення функціонування правового механізму державного управління безпекою виборів в Україні

Для подальшого розвитку України як демократичної держави важливою є адаптація українського виборчого законодавства та практики проведення виборів до тих стандартів, які характерні для країн-учасниць ЄС.

Виборчі кампанії в сучасній Україні можна описати як комплексний і добре спланований процес, що характеризується стремлінням до ефективності у діяльності учасників кампаній. Значну роль у цих кампаніях відіграє не стільки «хто» або «що», тобто особистість кандидата чи зміст передвиборчої програми, скільки «як», тобто методи та техніки, які використовуються для їхньої організації та проведення. З огляду на зростаючу складність виборчих кампаній та використовуваних у них технологій, виникає необхідність у глибшому аналізі та дослідженні цих процесів [6]. Народне волевиявлення здійснюється через «вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії» [63, Ст.69.]. При цьому, неодмінною передумовою і визначальною ознакою демократичної, правової держави, якою Україну проголошено на конституційному рівні, є проведення періодичних, вільних виборів, сутність яких полягає в оновленні складу представницьких органів публічної влади та зміні виборних посадових осіб на основі демократичних процедур [62].

За Конституцією, громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільнообирати та бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування [63, Ст.38.]. Однак на практиці є ряд факторів, які обмежують можливості громадян реалізувати свої виборчі права.

Навіть дефініція «виборче право» являє собою конституційно-правовий інститут, який «об'єднує в собі норми Конституції України і норми поточного виборчого законодавства, якими закріплено основоположні принципи участі громадян у виборах, порядок призначення, підготовки та проведення виборів, а також порядок і процедури встановлення результатів народного волевиявлення» [62,с.201]. Дане поняття в об'єктивному розумінні трактується як сукупність правових норм, які закріплюють порядок формування органів публічної влади. Розгляд «виборчого права» як суб'єктивного права виокремлює активне та пасивне виборче право (рис.2.2.1).

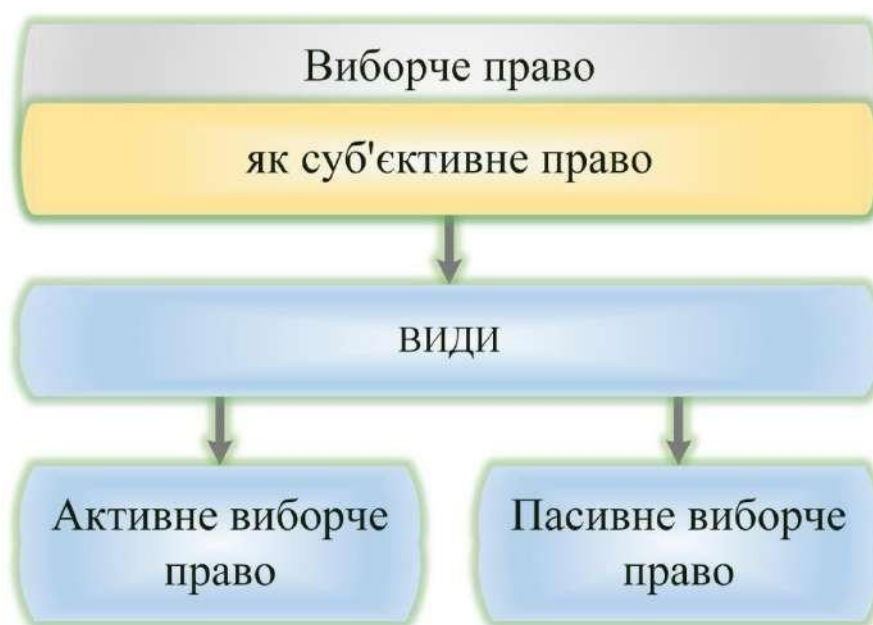

Рис. 2.2.1 Види суб'єктивного виборчого права

Активне виборче право в широкому розумінні представляє право голосувати та приймати участь у виборчому процесі (рис.2.2.2).

В дослідженні Н.В.Богашевої, Ю.Б.Ключковського, Л.В.Колісецької, яке присвячене проблемі еволюції виборчого законодавства України, поняття «виборче право» розкривається як один із важливих інститутів конституційного права будь-якої демократичної держави, який регулює суспільно-політичний процес, завдяки якому відбувається формування та легалізація влади, що походить від народу. Демократична влада отримує законну силу в ході загальнонародних виборів. Проте

справжніми виборами можуть бути не всякі суспільно-політичні процеси, які базуються на голосуванні громадян. Зокрема практика «виборів» у період панування тоталітарного комуністичного режиму [13].

Рис. 2.2.2 Активне виборче право в широкому розумінні

Виборче право здійснювати участь в процесі виборів включає наступний прояв цього права:

- проводити передвиборчу агітацію;
- здійснювати передвиборчі заходи, зокрема: дебати, круглі столи, зустрічі, мітинги тощо;
- висувати кандидатів у депутати та на виборні посади;

- працювати у виборчих комісіях;
- бути довіреною або уповноваженою особою, представником;
- ставати офіційним спостерігачем;
- здійснювати функції розпорядника виборчого фонду тощо.

Пасивне виборче право розглядається як право громадянина бути обраним.

Виборче право відповідно до Виборчого Кодексу України [26] є загальним, рівним, прямим (рис.2.2.3).

Рис. 2.2.3 Характеристики виборчого права

Поняття «виборчий процес» зазвичай розглядається як певна діяльність органів і громадян, що спрямована на підготовку та проведення виборів, і водночас - як система правових норм, що регулюють цю діяльність. [8, с. 29].

В науковому середовищі мають місце численні підходи до розуміння принципів виборів (виборчого права). Чи не найпопулярнішим можна вважати визначення принципів виборчого права як «основоположних керівних ідей (засад),

що лежать в основі правової регламентації конституційного інституту виборів» [158, с.209]. Принципи виборчого права в Україні слугують як фундаментальні основи, які визначають ключові аспекти реалізації та захисту виборчих прав її громадян. Ці принципи не лише встановлюють основні напрямки для забезпечення виборчих прав, але й гарантують, що процес організації та проведення виборів на всіх рівнях в державі відповідає положенням Конституції та законам України [8, с. 29]. Таким чином, вони відіграють ключову роль у формуванні виборчої системи та практик, сприяючи демократичному розвитку та забезпеченню чесних та справедливих виборів.

За Конституцією, вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Виборцям гарантується вільне волевиявлення [63, Ст.71.]. Критеріям вільності та свободи мають відповідати всі стадії виборчого процесу (рис.2.2.4). При цьому, вільними визнаються такі вибори, які характеризуються відсутністю тиску та залякування виборців (в контексті їх бажання брати або не брати участі у виборах та щодо вибору кандидатів при голосуванні) [24, с.91].

Згідно дослідженням А.С.Бандурки, принцип загальних виборів є одним із ключових принципів виборчого права України. Він гарантує, що активне та пасивне виборче право надається усім особам, які відповідають певним критеріям, встановленим законодавством. Цей принцип покликаний залучити до участі в виборах максимально можливу кількість виборців, тим самим забезпечуючи широку представленість громадської думки [8, с.33-34]. Українське законодавство підкреслює важливість прямого і персонального голосування. Це означає, що кожен виборець має право особисто віддати свій голос без будь-якого зовнішнього тиску чи впливу, що забезпечує незалежність його рішення. Персональне голосування також сприяє зниженню ризиків маніпуляцій з виборчими бюлетенями під час підрахунку голосів, забезпечуючи більшу прозорість та чесність виборчого процесу.

Рис. 2.2.4 Стадії виборчого процесу: принцип вільних виборів

Згідно з заявою 1994 р. Міжпарламентського союзу один із критеріїв вільних виборів є створення нейтрального, об'єктивного та збалансованого механізму їх організації та проведення. Важливою характеристикою вільних виборів є те, що визначення їхніх результатів не залежить від кількості виборців, які беруть участь у

голосуванні. Це означає, що вибори вважаються дійсними, навіть якщо у голосуванні взяв участь лише один виборець. Таким чином, легітимність виборів не ґрунтується на кількості виборців, які прийшли на виборчі дільниці. [166]. Принцип вільних виборів також передбачає, що не повинно бути жодних форм переслідування чи покарання громадян за ухилення від участі у виборах, незалежно від мотивів їхнього рішення. Це забезпечує свободу вибору для кожного громадянина, дозволяючи вільно вирішувати, чи брати участь у голосуванні чи ні.

У світовій конституційно-правовій практиці існує велика кількість різновидів виборчих систем, але всі вони є специфічними модифікаціями одного з трьох типів:

- мажоритарна виборча система;
- пропорційна виборча система;
- змішана або мажоритарно-пропорційна виборча система (рис.2.2.5).

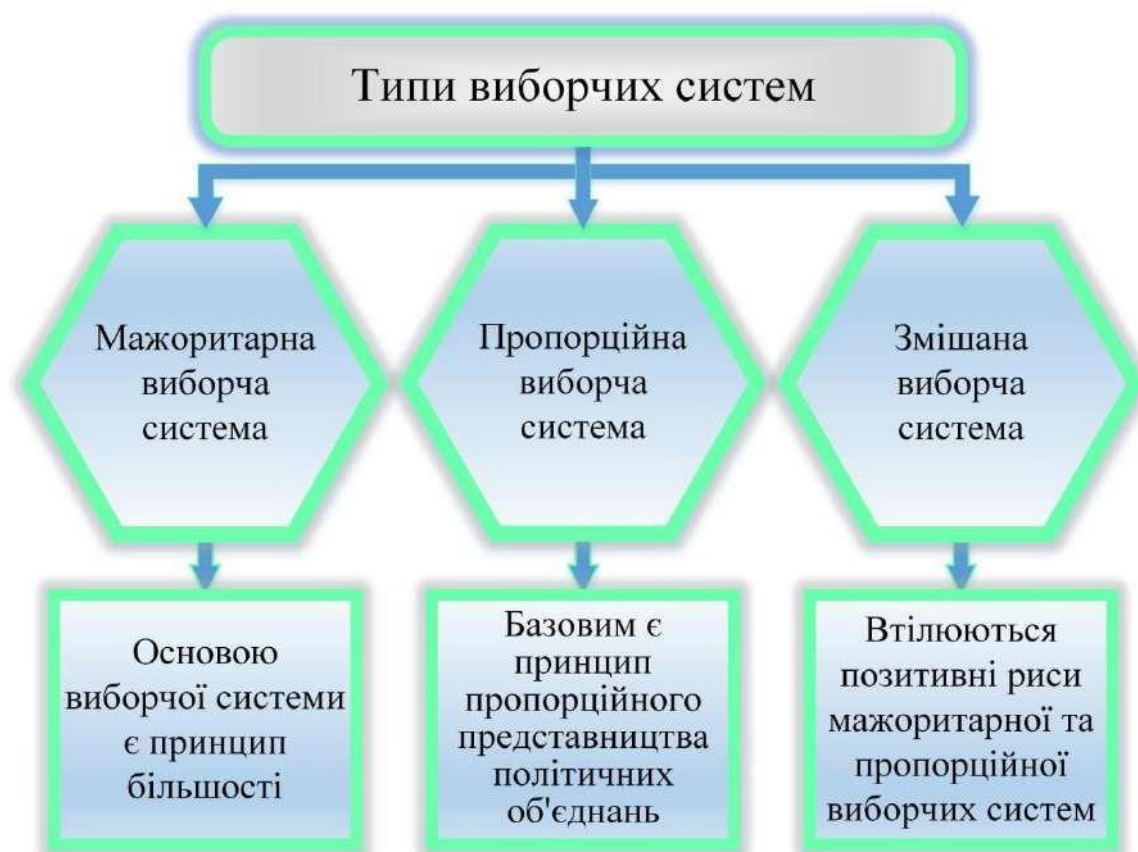

Рис. 2.2.5 Типи виборчих систем у конституційно-правовій практиці

Першою за часом виникнення і найпоширенішою в сучасному світі є мажоритарна виборча система [62, с.200]. Поняття «виборча система» тлумачиться відповідно до широкого та вузького підходів. Згідно першому, широкому підходу, виборча система є сукупністю усіх суспільних відносин, які формуються в процесі утворення представницьких органів публічної влади: органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Відповідно до вузького підходу, виборча система являє собою спосіб голосування та визначення результатів виборів, а також порядок розподілу депутатських мандатів у представницькому органі публічної влади за результатами виборів.

Перший проект Виборчого кодексу було розроблено у 2000-х роках. На теперішній час є чинним Виборчий кодекс (Із змінами, внесеними згідно із Законами № 720-IX від 17.06.2020; № 805-IX від 16.07.2020; № 884-IX від 15.09.2020). Верховною Радою України 11 липня 2019 року прийнято Виборчий кодекс України (далі – Кодекс). Виборчий кодекс України набув чинності з 1 січня 2020 року [26].

Даний Кодекс включає до свого складу чотири книги, в яких надається: «Загальна частина», «Вибори Президента України», «Вибори народних депутатів України», «Місцеві вибори» (рис.2.2.6).

Рис. 2.2.6 Книги Виборчого кодексу

Цей Кодекс відповідно до Конституції України «визначає: гарантії права громадян на участь у виборах; регулює підготовку та проведення виборів Президента України, народних депутатів України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, сільських, селищних, міських, районних у містах рад, сільських, селищних, міських голів» [26]. В книзі «Загальна частина» Виборчого кодексу України (рис.2.2.7) розкривається наступне:

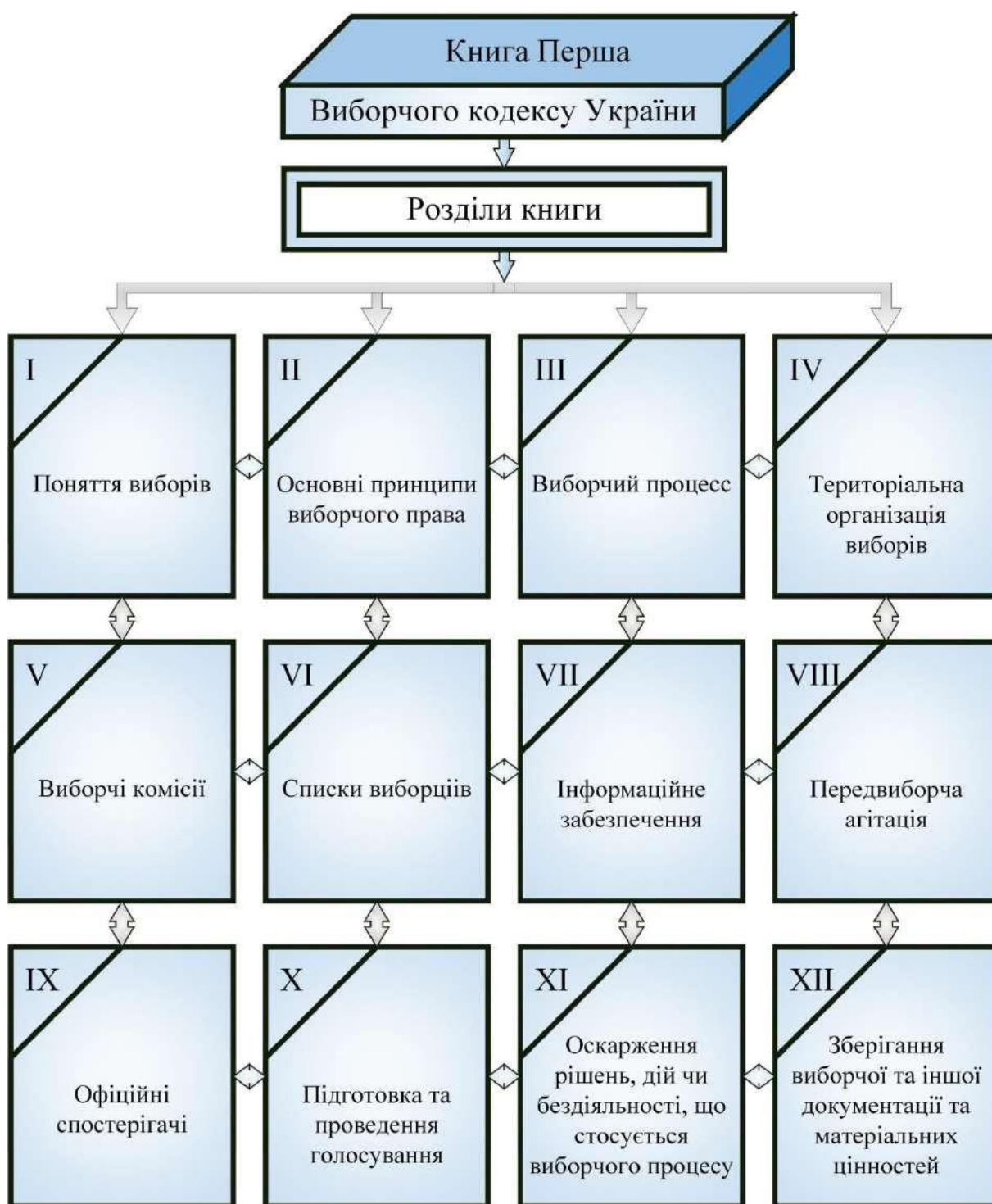

Рис. 2.2.7 Розділи Першої книги Виборчого кодексу України

- поняття виборів - у розділі I;
- основні принципи виборчого права - у розділі II;
- виборчий процес - у розділі III;
- територіальна організація виборів - у розділі IV;
- виборчі комісії - у розділі V;

- списки виборців - у розділі VI;
- інформаційне забезпечення - у розділі VII;
- передвиборна агітація - у розділі VIII;
- офіційні спостерігачі - у розділі IX;
- підготовка та проведення голосування - у розділі X;
- оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що стосуються виборчого процесу - у розділі XI;
- зберігання виборчої та іншої документації і матеріальних цінностей - у розділі XII.

В книзі «Вибори Президента України» цього Виборчого кодексу надаються такі розділи (рис.2.2.8):

- загальні положення виборів Президента України - у розділі XIII;
- територіальна організація виборів Президента України - у розділі XIV;
- виборчі комісії з виборів Президента України - у розділі XV;
- фінансове і матеріально-технічне забезпечення підготовки та проведення виборів Президента України - у розділі XVI;
- виборчі фонди кандидатів на пост Президента України - у розділі XVII;
- висування та реєстрація кандидатів на пост Президента України - у розділі XVIII;
- особливості інформаційного забезпечення виборів Президента України та передвиборної агітації - у розділі XIX;
- гарантії діяльності кандидатів на пост Президента України та офіційних спостерігачів - у розділі XX;
- проведення голосування, визначення результатів виборів Президента України - у розділі XXI;

Рис. 2.2.8 Розділи Другої книги Виборчого кодексу України

- повторні та позачергові вибори Президента України - у розділі XXII.

В книзі «Вибори народних депутатів України» даного Виборчого кодексу (рис.2.2.9) констатовані розділи:

- загальні положення виборів народних депутатів України - у розділі XXIII;
- територіальна організація виборів народних депутатів України - у розділі XXIV;
- виборчі комісії з виборів народних депутатів України - у розділі XXV;
- фінансове і матеріально-технічне забезпечення підготовки та проведення виборів народних депутатів України - у розділі XXVI;

Рис. 2.2.9 Розділи третьої книги Виборчого кодексу України

- виборчі фонди партій, кандидатів у народні депутати України - у розділі XXVII;

- висування та реєстрація кандидатів у народні депутати України - у розділі XXVIII;

- особливості інформаційного забезпечення виборів народних депутатів України - у розділі XXIX;

- гарантії діяльності партій, кандидатів у народні депутати України, офіційних спостерігачів - у розділі XXX;

- проведення голосування, визначення результатів виборів народних депутатів України - у розділі XXXI

В книзі « Місцеві вибори» вищезазначеного Виборчого кодексу представлені наступні розділи (рис.2.2.10):

- загальні положення місцевих виборів - у розділі XXXII;

- територіальна організація місцевих виборів - у розділі XXXIII;

- виборчі комісії з місцевих виборів - у розділі XXXIV;

- фінансове і матеріально-технічне забезпечення підготовки та проведення місцевих виборів - у розділі XXXV;

- виборчі фонди організацій партій, кандидатів - у розділі XXXVI;

- висування та реєстрація кандидатів на місцевих виборах - у розділі XXXVII;

- особливості інформаційного забезпечення місцевих виборів - у розділі XXXVIII;

- гарантії діяльності суб'єктів виборчого процесу, офіційних спостерігачів на місцевих виборах - у розділі XXXIX;

- проведення голосування, визначення результатів місцевих виборів - у розділі XXXX;

- заміщення депутатів, позачергові, повторні, проміжні, додаткові та перші місцеві вибори - у розділі XXXXI;

- прикінцеві та перехідні положення - у розділі XXXXII.

У Виборчому кодексі України вибори констатуються основною формою народного волевиявлення, способом безпосереднього здійснення влади Українським народом [26].

Рис. 2.2.10 Розділи четвертої книги Виборчого кодексу України

Основними ознаками виборів як форми безпосередньої демократії вважаються наступні:

- є вільними;
- здійснення на основі загального, рівного і прямого виборчого права;
- проведення шляхом таємного голосування.

На теперішній час відповідно до Конституції виокремлюють три типи виборів:

- вибори Президента України;
- вибори народних депутатів України;
- місцеві вибори.

Також виділяють різні види місцевих виборів (рис. 2.2.11):

- вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;
- вибори депутатів сільської, селищної, міської ради;
- вибори сільського, селищного, міського голови;
- вибори депутатів районної ради;
- вибори депутатів обласної ради;
- вибори депутатів районної у місті ради (у містах, де утворені районні у місті ради) [26].

Рис. 2.2.11 Види місцевих виборів

- вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;
- вибори депутатів сільської, селищної, міської ради;
- вибори сільського, селищного, міського голови;
- вибори депутатів районної ради;
- вибори депутатів обласної ради;
- вибори депутатів районної у місті ради (у містах, де утворені районні у місті ради) [26].

При Президенті України Володимирі Зеленському Виборчий кодекс України було доопрацьовано відповідно до його сімнадцяти пропозицій.

Положення Виборчого кодексу, що потребують доопрацювання (рис. 2.2.12).

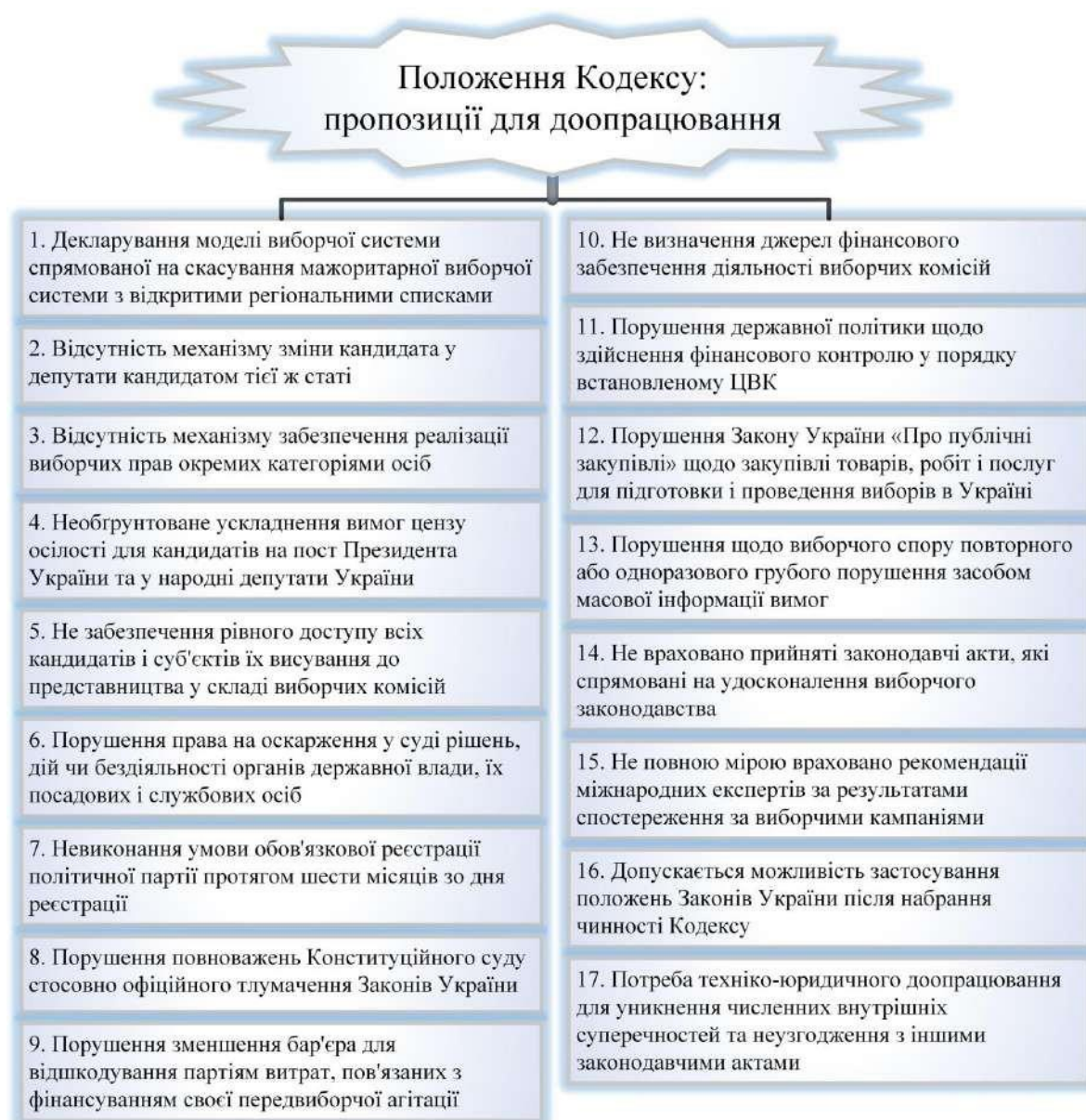

Рис. 2.2.12 Сімнадцять пропозицій Президента України

Як зазначив Президент України: Кодекс, що надійшов на підпис, містить «положення, які не відповідають Конституції України, не враховують останні позитивні зміни до виборчого законодавства, спрямовані на його удосконалення, не узгоджуються із законодавчими актами, які є базовими у відповідній сфері, не забезпечують належної регламентації й організації виборчого процесу, ефективного контролю за здійсненням виборчих процедур» [53].

Надалі, Комітет Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування за дорученням Голови Верховної Ради України Д.Разумкова розглянув на своєму засіданні 17 грудня 2019 року пропозиції Президента України до Виборчого кодексу України (далі – Кодекс), ухваленого Верховною Радою України 11 липня 2019 року. За результатами розгляду було запропоновано рекомендувати Верховній Раді України (з огляду на врахування Комітетом всіх пропозицій Президента України, відповідно до частини третьої статті 134, частин четвертої та п'ятої статті

135 Регламенту Верховної Ради України) прийняти всі Пропозиції Президента України до Виборчого кодексу України та прийняти Виборчий кодекс України в редакції Комітету від 17 грудня 2019 року в цілому як закон. У разі прийняття всіх пропозицій Президента України та Виборчого кодексу України в цілому. Окрім того, Верховній Раді України запропоновано доручити Комітету при підготовці тексту Кодексу на підпис Голові Верховної Ради України здійснити спільно з Головним юридичним управлінням Апарату Верховної Ради України його техніко- юридичне доопрацювання [29; 111].

Конституція України служить основою всієї правової системи та правового забезпечення державного управління виборчим процесом у країні, володіючи найвищою юридичною силою. Одним із ключових напрямків реформування системи державного управління виборчим процесом є розробка та впровадження Виборчого кодексу України., який був би базовим документом всього виборчого законодавства [134, с.29]. Як зазначають О.П.Айвазовська та Н. Шувар, ухвалення Кодексу – один з кроків на шляху реалізації виборчої реформи. Виборчий кодекс України частково узгодив положення, що регулюють різні типи виборів –

президентські, парламентські та місцеві. Уперше на законодавчому рівні розмежовано поняття «виборча адреса» та «zareєстроване місце проживання», що дозволяє не лише внутрішньо переміщеним особам, але й трудовим мігрантам реалізувати свої виборчі права (у тому числі – проголосувати за місцем фактичного проживання). У кодексі також закладені основи для забезпечення виборців з інвалідністю доступу до виборчого процесу. Актуальними викликами в організації виборчого процесу залишаються (рис.2.2.13):

- не забезпечення належної системи кваліфікації злочинів проти виборчих прав та виборчих порушень;
- безпеки персональних даних виборців;
- протидії кібератакам проти інформаційно-аналітичних систем;
- також можливості проводити слідчі дії правоохоронцями на етапі досудового слідства [2, с.2].

Рис. 2.2.13 Загрози в організації виборчого процесу: законодавчий рівень

В останні роки додатковим фактором, що вплинув на еволюцію не лише законодавчого регулювання інституту виборів, а й власне виборчої системи, стали настійні намагання змінити конституційні засади, в контексті взаємин між законодавчею та виконавчою владою у державі, й таким чином змістити центр тяжіння у змішаній (президентсько-парламентській) формі державного управління в Україні, зафіксованій Конституцією 1996 року, у бік парламенту. Вони супроводжувалися запровадженням пропорційної виборчої системи не лише на виборах Верховної Ради України, але й Верховної Ради АРК, обласних, районних та міських рад. Також додатковим впливовим фактором еволюції виборчого законодавства України стала розробка загальновизнаних міжнародних стандартів та наближення до їх законодавчої реалізації. Дотримання цих стандартів, принципів

гарантує не лише виборчі права громадян, але й саму суть демократичного політичного режиму у державі [13]. Як констатують Н.В. Богашева, Ю.Б.Ключковський, в основному українське виборче законодавство відповідає вимогам міжнародним стандартам демократичних виборів [11,12].

В своєму дослідженні проблеми захисту персональних даних В.Пилипчук відзначає занепокоєння громадян України у зв'язку з можливістю їх незаконного поширення і несанкціонованого використання. Результати вивчення даної проблеми дозволили зробити висновок щодо необхідності «розробки та впровадження нової системи захисту персональних даних [111, с.103].

О.Д. Лізунова підкреслює, що для забезпечення ефективного і демократичного виборчого процесу в Україні, важливим є подальший розвиток нормативно-правової бази, яка стосується інформаційного забезпечення виборів. Це включає в себе ідентифікацію та усунення неточностей і прогалин у існуючому законодавстві, а також розробку та подання обґрунтованих наукових пропозицій для виправлення виявлених недоліків. Важливим аспектом є також адаптація міжнародного досвіду щодо демократичної організації виборів та їх інформаційного забезпечення до українських реалій. Це передбачає вивчення та імплементацію найкращих практик із зарубіжних країн, які мають успішний досвід у сфері проведення виборів. Окрему увагу дослідниця зосереджує на перспективах механізму інформаційного забезпечення виборів з можливістю впровадження електронного голосування із застосуванням технології блокчейн [84, с.9].

В проекті Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення виборчого законодавства» акцентується увага на правах осіб, визначених рішенням Центральної виборчої комісії або відповідної комісії, які забезпечують кіберзахист, кібербезпеку системи та каналів зв'язку, задіяних для забезпечення її функціонування, та є співробітниками органів, перелік яких визначено відповідним рішенням Центральної виборчої комісії [128].

16.07.2020 року було прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення виборчого законодавства». Внесеними Законом змінами до Виборчого кодексу, зокрема, передбачаються численні системні зміни

щодо заповнення виборчих документів, а також процесу підрахунку голосів, подання документів кандидатами, спрощення окремих виборчих процедур. Окрім того, Законом внесено відповідні зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу, Кодексу адміністративного судочинства, законів України «Про Центральну виборчу комісію», «Про Державний реєстр виборців», «Про запобігання корупції», «Про державну службу». Проект Закону зареєстровано за №3485 [128].

Підвищення правової та політичної культури серед учасників виборчого процесу є ключовим аспектом для забезпечення демократичного розвитку України. Цей процес вимагає активної участі та підтримки не тільки з боку центральних та місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, але й від різних установ, організацій, об'єднань громадян, освітніх і наукових закладів, виборчих комісій та засобів масової інформації.

Інтеграція міжнародного досвіду та співпраця з міжнародними та зарубіжними організаціями, що спеціалізуються на виборчих системах і технологіях, важлива для розробки ефективних методів і підходів. Виявлено, що освітній рівень громадянина тісно пов'язаний з його політичною обізнаністю та схильністю до демократичних змін. Освічені громадяни мають більше прагнення та можливості активно участити в політичному процесі та впливати на політичну владу.

Підвищення правової культури виборців передбачає вдосконалення системи правової освіти та інформування громадян, зокрема через засоби масової інформації, Центральну виборчу комісію, місцеві виборчі комісії. Це також включає проведення консультативних заходів, видання науково-практичних коментарів до виборчих законів, розробку та застосування спеціалізованих освітніх курсів, а також проведення соціологічних опитувань та оприлюднення їх результатів. Усі ці заходи сприятимуть підвищенню обізнаності виборців, їх відповідальності та активності в політичному житті країни. [134, с.28].

З'ясовано, що поняття «виборчий процес» розкривається як певна врегульована та визначена системою правових норм діяльність органів і громадян, яка спрямована на підготовку і проведення виборів. При цьому, принципи

виборчого права України можна вважати керівними положеннями, що визначають сутність і зміст реалізації та гарантування виборчих прав громадян України і забезпечують гарантований Конституцією та врегульований законами України порядок організації і проведення всіх виборів у державі.

Відзначено, що у світовій конституційно-правовій практиці функціонує велика кількість різновидів виборчих систем, які являються специфічними модифікаціями трьох типів: мажоритарної виборчої системи, пропорційної виборчої системи, змішаної або мажоритарно-пропорційної виборчої системи. Виборча система відповідно до вузького підходу представляє собою спосіб голосування та визначення результатів виборів, порядок розподілу депутатських мандатів у представницькому органі публічної влади за результатами виборів.

Констатовано, що нормативно-правовим забезпечення функціонування правового механізму державного управління безпекою виборів в Україні базується на основі Конституції України та ряду важливих законодавчих актів. Серед них ключову роль відіграє Виборчий кодекс, який, дотримуючись принципів Конституції, встановлює гарантії права громадян на участь у виборчому процесі та регламентує процедури підготовки та проведення виборів на різних рівнях: від президентських виборів до виборів депутатів місцевих рад та голів.

Закони України «Про Центральну виборчу комісію» та «Про Державний реєстр виборців» також мають вагомe значення, оскільки вони визначають структуру та функції Центральної виборчої комісії, а також регулюють процеси формування та ведення Державного реєстру виборців. Цим забезпечується прозорість і справедливість виборчого процесу, дозволяючи ефективно контролювати право громадян на участь у виборах. При Президенті України В. О. Зеленському Виборчий кодекс України було доопрацьовано відповідно до його «сімнадцяти пропозицій».

Дістало подальшого розвитку нормативно-правове забезпечення функціонування механізму державного управління безпекою виборів в Україні на основі прийняття Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення виборчого законодавства», який надає право знаходитися особам, які

визначені рішенням Центральної виборчої комісії або відповідної комісії, які забезпечують кіберзахист, кібербезпеку системи та каналів зв'язку, задіяних для забезпечення її функціонування; внесенням відповідних змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу, Кодексу адміністративного судочинства, законів України «Про Центральну виборчу комісію», «Про Державний реєстр виборців», «Про запобігання корупції», «Про державну службу».

Ухвалення Виборчого кодексу України у грудні 2019 року стало своєрідним історичним етапом, що знаменував фінал тривалого періоду розгляду та доопрацювання законодавчого акта. Варто зазначити, що кодифікація виборчого законодавства стала поширеною тенденцією в Європі. І незважаючи на суттєві відмінності у підходах до кодифікації, характерні для різних правових сімей, виборчі кодекси або кодифіковані акти під іншою назвою сьогодні існують у близько двох десятках європейських держав. Також зазначена тенденція впливає з прагнення максимально (наскільки це можливо) уніфікувати регулювання різних виборів, які відбуваються в державі. Ідея кодифікації національного виборчого законодавства сформувалася в Україні ще в 1990-ті роки і поступово набувала визнання. Рекомендації кодифікувати виборче законодавство України неодноразово висловлювали Парламентська асамблея Ради Європи, Венеційська комісія, місії спостереження ОБСЄ/БДПЛ [25].

Кодифікація виборчого законодавства в Україні представляє собою складне завдання, оскільки потребує не лише узгодження і систематизації існуючих правових норм, але й їх адаптацію до часто змінюваних виборчих систем і законів. Згідно з визначенням, кодифікація полягає у вдосконаленні та об'єднанні пов'язаних юридичних норм у новий єдиний нормативно-правовий акт, що стосується певної сфери правового регулювання. Необхідність кодифікації виборчого законодавства в Україні обумовлена прагненням до створення уніфікованого, стабільного та послідовного нормативного регулювання виборчого процесу. Однак часті зміни в законодавстві, включаючи зміни у виборчих системах та правилах організації виборів, створюють виклики для підтримання цієї стабільності. Це не лише

ускладнює процес кодифікації, але й може підривати довіру громадян до виборчої системи та легітимізацію представницьких органів.

Основною задачею законодавця у процесі кодифікації є розробка ефективних, прозорих та справедливих правил та процедур, які зможуть забезпечити не лише ефективність представницького органу, але й сприяти розвитку демократії. Також важливо убезпечити систему від потенційних ризиків, пов'язаних із регіоналізацією та федералізацією, щоб забезпечити єдність та цілісність держави [14, с. 256].

У 2021 році за підтримки проєкту Офісу Європи в Україні «Підтримка конституційних і правових реформ, конституційне правосуддя та допомога Верховній Раді у проведенні реформ, спрямованих на підвищення її ефективності» в рамках Плану дій для України на 2018–2021 роки [25], було підготовлено науково-практичний коментар Книги першої (Загальної частини) Виборчого кодексу України, в якому детально розкриваються основні положення виборчого законодавства України. Думки, висловлені авторами публікації, не обов'язково відображають офіційну позицію Ради Європи. Роз'яснюється зміст основних принципів виборчого права, виборчих прав громадян, суб'єктного, процедурного та часового аспектів виборчого процесу. Детально проаналізовано засади інститутів органів адміністрування виборів, списків виборців, інформаційного забезпечення виборів і передвиборної агітації, спостереження за виборами, оскарження виборчих правопорушень. Коментар розрахований на учасників виборчого процесу, членів виборчих комісій, суддів адміністративних судів, законодавців, а також на науковців, викладачів і студентів юридичних та політологічних спеціальностей вищих навчальних закладів [25].

З боку ЦВК здійснено такі кроки: розроблено Стратегічний план на період 2020–2025 років, виконання якого серед іншого сприятиме створенню умов для запровадження в Україні новітніх виборчих технологій. Стратегічним планом, серед іншого, окреслено «Стратегічну мету 5.1, яка передбачає аналіз можливості впровадження новітніх технологій у виборчий процес, їх пілотування й упровадження практик, визнаних успішними (часові рамки: 30.07.2020–31.12.2025); організовано роботу з нагляду за реалізацією проєкту міжнародної технічної

допомоги «Посилення кібербезпеки і прозорості виборчих процесів в Україні» згідно з Планом співпраці між Центральною виборчою комісією та Координатором проєктів ОБСЄ в Україні щодо діяльності, пов'язаної з виборами» [153].

Міністерство цифрової трансформації України активно працює над впровадженням новітніх технологій у виборчий процес. В рамках цих зусиль створено робочу групу для розробки майбутнього законопроекту, а також розроблено концепцію законопроекту з боку депутатів Комітету цифрової трансформації. Важливим етапом стало спільне дослідження з Міжнародною фундацією виборчих систем щодо ефективності впровадження нових виборчих технологій в країні.

Виділяється розробка концепції пілотного електронного голосування для закордонних виборчих діляниць, а також проєкт The Vote, що має на меті дозволити українцям використовувати онлайн голосування у 2024 році. Одночасно, ключовим напрямом діяльності є уніфікація та систематизація виборчого законодавства, спрямовані на його спрощення, забезпечення доступності та однозначного розуміння у практичному застосуванні. Важливо відзначити, що внесення змін у виборче законодавство безпосередньо перед виборами входить у протиріччя з міжнародними стандартами та може призвести до порушень у процесі організації виборів. Також на часі стоїть питання посилення відповідальності за порушення виборчих законів і вдосконалення системи застосування санкцій [161].

Після прийняття Виборчого кодексу України у грудні 2019 року кардинально змінилися умови життя громадян України, які викликані повномасштабним військовим вторгненням держави-агресора 24 лютого 2022 року, тому законотворча діяльність в комітетах Верховної Ради України спрямована на внесення змін до Виборчого Кодексу України з метою врахування викликів та загроз для суверенітету, територіальній цілісності і обороноздатності країни та удосконалення (рис.2.2.14):

Проте, по завершенні війни в Україні не варто сподіватися на швидке проведення виборів. Адже мова йтиме не лише про дотримання процедурних моментів, а й передусім – про оновлення Реєстру виборців. Наприклад, якщо ми

звільняємо території, які окуповані давно – Донецьк, Луганськ, Крим – то спочатку потрібно з'ясувати, якої країни там є громадяни, провести відповідні заходи з перевірки.

Проекти Закону про внесення змін до Виборчого кодексу України	
для усунення загроз для суверенітету, територіальній цілісності і обороноздатності країни та удосконалення	
25.01.2022	■ про внесення змін щодо права бути кандидатом на пост Президента України на другий строк
25.05.2022	■ про внесення змін щодо гарантованого включення до виборчих списків учасників бойових дій
18.08.2022	■ про внесення змін щодо забезпечення рівного виборчого права партіям та кандидатам у народні депутати України в частині фінансування виборчої кампанії
27.12.2022	■ про внесення змін щодо вдосконалення регулювання інформаційного забезпечення виборів та здійснення передвиборної агітації
16.03.2023	■ Проект Постанови про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін щодо вдосконалення регулювання інформаційного забезпечення виборів та здійснення передвиборної агітації
20.03.2023	■ про внесення змін та деяких інших законодавчих актів України щодо обмеження участі в управлінні державою осіб, пов'язаних з політичними партіями, діяльність яких з моменту проголошення незалежності України призвела до розгортання повномасштабного військового вторгнення держави-агресора на територію України
27.04.2023	■ про внесення змін щодо удосконалення окремих положень виборчого законодавства про оплату праці осіб, що беруть участь в організації та підготовці виборів за рахунок коштів виборчих фондів

Рис. 2.2.14 Проекти Закону про внесення змін до Виборчого кодексу України

Натомість, коли мова заходить про території, які були окуповані відносно нещодавно – як, наприклад, частини Херсонської області – то там можна проводити національні вибори. Проте, коли мова заходить про місцеві вибори, потрібно працювати над законодавством, щоб убезпечитись від колаборантів.

З огляду на зазначене, ведуться постійні консультації, зокрема, з Радою Європи. Оскільки після закінчення воєнного стану потрібен буде своєрідний «перехідний час». І мова може йти про кілька місяців, аж до половини року. Такий «перехідний час» має бути спрямований на те, щоб упорядкувати ситуацію зі списками виборців. Адже дуже багато людей виїхали за кордон, є тисячі внутрішньо переміщених осіб, загиблих. ЦВК та профільні міжнародні організації поступово напрацьовують ідеї щодо того, як організувати вибори за кордоном для мільйонів українців, які все ще перебуватимуть там на момент закінчення війни [66].

Громадянська мережа ОПОРА підготувала аналіз трьох ключових сценаріїв підготовки та проведення загальнодержавних виборів після завершення війни з Росією та скасування правового режиму воєнного стану. Перший сценарій - проведення загальнодержавних виборів після деокупації територій України, захоплених росією 24 лютого 2022 року. Другий сценарій передбачає деокупацію всіх територій України, включно з АР Крим, Севастополем, окремих районів Донецької та Луганської областей. Третій сценарій описує ситуацію, коли Росія зберігає свій протиправний контроль на територіями, які вона захопила з 24 лютого 2022 року дотепер. Чергові вибори народних депутатів України мають відбутися 29 жовтня 2023 року, але на їх строки та умови проведення впливатимуть сценарії розвитку подій, пов'язаних із повномасштабною агресією Росії. Цей матеріал є допоміжний для експертних і політичних дискусій щодо попередньої підготовки до перших після завершення війни з Росією загальнодержавних виборів [148].

2.3 Програмно-цільовий механізм державного управління безпекою виборчого процесу

Україна зазнає складних соціально-політичних викликів, серед яких конфлікт на Донбасі, втрата контролю над частиною території, і загрози державному суверенітету. Ці фактори викликають політичну та економічну нестабільність. Проте, існують і позитивні аспекти, такі як зростання політичної свідомості громадян і децентралізація влади [147].

Вибори в Україні, які є ключовим елементом демократії, стикаються з викликами, зокрема з питанням безпеки виборів. Особливу увагу слід звернути на захист учасників виборів від тиску та загроз терактів. Державне управління в Україні, спрямоване на соціально-економічний та культурний розвиток, включає організацію виконання законів та реалізацію державної політики [18].

Окремої уваги заслуговує проблематика дослідження особливостей функціонування інституту демократичних виборів в умовах російсько-українського військового конфлікту. Адже на сучасному етапі, враховуючи суспільно-політичну ситуацію в нашій державі, однією з важливих проблем у сфері виборчих відносин, яка потребує врегулювання, є проблема безпеки виборів, а саме: захист усіх учасників виборів від тиску та переслідувань, загроза терактів під час виборчої кампанії чи у день голосування тощо [18].

Характеристики державного управління охоплюють виконавчо-розпорядчий характер, підзаконність, масштабність та ієрархічність. В Україні ще не сформувався узгоджений підхід до розуміння поняття «механізм державного управління», проте, відповідно до досліджень, цей механізм можна визначити як систему принципів, методів, способів, важелів та функцій управління.

Наразі науковці не дійшли єдиної думки щодо поняття «державне управління» та єдиного підходу до розуміння поняття «механізм державного управління» (рис.2.3.1). Згідно з дослідженнями О. Амельницької, «механізм управління – це система, що визначає порядок певного виду діяльності, агреговано уявляється як

сукупність (система) принципів, методів, способів, важелів, функцій управління» [4].

Механізм державного управління розглядається як організація практичного здійснення державного управління економічними, мотиваційними, організаційними і правовими засобами цілеспрямованого впливу суб'єктів державного управління [43, с.235-236]. Визначається і як штучно створена система управлінських засобів, що забезпечує ухвалення науково-обґрунтованого управлінського рішення і досягається ефективна його реалізація.

Рис. 2.3.1 Механізм державного управління: сутність поняття

Існують підходи, відповідно до яких механізм управління включає більше десяти різних «елементів»: цілі, кадри, управлінський процес, систему управління й управлінських відносин, ресурси, методи, принципи, закони і закономірності, критерії, соціальні і правові норми, способи визначення цілей, органи і зміст управління. До головних елементів відносять: принципи управління, управлінські норми, методи, функції управління, управлінське переведення об'єкта впливу в бажаний стан функціонування відповідно до об'єктивних закономірностей, що є складним соціальним явищем [56].

Механізм державного управління розкривається як відносно відокремлена сукупність взаємопов'язаних управлінських дій, що виконуються за певною технологією інститутами управління, їх підрозділами та посадовими особами і забезпечують встановлення й підтримку високого рівня якості послуг, що надаються [59].

Управління, у тому числі й державне, є цілеспрямованою та спеціально організованою діяльністю, що базується на виборі, формуванні та обґрунтуванні цілей. Ці цілі визначаються з урахуванням минулого стану, сучасного контексту та тенденцій розвитку соціального об'єкта, що управляється. Важливо, що цілі управління впливають на створення та функціонування механізму управління, визначають зміст, принципи та стиль управлінської діяльності, вибір методів і технологій, а також формують структуру управлінських кадрів. Ці цілі є результатом діяльності політичної системи і водночас відображають суб'єктивне бачення об'єктивної реальності [92].

Як зазначає В. Г. Герасимчук, ефективність рішень складних соціально-економічних проблем залежить від грамотного встановлення цілей та досягнення бажаних результатів. Програмно-цільові методи управління є ключовими інструментами у теорії управління, забезпечуючи системний підхід до вирішення важливих завдань. Концепція програмно-цільового управління базується на трьох взаємопов'язаних компонентах: визначенні цілі (або системи цілей), розробці програми дій та створенні ефективного механізму управління, який часто організовується за матричною структурою. Важливим аспектом є визначення цілі як

прогнозованого результату діяльності та оцінка ефективності через ступінь досягнення поставлених цілей. [36].

В своєму дослідженні І. Зварич констатує, що управління суспільними процесами, засноване на принципах верховенства права, культури толерантності та міжкультурного діалогу, вимагає цілеспрямованого впливу на розвиток подій, щоб запобігти деструктивним конфліктам. Особливо важливо це в контексті державного управління, де необхідно забезпечити стабільність і гармонійний розвиток суспільства. Системне впровадження програмно-цільової методології в політичне управління є важливою задачею, що дозволяє ефективно реагувати на суспільні виклики [52]. З нашого погляду, системний і синергетичний підходи, які часто розглядаються як єдине ціле (системно-синергетичний підхід), можна використовувати як теоретико-методологічну основу для вивчення і управління складними системами з високим потенціалом конфліктності. Ці підходи дозволяють розглядати суспільство як динамічну, багатоаспектну систему, де різні чинники взаємодіють і породжують нові явища, вимагаючи від управлінців гнучкості, прогностичних здібностей і здатності до вирішення конфліктів на різних рівнях.

З'ясовано, що в основі будь-якого механізму лежить процес, тобто динаміка певних явищ, а також, що процесний та інструментальний механізми державного управління та механізм вироблення цілей державного управління повинен враховувати філософсько-психологічні фундаментальні розробки, адекватні вимогам ХХІ століття та потребі збереження й розвитку духовної та національної культури в Україні [45].

В своєму дослідженні Т.О.Мошицька відзначає відмінні риси програмно-цільового методу. Цей метод управління відіграє ключову роль у вирішенні складних проблем, особливо тих, що мають міжгалузевий і міжтериторіальний характер. Основні характеристики цього методу включають: вирішення Різномановитих Проблем (підхід забезпечує інтегроване вирішення проблем, що охоплюють різні галузі і території, з урахуванням їх взаємозв'язку і взаємозалежності); взаємність інтересів (забезпечується узгодження інтересів, цілей і завдань між органами влади і суб'єктами господарювання, а також плановими

періодами різної тривалості); зв'язок витрат і результатів (встановлюється пряма залежність між витратами бюджету і результатами їх використання, а також бюджетними асигнуваннями і функціями органів влади); індикативність програм (строки реалізації програм залежать від їх забезпеченості необхідними матеріальними та фінансовими ресурсами; системний підхід (в основу програмних цілей і завдань закладається системний підхід до рішення комплексних проблем економічного та соціального розвитку регіонів); ефект мультиплікатора (використання бюджетних коштів, власних засобів, банківських кредитів та інших залучених коштів сприяє максимізації впливу інвестицій) [96]. Перелічені аспекти забезпечують ефективне управління та розвиток, гарантуючи цілеспрямоване використання ресурсів і досягнення поставлених цілей.

До складових програмно-цільового механізму державного управління безпекою виборчого процесу, згідно авторському підходу, в процесі дисертаційного дослідження віднесено:

- суб'єкт державного управління виборчим процесом;
- теоретико-методологічні основи програмно-цільового механізму державного управління ВП, які включають програмно-цільову методологію, методологію «соціальної адекватності», а також системно-синергетичний підхід та наукові концепти функціонування моделей державного управління безпекою виборчого процесу;
- мету (систему цілей), програми, програмно-цільові і політичні рішення, програмно-цільовий метод управління;
- безпека виборчого процесу як об'єкт державного управління, його моніторинг та контроль (рис.2.3.2).

До теоретичних та методологічних засад програмно-цільового механізму державного управління безпекою виборчого процесу відносять програмно-цільову методологію, системно-синергетичний підхід.

Так, І. Зварич вважає, що програмно-цільова методологія, досить ґрунтовно розроблена в економічних, соціальних та гуманітарних науках. Програмно-цільовий метод пізнання і управління, який виконує функцію інтегративної методології, що

поєднує концептуальні ідеї та проекти з практикою управління, органічно вплітається у тканину соціогуманітарної парадигми сталого розвитку. Системний та синергетичний підходи (а інколи їх поєднують в одне ціле, визначаючи як системно-синергетичний) виступають в якості теоретико-методологічної основи для програмно-цільового методу дослідження і управління складними системами зі значним конфліктологічним потенціалом, до числа яких ми відносимо соціальні системи.

Рис. 2.3.2 Програмно-цільовий механізм державного управління безпекою виборчого процесу

Програмно-цільовий підхід є найпоширенішим на сьогодні засобом реалізації політики, що пов'язує цілі політики (плани, проекти) з ресурсами їх реалізації за допомогою спеціальних програм. Кінцевим продуктом програмно-цільового методу у концептуальному аспекті на відміну від прагматичного є створення так званого

цільового комплексу, шляхом окреслення «дерева цілей», їх деталізації до рівня конкретних завдань. Загальний цільовий комплекс управління складається із формулювання концепції або основних положень законодавства, що визначають методи досягнення поставлених цілей, зокрема через правове, організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування. Це включає встановлення правових норм та стандартів для регулювання управлінських рішень, а також створення організаційних структур і процедур для ефективного впровадження цих рішень. Важливим аспектом є також забезпечення необхідними фінансовими ресурсами, що дозволяє реалізовувати плановані заходи та досягати поставлених цілей в рамках державного управління [52].

Вибір цілей у державному управлінні є ключовим моментом, оскільки він відображає не лише систему цінностей державної влади, але й ураховує поточний стан та розвиток суспільства, що є об'єктом управління. Процес визначення цілей державного управління включає встановлення пріоритетів державної діяльності, що визначають напрямки використання державних ресурсів та спрямовують подальший розвиток країни. Ці цілі зазвичай визначаються і закріплюються у ключових державних документах, таких як конституції, закони, стратегії, програми уряду тощо [92].

Цілі державного управління пов'язані з діяльністю державних органів у різних сферах, включаючи економічну, соціальну, політичну, і зорієнтовані на удосконалення і розвиток державних справ. Важливість вибору цілей полягає у тому, що вони визначають не тільки напрямки діяльності, але й методи їх досягнення, включаючи вибір відповідних інструментів управління, розподіл ресурсів та реалізацію політичної волі. Таким чином, ефективність державного управління залежить не лише від поставлених цілей, але й від узгодженості цих цілей із засобами та методами їх реалізації.

Основним завданням держави є визначення цілей, які відображають інтереси суспільства, забезпечують його розвиток та відповідають викликам часу. У цьому

контексті, мета державного управління полягає у створенні оптимальних умов для розвитку держави та забезпеченні благополуччя її громадян [110].

Цілі в державному управлінні в наукових дослідженнях розуміються неоднозначно (рис.2.3.3), що підкреслює як розвиток теорії державного управління, так і значущість даного поняття для вирішення низки проблем, що сформувалися в українському суспільстві.

Рис. 2.3.3 Сутність поняття «ціль» в державному управлінні

У вересні 2015 року всі 193 члени Організації Об'єднаних Націй ухвалили план досягнення спільного кращого майбутнього. Відповідно до проголошеної програми, до 2030 року спільні зусилля спрямовано на подолання крайньої бідності, боротьбу з нерівністю і несправедливістю та на захист нашої планети. У центрі

«Порядку денного 2030» є 17 Цілей сталого розвитку (ЦСР), що чітко означають світ, якого ми прагнемо для всіх націй без винятків. При цьому, окреслені Глобальні цілі є результатом процесу, що був інклюзивнішим, ніж будь-коли: уряди залучили бізнеси, громадянське суспільство та місця. Серед поставлених цілей досить актуальною для української держави є 16 ЦІЛЬ: «сприяння побудові мироблюбного й відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, підзвітних та заснованих на широкій участі інституцій на всіх рівнях; зміцнити відповідні національні установи, у тому числі завдяки міжнародній співпраці, з метою нарощування на всіх рівнях, зокрема в країнах, що розвиваються, потенціалу у справі запобігання насильству та боротьби з тероризмом і злочинністю» [160].

Вихідним продуктом програмно-цільового методу є різні за своєю сутністю державно-управлінські рішення (програмно-цільові документи) [52].

Програмно-цільовий механізм державного управління безпекою виборчого процесу, згідно авторському підходу, повинен базуватися на державних та регіональних програмах, стратегіях, програмно-цільових і політичних рішеннях, реалізації програмно-цільового методу управління.

Так, зокрема, Стратегія сталого розвитку України до 2030 року цілком послідовно орієнтована на вектори, визначені в Стратегії сталого розвитку «Україна - 2020»: вектор розвитку; вектор безпеки; вектор відповідальності; вектор гордості. Вектор безпеки (рис. 2.3.4) розуміється як:

- забезпечення безпеки держави, бізнесу та громадян, захищеності інвестицій та приватної власності,
- забезпечення миру і захисту кордонів, чесного та неупередженого правосуддя,
- невідкладне проведення очищення влади на всіх рівнях,
- забезпечення впровадження ефективних механізмів протидії корупції.

При цьому, Стратегія проголошує своїм пріоритетом безпеку життя та здоров'я людини, що вимагає ефективної системи охорони громадського здоров'я, надання належних медичних послуг, захищеності соціально вразливих верств

населення, безпечного стану довкілля і доступу до якісної питної води й санітарії, безпечних і якісних харчових продуктів та промислових товарів [146]. Ключовими векторами, визначеними Стратегією сталого розвитку «Україна - 2020», є вектор розвитку, вектор безпеки, вектор відповідальності та вектор гордості.

Рис. 2.3.4 Вектори безпеки як ціль сталого розвитку України

В Україні передбачено комплексний набір реформ, спрямованих на підвищення відповідальності і зміцнення безпеки. З одного боку, важливим напрямком є реформа виборчого законодавства, яка має на меті забезпечення більш справедливого та прозорого виборчого процесу. Децентралізація та реформадержавного управління покликані підвищити ефективність та відповідальність влади на місцевому рівні, забезпечуючи при цьому краще врахування місцевих

потреб і інтересів. Що стосується вектору безпеки, то його орієнтирами визначено, зокрема (рис. 2.3.5), судову реформу, антикорупційну реформу, реформу правоохоронної системи, програму електронного урядування. Комплексна реалізація вказаних реформ дозволить забезпечити баланс інтересів між громадянським суспільством та державою, запровадити нові підходи до гарантування виборчих прав громадян процесу [47].

Рис. 2.3.5 Передумова удосконалення державного управління безпекою ВП

Чинна система голосування не реалізує захист виборця та його права на вибір (рис. 2.3.6) від адміністративного тиску, фальсифікацій, несанкціонованих втручань, підробок тощо. Вона є також нераціональною, витратною та консервативною, - і зрештою потребує накладення великої кількості обмежень та характеризується рядом інших суттєвих недоліків, зокрема: термінами голосування і обов'язково у вихідні дні; закріпленням виборців за конкретними виборчими дільницями зі складним алгоритмом відкріплення та перереєстрацій на іншій виборчій дільниці у

разі виникнення такої потреби; незахищеністю від фіктивних та повторних голосувань тощо. Зважаючи на викладене, система здійснення голосування в Україні потребує вдосконалення з урахуванням світового досвіду застосування новітніх електронних та комунікаційних технологій [115].

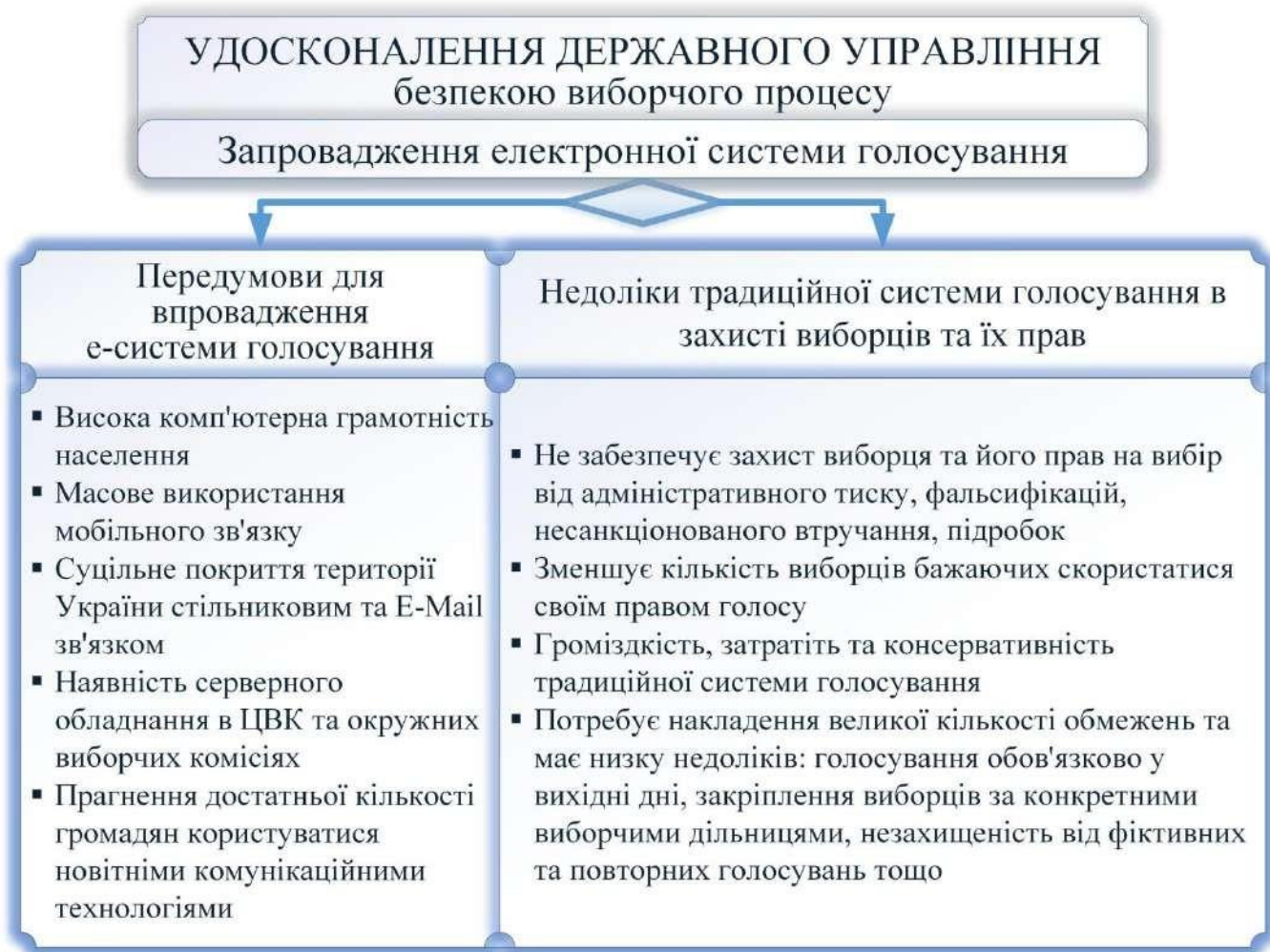

Рис. 2.3.6 Удосконалення державного управління ВП: запровадження е-голосування

Ефективне управління визначено як ціль сталого розвитку України до 2030 року. Основою досягнення цілей сталого розвитку в Україні є створення миролюбної, відкритої спільноти, здатної до ефективної діяльності на всіх рівнях. Це передбачає гарантування безпеки громадян, забезпечення верховенства права, справедливого правосуддя, а також боротьбу з корупцією і організаційно- фінансовими основами злочинності. Важливим аспектом є підвищення ефективності

діяльності державних органів та місцевого самоврядування, що має базуватися на принципах відкритості, прозорості і громадського контролю.

Ключовим фактором у зміцненні миру і соціальної згуртованості є активна участь громадян у державному управлінні та житті місцевих громад. Розширення практики публічно-приватного партнерства і використання комунікаційних технологій може значно сприяти цьому процесу [5].

Окремої уваги заслуговує потенціал запровадження в Україні електронної системи голосування. Висока комп'ютерна грамотність населення, особливо молоді, розповсюдженість мобільного зв'язку, а також наявність необхідного обладнання у Центральній виборчій комісії та окружних виборчих комісіях створюють сприятливі умови для впровадження більш сучасної і зручної системи голосування. Таким чином, суспільство України демонструє достатню готовність до використання новітніх технологій у виборчому процесі. [115].

Планування, яке є фундаментальною функцією державного управління, займає ключове місце у системі управлінських процесів. Воно реалізується через різноманітні форми, включаючи урядові програми, концепції соціального розвитку та реформ, державний бюджет, директивні та індикативні плани, президентські послання, програми економічного і соціального розвитку, державні цільові програми та інші. Ці форми планування є нормативно врегульованими та виконуються в установленому порядку компетентними органами державного управління.

Суть планування полягає у ретельному обґрунтуванні цілей управлінської діяльності держави та шляхів їхнього досягнення. Це включає ідентифікацію комплексу завдань і робіт, а також визначення найефективніших методів, способів, часових рамок та ресурсів, необхідних для їхнього виконання. Планування також передбачає встановлення чіткого взаємозв'язку між завданнями, формами та методами контролю за діяльністю об'єктів управління, які забезпечують реалізацію планових задач [10].

Під час створення програм державного управління, спостерігається тенденція, коли спершу фокусується на очікуваних результатах, а вже після цього

обговорюються необхідні ресурси для їх досягнення. В цьому контексті основна увага приділяється ефективності використання коштів для досягнення поставлених цілей, а також встановленню конкретних показників ефективності реалізації програми [52].

На початковій стадії оцінки програми можливе формування її рейтингу на основі ключових показників. Аналіз впливу та ефективності реалізації програми базується на різноманітних показниках, які можуть включати кінцеві та проміжні результати, а також безпосередні ефекти. Важливим є аналіз виконання завдань і заходів програми на проміжних та фінальних етапах, що дозволяє визначити рівень досягнення цілей програми [96]. Такий підхід до планування і оцінки результативності програм дозволяє забезпечити не тільки цілеспрямоване використання ресурсів, а й контроль за процесом реалізації програмних заходів.

Програми, а також закони, нормативні документи є здебільшого нормативно врегульованими формами державного планування розв'язання певних проблем у суспільному розвитку. Нас же вони цікавлять у контексті розв'язання проблем у сфері виборчих відносин, що особливо актуально в умовах загрози суверенітету та територіальної цілісності держави. Ключовою виступає проблема реалізації безпеки виборів, а саме: захист усіх учасників виборів від тиску та переслідувань; загрози терактів під час виборчої кампанії чи у день голосування. Вона залишається актуальною вже протягом дев'яти років та знаходить своє відображення в законодавчо-нормативному вирішенні, зокрема у Виборчому Кодексі України (рис. 2.3.7).

Процес підготовки та проведення виборів в Україні регламентується цілим комплексом нормативно-правових актів, включаючи Конституцію України, Виборчий Кодекс, різноманітні закони, зокрема Закон «Про Державний реєстр виборців», а також інші акти, що впливають з них, включаючи регулятивні акти Центральної виборчої комісії. Виборчі права громадян є основоположними і гарантовані законодавством. Кожен громадянин має право вимагати захисту своїх виборчих прав та інших прав, які вони мають у контексті участі у виборчому процесі. Це може бути здійснено шляхом офіційного звернення до відповідних

виборчих комісій або через судові інстанції у разі порушень. За порушення виборчих прав громадян винні особи несуть відповідальність у порядку, встановленому законом [26].

У Виборчому Кодексі розглядаються різні аспекти захисту прав та свобод виборців та інших суб'єктів виборчого процесу, а також питання організації роботи органів державної влади під час виборчого процесу:

- громадяни мають право на захист своїх виборчих прав та інших прав на участь у виборчому процесі шляхом оскарження порушень до відповідних виборчих комісій або у судовому порядку (ст.19) [26];

- вимоги статті 9 Закону України «Про захист персональних даних» щодо повідомлення Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про обробку персональних даних не поширюються на правовідносини, що виникають в ході виборчого процесу, а саме на здійснення обробки персональних даних виборчими комісіями, юридичними та фізичними особами у зв'язку з підготовкою, поданням та опрацюванням документів, передбачених цим Кодексом (ст.21) [26];

- в приміщеннях виборчої комісії, в яких встановлено елементи автоматизованої інформаційно-аналітичної системи, мають право знаходитися особи, визначені рішенням Центральної виборчої комісії або відповідної комісії, які забезпечують кіберзахист, кібербезпеку системи та каналів зв'язку, задіяних для забезпечення її функціонування, та є співробітниками органів, перелік яких визначено відповідним рішенням Центральної виборчої комісії (ст.36) [26];

- на загальнодержавних виборах запакування протоколів дільничних виборчих комісій та окружних виборчих комісій для їх транспортування відповідно до окружної виборчої комісії чи Центральної виборчої комісії здійснюється у пакети із спеціальною системою захисту (ст.36) [26];

- забезпечувати реалізацію і захист виборчих прав громадян України (ст.38) [26];

- загальне інформаційне забезпечення виборів включає інформування виборців про: виборчі права громадян та способи їх здійснення і захисту (ст.48) [26];

- кандидат на пост Президента України з метою забезпечення належної участі у виборчому процесі, представництва та захисту його інтересів може мати уповноваженого представника у Центральній виборчій комісії з правом дорадчого голосу (ст.109) [26];

Проблематика безпеки виборчого процесу		
в статтях та розділах Виборчого кодексу України		
Аспекти безпеки виборчого процесу	Врегулювання питань безпеки у Виборчому кодексі	Статті, розділи Виборчого кодексу
Захист виборчих прав	Громадяни мають право на захист своїх виборчих прав та інших прав на участь у виборчому процесі шляхом оскарження порушень до відповідних виборчих комісій або у судовому порядку	Стаття 19
Обробка персональних даних	Вимоги статті 9 Закону України "Про захист персональних даних" щодо повідомлення Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про обробку персональних даних не поширюються на правовідносини, що виникають в ході виборчого процесу, а саме на здійснення обробки персональних даних виборчими комісіями, юридичними та фізичними особами у зв'язку з підготовкою, поданням та опрацюванням документів, передбачених цим Кодексом	Стаття 21
Проблематика кіберзахисту, кібербезпека	В приміщеннях виборчої комісії, в яких встановлено елементи автоматизованої інформаційно-аналітичної системи, мають право знаходитися особи, визначені рішенням Центральної виборчої комісії або відповідної комісії, які забезпечують кіберзахист, кібербезпеку системи та каналів зв'язку, задіяних для забезпечення її функціонування, та є співробітниками органів, перелік яких визначено відповідним рішенням Центральної виборчої комісії	Стаття 36
Система захисту протоколів ДВК та ОВК	На загальнодержавних виборах запакування протоколів дільничних виборчих комісій та окружних виборчих комісій для їх транспортування відповідно до окружної виборчої комісії чи Центральної виборчої комісії здійснюється у пакети із спеціальною системою захисту	Стаття 36
Реалізація і захист виборчих прав	Забезпечувати реалізацію і захист виборчих прав громадян України	Стаття 38
Загальне інформування про вибори, права та способи їх захисту	Загальне інформаційне забезпечення виборів включає інформування виборців про: виборчі права громадян та способи їх здійснення і захисту	Стаття 48
Захист інтересів кандидатів на пост Президента України	Кандидат на пост Президента України з метою забезпечення належної участі у виборчому процесі, представництва та захисту його інтересів може мати уповноваженого представника у Центральній виборчій комісії з правом дорадчого голосу	Стаття 109
Захист виборчих бюлетенів	Ступені захисту виборчого бюлетеня встановлюються Центральною виборчою комісією	Стаття 113
Спеціальні елементи захисту виборчих бюлетенів	Центральна виборча комісія забезпечує виготовлення в централізованому порядку виборчих бюлетенів на підставі договору, укладеного між нею та державним спеціалізованим поліграфічним підприємством, яке виготовляє та реалізує бланки документів суворої звітності або інших документів, які потребують використання спеціальних елементів захисту	Стаття 114 Стаття 169
Захист інтересів кандидата у депутати	Кандидат у депутати, включений до регіонального списку партії з метою забезпечення належної участі у виборчому процесі, представництва та захисту його інтересів, може мати не більше двох довірених осіб у відповідному виборчому регіоні	Стаття 166
Ступені захисту виборчих бюлетенів	Ступені захисту виборчого бюлетеня встановлюються Центральною виборчою комісією у такий самий строк	Стаття 168
Способи захисту конфіденційної інформації	Для забезпечення захисту інформації з обмеженим доступом, яка міститься в Реєстрі, використовуються засоби захисту конфіденційної інформації	Розділ XXXII

Рис. 2.3.7 Проблематика безпеки ВП у Виборчому кодексі України

- ступені захисту виборчого бюлетеня встановлюються Центральною виборчою комісією (ст.113);

- Центральна виборча комісія забезпечує виготовлення в централізованому порядку виборчих бюлетенів на підставі договору, укладеного між нею та державним спеціалізованим поліграфічним підприємством, яке виготовляє та реалізує бланки документів суворої звітності або інших документів, які потребують використання спеціальних елементів захисту (ст.114; ст.169) [26];

- кандидат у депутати, включений до регіонального списку партії з метою забезпечення належної участі у виборчому процесі, представництва та захисту його інтересів, може мати не більше двох довірених осіб у відповідному виборчому регіоні (ст.166) [26];

- ступені захисту виборчого бюлетеня встановлюються Центральною виборчою комісією у такий самий строк (ст.168) [26];

- у разі необхідності з метою забезпечення дотримання законного перебігу виборчого процесу чи процесу референдуму, захисту виборчих прав громадян та поновлення порушених виборчих прав громадян Комісія може з власної ініціативи розглянути питання діяльності виборчих комісій, комісій з референдумів нижчого рівня та за результатами розгляду (Розділ XXXXII. Прикінцеві та перехідні положення);

- для забезпечення захисту інформації з обмеженим доступом, яка міститься в Реєстрі, використовуються засоби захисту конфіденційної інформації (Розділ XLII. Прикінцеві та перехідні положення) [26].

Органи та підрозділи Національної поліції України відіграють ключову роль у забезпеченні належного функціонування виборчого процесу в країні. Поліція не бере безпосередньої участі в виборчому процесі, але відповідає за попередження порушень виборчого законодавства, охорону виборчих прав громадян і забезпечення громадського порядку та безпеки протягом цього процесу. Принцип політичної нейтральності, яким керуються поліцейські, дозволяє ефективно виконувати законодавчі завдання і гарантувати чесність та безпеку виборчого процесу [47].

Проведений аналіз представленості різноманітності аспектів проблематики безпеки виборчого процесу дозволив виявити спрямованість розділів та статей Виборчого Кодексу України на врегулювання наступних питань (рис. 2.3.8):

Рис. 2.3.8 Різнноманітність аспектів проблеми безпеки ВП у Виборчому кодексі

Таким чином, можна констатувати, що на даний час багато питань проблематики безпеки виборчого процесу, серед яких і захист виборця та його права на вибір від адміністративного тиску, фальсифікацій, несанкціонованих втручань, підробок; захист усіх учасників виборів від тиску та переслідувань, загроз терактів під час виборчої кампанії чи у день голосування та інші потребують представленості у Виборчому Кодексі України для їх подальшого врегулювання.

Висновки до розділу 2

1. Показано наявність ряду поширених наукових підходів стосовно моделювання державного управління певними сферами суспільства, зокрема: підхід щодо співвідношення централізації та децентралізації в державному управлінні; моделювання державного управління за рівнем інноваційності; моделювання адміністрування виборів як елемента системи державного управління; моделювання антикризового управління виборчим процесом в Україні як діалогового між публічною владою та громадянським суспільством.

2. Розкрито функціонування трьох основних моделей адміністрування виборів в різних країнах світу: незалежної моделі адміністрування виборів; урядової моделі адміністрування виборів; змішаної моделі адміністрування виборів.

3. Запропоновано авторську модель державного управління безпекою виборчим процесом в Україні як безпекову модель організації адміністрування виборів в Україні з врахуванням зовнішнього та внутрішнього середовища, викликів та загроз. Вважаємо, що ця модель повинна включати орган адміністрування виборами та базуватися на правових та концептуальних засадах державної політики, які конкретизуються в програмно-цільовій основі з метою забезпечення безпеки виборчого процесу.

4. Установлено, що поняття «виборчий процес» розкривається як певна діяльність органів та громадян, яка спрямована на підготовку та проведення виборів в Україні, і є процесом, регламентованим системою правових норм. Ці норми встановлюють правила та процедури, які необхідно дотримуватися для забезпечення чесного та прозорого виборчого процесу. Принципи виборчого права в Україні, як фундаментальні керівні положення, визначають глибинну сутність і зміст реалізації та захисту виборчих прав громадян. Вони відіграють ключову роль у забезпеченні відповідності виборчого процесу положенням Конституції та законів України, гарантуючи належну організацію та проведення виборів на всіх рівнях.

5. Відзначено, що у світовій конституційно-правовій практиці функціонує велика кількість різновидів виборчих систем, які являються специфічними

модифікаціями трьох типів: мажоритарної виборчої системи, пропорційної виборчої системи, змішаної або мажоритарно-пропорційної виборчої системи. Виборча система відповідно до вузького підходу представляє собою спосіб голосування та визначення результатів виборів, порядок розподілу депутатських мандатів у представницькому органі публічної влади за результатами виборів.

6. Констатовано, що нормативно-правове забезпечення функціонування правового механізму державного управління безпекою виборів в Україні визначається Конституцією України, Виборчим кодексом, законами України «Про Центральну виборчу комісію» та «Про Державний реєстр виборців», іншими законами України та ухваленими на їх основі актами законодавства та актами Центральної виборчої комісії.

7. З'ясовано, що Виборчий кодекс, відповідно до Конституції України, не лише визначає гарантії права громадян на участь у виборах, але й регулює підготовку та проведення виборів Президента України, народних депутатів України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, сільських, селищних, міських, районних у містах рад, сільських, селищних, міських голів. При Президенті України В. О. Зеленському Виборчий кодекс України було доопрацьовано відповідно до його сімнадцяти пропозицій.

8. Визначено, що система правового регулювання правовідносин в межах виборчого процесу у сфері національної безпеки базується на положеннях (нормах) Конституції України; спеціальних законах України щодо виборчого процесу; нормативно-правових актах уповноважених органу адміністрування виборів; особливостях регулювання правовідносин в межах виборчого процесу у сферах національної безпеки.

9. Дістало подальшого розвитку функціонування правового механізму державного управління безпекою виборів в Україні на основі виокремлення напрямів удосконалення: вдосконалення нормативно-правової бази щодо забезпечення безпекових відносин в межах виборчого процесу відповідно до викликів та загроз внутрішнього та зовнішнього середовища; здійснення органу адміністрування виборів моніторингу, оцінки, контролю та зворотнього зв'язку для

забезпечення безпеки виборів; гармонізація вітчизняного законодавства з відповідним законодавством ЄС в безпековій сфері виборчого процесу.

10. Здійснено удосконалення програмно-цільового механізму державного управління безпекою виборчого процесу на базі використання системно-структурного методу. До складових програмно-цільового механізму державного управління безпекою виборчого процесу віднесено: суб'єкт державного управління виборчим процесом; теоретико-методологічні основи програмно-цільового механізму державного управління виборчим процесом, які включають методологію «соціальної адекватності», програмно-цільову методологію, системно-синергетичний підхід та наукові концепти функціонування моделей державного управління безпекою виборчого процесу; систему цілей, програми, програмно-цільові і політичні рішення, програмно-цільовий метод управління; безпеку виборчого процесу як об'єкт державного управління, його моніторинг та контроль.

11. Представлено підхід щодо базування системи цілей на векторах Стратегії сталого розвитку України до 2030 року, зокрема векторі розвитку, векторі безпеки, векторі відповідальності, векторі гордості, впровадженні е-системи голосування на основі врахування досвіду ЄС. Констатовано різноманітність аспектів проблематики безпеки, яка виокреслена у Виборчому кодексі України та потребує подальшого розвитку, серед яких: проблеми захисту прав, проблеми захисту інтересів, проблеми захисту даних, проблеми кібербезпеки та кіберзахисту.

РОЗДІЛ 3.

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОЮ ВИБОРІВ

3.1 Удосконалення організаційно-функціональної складової механізму державного управління безпекою виборчого процесу

Організаційну складову механізму управління розглядають у вигляді організаційної структури, що являє собою форму упорядкованості служб і підрозділів суб'єкта господарювання, що забезпечує відповідність їх взаємодії [4, с. 14-15].

Згідно дослідження А.П.Савкова, організаційно-функціональна структура системи державного управління виборчим процесом в Україні є важливою частиною суспільно-політичного життя держави. Ця система розглядається як сукупність взаємопов'язаних елементів, котрі діють в межах виборчих процесів. Вона включає в себе як юридичні, так і соціальні аспекти, забезпечуючи їхнє взаємодію та впливаючи на практичну реалізацію виборчих прав та обов'язків учасників виборчого процесу.

Система державного управління виборчим процесом відіграє ключову роль в організації та проведенні виборів, роблячи юридичні норми виборчого законодавства дієвими у соціальному контексті. Вона також визначає структуру та види діяльності, які мають здійснювати учасники виборчого процесу. Завдяки цій системі, законодавство про вибори тісно пов'язане з виборчою практикою, що дозволяє прогнозувати нормативні моделі організації виборчих процесів та ефективно адаптувати їх до реальних суспільних і політичних умов.

Система державного управління виборчим процесом, таким чином, є невід'ємною частиною демократичного управління державою, що сприяє забезпеченню прозорості, справедливості та ефективності виборчих процесів. При

цьому, вона являє собою обов'язковий компонент у механізмах держави [134, с.18-19].

В своєму дисертаційному дослідженні, яке присвячене проблемі еволюції демократичних принципів виборів, М.А.Бучин з'ясовує функції демократичних виборів для життєдіяльності суспільства:

- функція реалізації народного суверенітету;
- функція залучення громадян до процесу управління державою;
- функція вираження громадської думки;
- функція легітимація влади;
- функція послаблення соціальної напруги та досягнення суспільного консенсусу;
- функція контролю за діяльністю влади;
- функція відсіювання від влади непопулярних, некомпетентних політиків;
- функція формування високого рівня політико-правової свідомості і культури громадян;
- функція делегування інтересів різних суспільних груп;
- функція рекрутування політичної еліти;
- функція визначення напрямку суспільного розвитку.

Підкреслено, що функції виборів можуть змінюватися та по-різному спрацьовувати в умовах різних політичних реалій [18].

Значну роль в ефективності організаційного механізму державного управління відіграють загальні закономірності управління до усіх його елементів, зокрема стосунки між суб'єктом і об'єктом управління. Управління, згідно досліджень В. Альохіна, В. Бурегі, С. Поважного, Л. Альохіної, передбачає наявність суб'єкта і об'єкта. Суб'єкт і об'єкт управління – це явища співвідносні: те, що в одній взаємодії виступає як суб'єкт управління, в іншій – як об'єкт управління та навпаки. Навіть, в межах однієї і тієї ж взаємодії суб'єкт також управляється з боку об'єкта, який в даному випадку виступає в якості і об'єкта управління, тобто проявляється принцип зворотнього зв'язку. Принцип зворотнього зв'язку стосовно до соціального управління виражається не тільки у виконанні та систематичному контролі, але й

передбачає також широку ініціативу, співтворчість і, навіть, справжню творчість тих, хто виступає в даній ситуації в якості об'єкта управління [3, с.15-16]. Специфіка сучасного державного управління обумовлена тим, що об'єкт не тільки підпорядковується, але й відповідним чином впливає на органи влади, вимагає від них певних дій [89]. При цьому, суб'єктами державного управління вважаються не лише органи виконавчої влади, але і їх керівний склад [86, с.104].

Доведено, що падіння престижу професії державного службовця, пов'язане зі зниженням реального рівня заробітної плати працівників місцевих органів влади та іншими факторами. Воно спричиняє небажання молодих спеціалістів, особливо з навичками у сфері ІТ, обирати цю професію. Це створює дефіцит кваліфікованих кадрів не лише в загальній системі державного апарату, а й зокрема у структурних підрозділах, які займаються роботою в інформаційному просторі. У цьому контексті важливе значення набуває питання забезпечення державних органів влади кваліфікованими фахівцями, здатними на професійному рівні здійснювати роботу з інформацією, у тому числі з використанням сучасних інформаційних технологій [35, с.6].

Вважаємо, що згідно з атрибутивним підходом, організаційно-функціональний механізм державного управління безпекою виборчого процесу повинен включати потрійність буття системи, а значить: суб'єкта державного управління - органи адміністрування виборів; процес державного управління системою виборів у вигляді безпекової моделі організації адміністрування виборів в Україні; організація функціонування виборчого процесу: безпека виборів як об'єкт державного управління.

Взаємодія є постійною співпрацею у вирішенні як значних, так і повсякденних питань, за якої обидві сторони діють відкрито та прозоро. Для підвищення ефективності взаємодії під час виборів необхідною умовою є наявність критеріїв результативності у громадськості як одного із інструментів для ефективної організації діяльності її якісної оцінки.

Для здійснення ефективної взаємодії, за О. Бабіковою, ініціатива повинна надходити з боку влади. В результаті «залучення» громадськість трансформується в

суб'єкта, починає впливати на владу, контролювати її та диктувати свої умови (пропонувати власне вирішення проблем, першочерговість у вирішенні проблем). Взаємовплив, який виникає в процесі взаємодії, має суттєві наслідки не лише для влади, але і для громадськості. Влада впливає на громадськість з метою її залучення – створює правові, технологічні та інші умови для участі громадськості у прийнятті рішень, розробляє та втілює в життя програми громадської освіти, що є необхідним для співпраці, та інші. Цей процес відбувається постійно. В Україні механізми залучення громадськості ще недосконалі, не діють повною мірою, тому потребують вдосконалення механізми широкого залучення громадськості до процесу прийняття рішень, співпраці з громадянським суспільством [7].

Побудова суб'єкт-суб'єктних відносин між керуючою системою та «підпорядкованою» в освітньому просторі призводить до зміни в моделі державного управління від централізованої до синтезу елементів централізації і децентралізації, або взагалі до децентралізованої, тому що прояв творчого потенціалу, суб'єктності у виборчому процесі в межах централізованої моделі управління неможливий.

Взаємодія передбачає не тільки державне управління виборами у вигляді контролю з боку суб'єкта державного управління, але і його підзвітність перед громадськими органами та органами самоврядування, залученість їх до удосконалення виборчого процесу.

Відповідно до статті 24 Організація роботи органів державної влади під час виборчого процесу Розділу III. Виборчий процес, складовими органів державної влади під час ВП визначаються такі (рис. 3.1.1):

- орган виконавчої влади (у тому числі центральний орган виконавчої влади), що реалізує державну політику у сферах казначейського обслуговування бюджетних коштів, бухгалтерського обліку виконання бюджетів [26];

- орган виконавчої влади (у тому числі центральний орган виконавчої влади), що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб – підприємців [26];

Рис. 3.1.1 Складові ОАВ під час ВП в Україні

- суди;
 - виборчі комісії;
 - органи ведення Державного реєстру виборців;
 - правоохоронні органи України (прокуратура, Національна поліція України, Служба безпеки України) [26].

Як зазначає законотворець, «правоохоронні органи України організовують свою роботу під час виборчого процесу, в тому числі у вихідні дні та в день голосування, таким чином, щоб забезпечити охорону приміщень виборчих комісій, а також охорону виборчих бюлетенів та іншої виборчої документації, прийом і розгляд документів щодо підготовки та проведення виборів, позовних заяв, скарг та

звернень виборчих комісій, своєчасне проведення розрахунків, здійснення відповідних реєстраційних дій у строки та спосіб, установлені цим Кодексом» [26].

Відповідно до статті 32 Виборчі комісії Розділ V. ВИБОРЧІ КОМІСІЇ до видів виборчих комісій в Україні відносять наступні (рис. 3.1.2):

Рис. 3.1.2 Види виборчих комісій

- Центральна виборча комісія;
- окружні виборчі комісії;
- територіальні виборчі комісії;
- дільничні виборчі комісії [26]..

З огляду на норми чинного законодавства, «Центральна виборча комісія очолює систему виборчих комісій, які забезпечують організацію підготовки та проведення загальнодержавних виборів, і є комісією вищого рівня щодо всіх окружних, дільничних виборчих комісій та всіх виборчих комісій з усіх місцевих виборів. Центральна виборча комісія здійснює повноваження окружної виборчої комісії в закордонному окрузі загальнодержавних виборів» [26]. «Окружні виборчі комісії в межах повноважень, визначених цим Кодексом, забезпечують організацію підготовки та проведення загальнодержавних виборів у межах відповідних територіальних округів загальнодержавних виборів. Територіальні виборчі комісії в межах повноважень, визначених цим Кодексом, забезпечують організацію

підготовки та проведення місцевих виборів. Дільничні виборчі комісії не є юридичними особами. Окружні та дільничні виборчі комісії є тимчасовими органами, що утворюються на час підготовки та проведення відповідних виборів з урахуванням вимог цього Кодексу. Територіальні виборчі комісії є постійно діючими органами» [26].

До складу Секретаріату Центральної виборчої комісії входять керівництво Секретаріату. Структура керівництва Секретаріату (рис. 3.1.3):

Рис. 3.1.3 Структура керівництва Секретаріату ЦВК

- Керівник Секретаріату;
- Заступники керівника Секретаріату;
- Заступник керівника Секретаріату з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації [158].

До складу Секретаріату Центральної виборчої комісії входять (рис. 3.1.4):

- Керівництво Секретаріату;
- Служба розпорядника державного реєстру виборців;
- Управління забезпечення та контролю функціонування реєстру;
- Управління технологічного та програмного забезпечення функціонування реєстру;
- Управління захисту інформації та адміністрування систем реєстру;
- Юридичне управління;
- Управління консультативно-методичного забезпечення;
- Управління організації підготовки проведення виборів і референдумів;
- Управління інформатизації;
- Управління персоналу;
- Управління комунікації;
- Управління документообігу та забезпечення засідань комісії;
- Управління господарського та матеріально-технічного забезпечення;
- Відділ міжнародного співробітництва;
- Відділ зведеного планування та фінансування;
- Відділ внутрішнього контролю;
- Відділ бухгалтерського обліку та звітності;
- Відділ забезпечення діяльності членів комісії;
- Відділ транспортного забезпечення;
- Сектор внутрішнього аудиту;
- Сектор з питань запобігання та виявлення корупції;
- Головний консультант з питань режимно-секретної роботи;
- Патронатна служба ЦВК [158].

З моменту здобуття незалежності, Україна пережила декілька значних етапів модернізації своєї виборчої системи, переходячи від мажоритарної системи абсолютної більшості до пропорційної системи з закритими списками. Ці зміни відображають посилення демократичних основ політичної системи країни та появу нових інститутів у державному та політичному житті. Незважаючи на проведені зміни, виборча система України, особливо стосовно парламентських та місцевих

виборів, потребує подальшого розвитку. Це включає не лише технічне вдосконалення процесу голосування та підрахунку голосів, а й забезпечення більшої прозорості, справедливості та представництва у виборчому процесі [134, с.17].

Рис.3.1.4 Склад Секретаріату ЦВК

В більшості держав з усталеними демократичними традиціями, різні державні установи та органи влади вносять свій вклад у організацію та проведення виборчих процесів, діючи в межах своїх компетенцій. Наприклад, в Ірландії, до цього процесу включені парламентські структури, міністерства, відповідальні за охорону здоров'я, закордонні справи та внутрішні справи, а також місцеві органи самоврядування та виконавчої влади. Ці установи відповідають за створення необхідних виборчих документів, підготовку місць для голосування та виборчих урн. Основними завданнями окружних та дільничних виборчих комісій є підрахунок голосів та визначення результатів голосування в межах відповідного округу. Центральний орган, який керує виборами, займається організаційно-методологічним забезпеченням виборчого процесу і публікацією його результатів. Функції окружних і дільничних виборчих комісій, як правило, полягають лише у підрахунку голосів та встановленні підсумків голосування (результатів виборів) в окрузі, а центрального органу адміністрування виборів – у організаційно-методичному забезпеченні виборчого процесу та оприлюдненні результатів виборів (рис. 3.1.5).

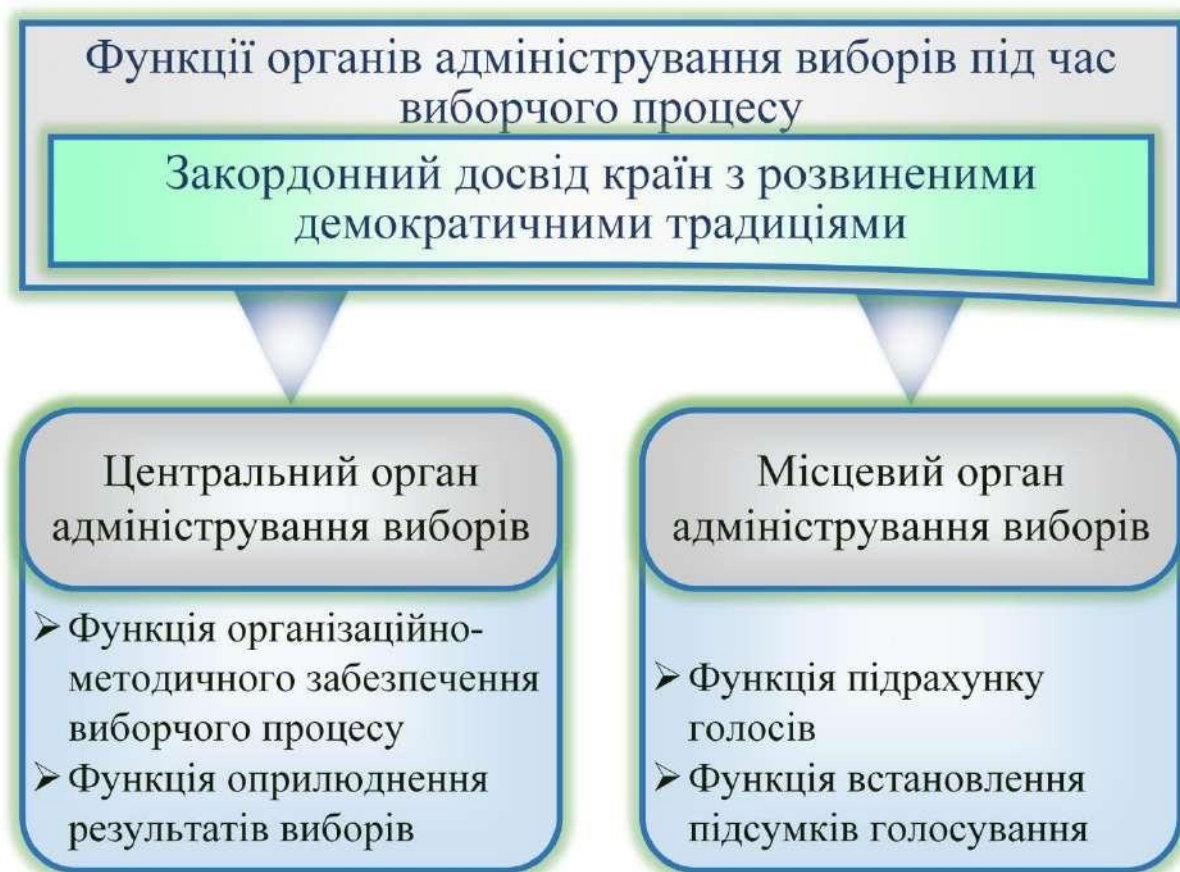

Рис. 3.1.5 Функції ОАВ різних рівнів: закордонний досвід

Натомість у державах Східної Європи органи виконавчої влади та місцевого самоврядування виконують допоміжну роль в організації виборчого процесу, а ключові функції у відповідній сфері покладаються на Центральну виборчу комісію та окружні (регіональні) виборчі комісії [1, с.104]. Основними функціями вищого органу управління виборчим процесом (рис. 3.1.6) в країнах ЄС є:

- в Австрії: забезпечення однакового застосування законодавства виборчими комісіями, право скасовувати та переглядати по суті прийняті підпорядкованими комісіями нижчого рівня рішення, визначення кількості отриманих партіями мандатів та офіційне оприлюднення результатів виборів;

- в Бельгії: прийом заяв про висування кандидатів на загальнодержавних виборах та передача відповідної інформації бюро виборчих округів, проведення жеребкування щодо порядку розміщення суб'єктів виборчого процесу у бюлетенях

для голосування, перевірка звітів про надходження та використання коштів виборчих фондів; офіційне оприлюднення результатів виборів;

- в Данії: видання підзаконних актів з питань підготовки та проведення виборів, визначення кількості мандатів, що підлягають розподілу в межах регіонів та округів; реєстрація кандидатів на загальнодержавних виборах, встановлення та офіційне оприлюднення результатів виборів;

- в Італії: забезпечення підготовки та проведення виборів (переважно координаційні функції), встановлення та офіційне оприлюднення результатів виборів, просвіта виборців;

- в Латвії: організаційно-технічне та методичне забезпечення діяльності виборчих комісій, контроль за дотриманням виборчого законодавства (право видавати обов'язкові до виконання накази, розглядати скарги на рішення виборчих комісій нижчого рівня, скасовувати незаконні рішення виборчих комісій нижчого рівня), реєстрація кандидатів на загальнодержавних виборах, встановлення результатів загально-державних виборів та референдумів, внесення обов'язкових до розгляду рекомендацій до органів державної влади та місцевого самоврядування [1].

В молодих демократіях виборче законодавство зазвичай регламентує всі аспекти виборів, які мають значення для забезпечення дотримання принципів вільних, справедливих і чесних виборів. Перевагою такого підходу є забезпечення доброчесності виборів загалом за рахунок наділення ОАВ контрольними повноваженнями щодо всіх аспектів виборів. У багатьох країнах ОАВ наділено повноваженнями та функціями щодо широкого кола питань впродовж усього виборчого циклу, а не лише виборів.

Основні функції органів адміністрування виборів в країнах ЕС	
◇державний рівень◇	
Країни ЕС	Основні функції
Австрія	▪ Функція контролю застосування законодавства ВК ▪ Функція скасування та перегляду рішень ВК ▪ Функція офіційного оприлюднення результатів виборів ▪ Функція визначення кількості отримання мандатів партіями
Бельгія	▪ Функція прийому заяв про висування кандидатів на загальнодержавних виборах ▪ Функція передачі відповідної інформації бюро виборчих округів ▪ Функція проведення жеребкування щодо порядку розміщення суб'єктів виборчого процесу у бюлетенях для голосування ▪ Функція перевірки звітів про надходження та використання коштів виборчого фонду ▪ Функція офіційного оприлюднення результатів виборів
Данія	▪ Функція видання підзаконних актів з питань підготовки та проведення виборів ▪ Функція визначення кількості мандатів для регіонів та округів ▪ Функція реєстрації кандидатів на загальнодержавних виборах ▪ Функція встановлення та офіційного оприлюднення результатів виборів
Італія	▪ Функція забезпечення підготовки виборів ▪ Функція координації проведення виборів ▪ Функція просвіти виборців ▪ Функція встановлення та офіційного оприлюднення результатів виборів
Латвія	▪ Функція організаційно-технічного та методичного забезпечення діяльності виборчої комісії ▪ Функція контролю за дотриманням виборчого законодавства ▪ Функція реєстрації кандидатів на загальнодержавних виборах ▪ Функція встановлення результатів в загальнодержавних виборах ▪ Функція внесення обов'язкових до розгляду рекомендацій до органів державної влади та місцевого самоврядування
Словаччина	▪ Функція реєстрації кандидатів на загальнодержавних виборах ▪ Функція вирішення спорів під час передвиборчої агітації на державному радіо та телебаченні ▪ Функція встановлення результатів загальнодержавних виборів

Рис. 3.1.6 Основні функції органів адміністрування виборів в країнах ЕС

Основними та додатковими функціями ОАВ (рис. 3.1.7) в контексті проведення виборів є наступні:

Основні та додаткові функції органів адміністрування виборів в країнах світу (в контексті проведення виборів)

Рис. 3.1.7 Основні та додаткові функції ОАВ в країнах світу

- визначення кола осіб, які мають право голосу: право повнолітніх громадян на участь у виборах є одним із наріжних каменів демократії, а забезпечення реалізації цього права саме тими, хто його має, забезпечує легітимність виборчого процесу;

- прийом і перевірка заяв про реєстрацію учасників виборчого процесу (політичних партій та/або кандидатів для їхньої участі у виборах): право на участь у виборах є фундаментальним політичним правом, в той час як забезпечення виконання закону всіма учасниками виборів є передумовою легітимності виборчого процесу;
- організація голосування: можливість вільного волевиявлення є основою виборів;
- підрахунок голосів у спосіб, який забезпечує відповідність результатів волевиявлення виборців справжньому змісту цього волевиявлення;
- встановлення підсумків голосування та результатів виборів відповідно до правил застосовуваної виборчої системи з метою визначення кандидатів, які вважаються обраними;
- забезпечення належного адміністрування виборів у спосіб, за якого легітимність виборів не ставиться під сумнів у зв'язку з діями суб'єктів, відповідальних за адміністрування виборів [46, с.79-80].

У деяких випадках обсяг цих функцій може розширюватися, що дозволяє ОАВ виконувати і ряд інших додаткових функцій: визначення кола осіб, які мають право голосу: ідентифікація та реєстрація виборців; ідентифікація та реєстрація виборців, які перебувають в інших державах, однак мають право голосу на виборах; створення та ведення загальнодержавного реєстру виборців; прийом і перевірка заяв про реєстрацію учасників виборчого процесу (політичних партій та/або кандидатів для їхньої участі у виборах): реєстрація політичних партій; регулювання фінансування політичних партій; контроль за проведенням політичними партіями попереднього відбору кандидатів або праймеріз; проведення голосування: планування та забезпечення виборчої логістики; найм і підготовка тимчасових працівників органів, що забезпечують проведення виборів; проведення навчання для спостерігачів за виборами від політичних партій і кандидатів; розподіл працівників органів внутрішніх справ або служб безпеки для забезпечення правопорядку під час проведення виборів; акредитація спостерігачів за виборами та регулювання їхньої діяльності; прийняття рішень за результатами розгляду виборчих спорів; організація

голосування за межами країни для осіб, які перебувають за кордоном; підрахунок голосів; встановлення підсумків голосування і результатів виборів: оголошення та офіційне підтвердження результатів виборів; належне адміністрування виборів: впровадження загальнонаціональної та регіональної політики у сфері виборів; планування виборчих послуг; навчання працівників органів, які забезпечують проведення виборів; перегляд та оцінювання законодавства про вибори, а також результатів діяльності самого ОАВ після виборів [46, с.80-81].

Крім того, в дослідженні Хелени Катт, Ендрю Елліса, Майкла Мейлі, Алана Волла, Пітера Вулфа зазначаються також інші загальні функції діяльності ОАВ(рис. 3.1.8), серед яких:

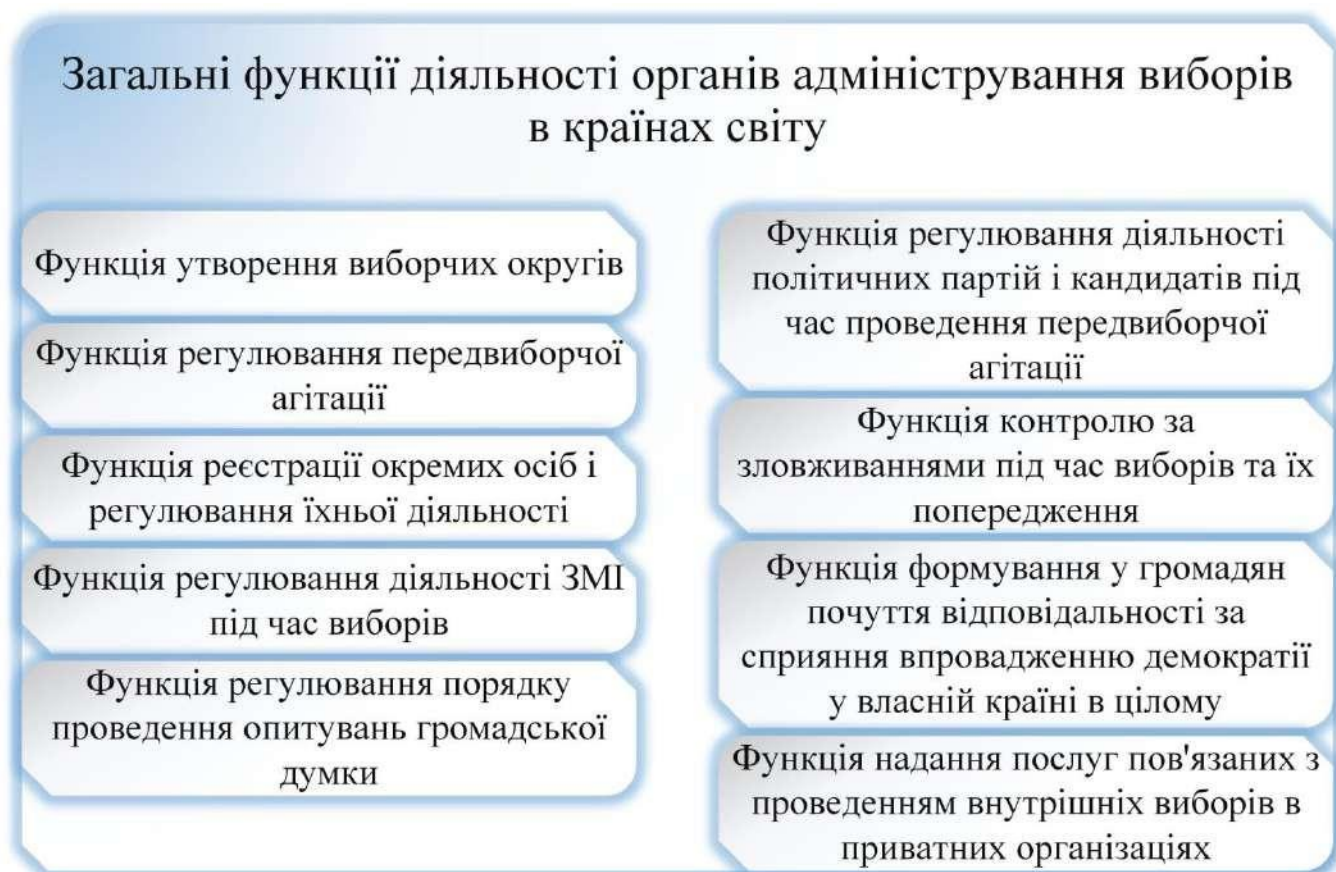

Рис. 3.1.8 Загальні функції ОАВ: світовий досвід

- функція створення виборчих округів;
- функція регулювання передвиборної агітації;

- функція регулювання діяльності політичних партій і кандидатів, зокрема під час проведення передвиборної агітації;

- функція реєстрації третіх осіб і регулювання їхньої діяльності;

- функція регулювання діяльності засобів масової інформації під час виборів;

- функція регулювання порядку проведення опитувань громадської думки;

- функція контролю за зловживаннями під час виборів та, за можливості, їхнє попередження;

- функція формування у громадян почуття відповідальності за сприяння впровадженню демократії у власній країні та в цілому: забезпечення інформування/просвіти виборців, забезпечення доступності виборчого процесу, сприяння політикам і практикам, спрямованим на забезпечення рівності та справедливості, забезпечення можливостей для здійснення науково-дослідницької діяльності у сфері виборів, консультування уряду та парламенту з питань виборчої реформи, участь у програмах міжнародної допомоги у сфері проведення виборів;

- функція надання послуг, пов'язаних з проведенням внутрішніх виборів в приватних організаціях (профспілках, громадських організаціях тощо) [46, с.81].

Відповідно до Постанови ЦВК від 11 червня 2020 року №102 про Стратегічний план Центральної виборчої комісії на 2020-2025 роки, Центральна виборча комісія визначається як орган адміністрування виборів у перспективі до 2025 року [124].

У Виборчому Кодексі України відповідно до Конституції України визначаються гарантії права громадян на участь у виборах, регулюються підготовка та проведення виборів Президента України, народних депутатів України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, сільських, селищних, міських, районних у містах рад, сільських, селищних, міських голів [26].

В певних статтях Виборчого Кодексу України представлені функції Центральної виборчої комісії, зокрема:

- в ст.23 цього Кодексу зазначається, що усі рішення ЦВК невідкладно оприлюднюються на її офіційному веб-сайті із забезпеченням можливості перегляду, копіювання та роздрукування інформації;

- в ст.24 даного Кодексу розкривається організація роботи органів державної влади під час виборчого процесу;

- в ст. 33 вищезазначеного Кодексу надаються опис статусу виборчих комісій та однієї з основних функцій діяльності ЦВК - очолює систему виборчих комісій, які забезпечують організацію підготовки та проведення загальнодержавних виборів;

- в ст. 36 Кодексу відзначається, що Центральна виборча комісія організовує свою роботу відповідно до Закону України «Про Центральну виборчу комісію» та Регламенту ЦВК, а також, що в приміщеннях виборчої комісії, в яких встановлено елементи автоматизованої інформаційно-аналітичної системи, мають право знаходитися особи, визначені рішенням ЦВК або відповідної комісії, які забезпечують кіберзахист, кібербезпеку системи та каналів зв'язку, задіяних для забезпечення її функціонування;

- в ст. 37 Кодексу конкретизується функція документування діяльності виборчої комісії (рис. 3.1.9).

У Законі України «Про Центральну виборчу комісію» надається пояснення, що цей Закон відповідно до Конституції України «визначає порядок утворення, правовий статус, основні засади організації діяльності Центральної виборчої комісії як постійно діючого колегіального державного органу, до компетенції якого належить забезпечення організації підготовки та проведення виборів і референдумів в Україні, забезпечення реалізації та захисту конституційних виборчих прав громадян України і прав на участь у референдумах, суверенного права Українського народу на виявлення своєї волі» [126].

Проведений аналіз показав, що в певних статтях цього Закону України також представлені функції ЦВК, зокрема:

- функція офіційного оприлюднення результатів діяльності: рішення та інша інформація про діяльність Комісії оприлюднюються у випадках, порядку та строки, встановлені Законом України «Про доступ до публічної інформації» [119] та іншими

законами (ст.4), оприлюднення результатів виборів Президента України (ст. 18) та ін.;

- функція консультативно-методичного забезпечення діяльності виборчих комісій та комісій з референдумів (ст. 17), методичного забезпечення: Комісія видає збірники, узагальнення практики застосування законодавства, інші довідкові матеріали з питань виборів та референдумів, забезпечення реалізації та захисту конституційних виборчих прав громадян України і прав на участь у референдумах (ст.4) [119];

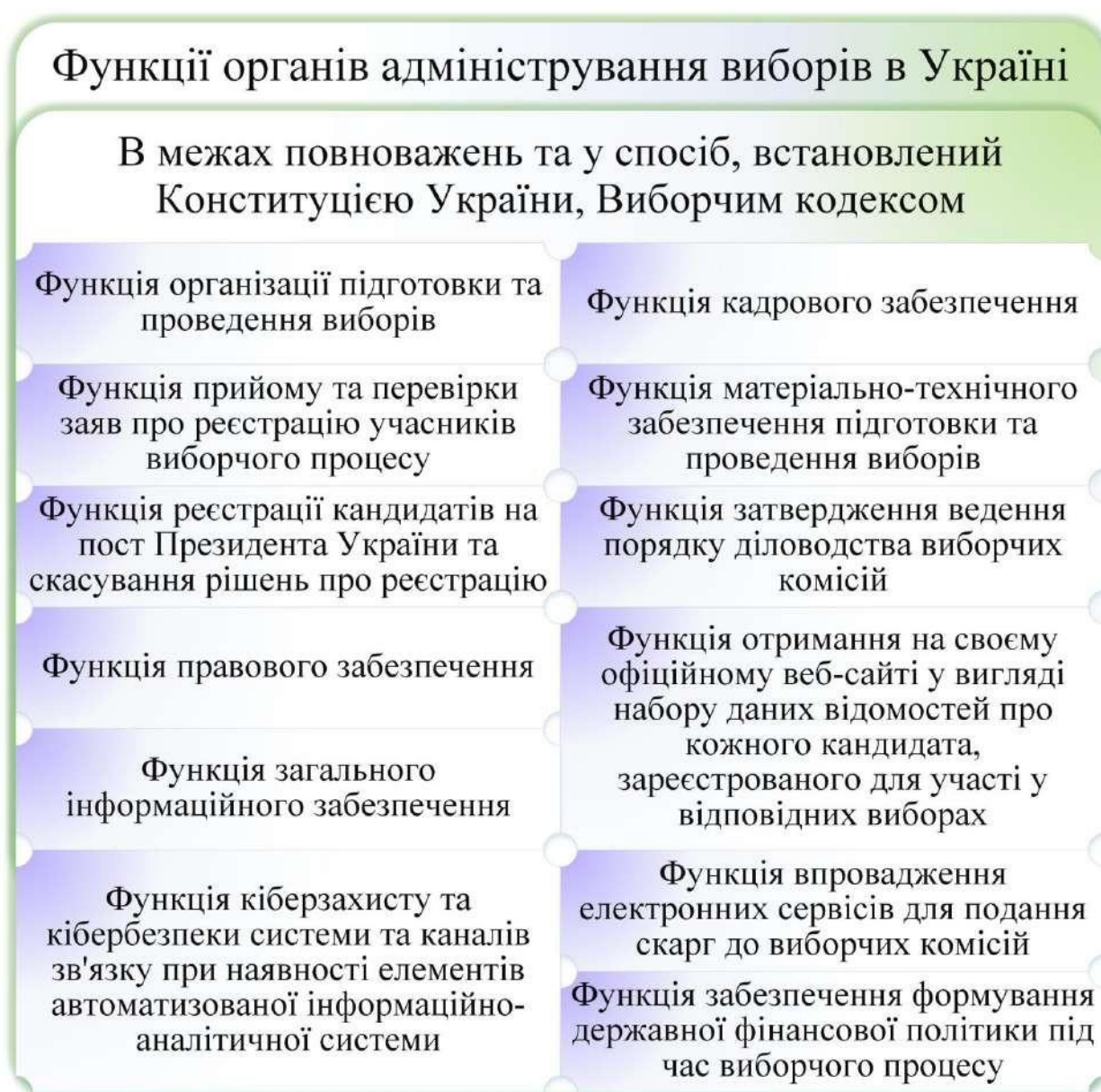

Рис. 3.1.9 Функції ОАВ згідно Виборчого Кодексу України

- функція інформаційного забезпечення: Функціональність інформаційного обслуговування цієї Комісії включає наявність офіційного інтернет-ресурсу, де публікуються різноманітні документи та інформаційні матеріали. Цей сайт є платформою для розміщення офіційних рішень Комісії, даних про проведення виборів і референдумів, а також інших відомостей про діяльність органу. Тут можна знайти інформацію про права громадян у контексті виборчого процесу та інструкції щодо забезпечення цих прав. Крім того, веб-сайт містить інші матеріали, які передбачені відповідним законодавством. Що стосується технічних аспектів, офіційний веб-сайт повинен відповідати стандартам та вимогам, встановленим урядом України, зокрема забезпечувати доступність для осіб з обмеженими можливостями, включно з порушеннями зору та слуху (ст.4) [126];

- функція забезпечення безпеки: якщо під час обговорення питань на засіданні Комісії виникають підозри щодо можливого кримінального чи іншого виду правопорушення, Комісія ухвалює рішення про інформування відповідних правоохоронних структур та передачу їм необхідних доказових матеріалів. Після передачі цих матеріалів, відповідний правоохоронний орган зобов'язаний надати Комісії інформацію про подальші дії та результати розгляду цього звернення утермін, який визначено законодавством. Цей механізм сприяє правильному виявленню та реагуванню на потенційні правопорушення, виявлені під час діяльності Комісії. (ст.13) [126];

- функція прийому та реєстрації звернень: Комісія застосовує певний порядок для реєстрації всіх надходжень та звернень, що надійшли до неї. Цей процес реєстрації визначений внутрішніми правилами Комісії. Важливо зазначити, що у випадку отримання звернень через електронну пошту поза робочим часом, такі звернення будуть зареєстровані не пізніше наступного робочого дня після їх отримання (ст.14) Зазначений підхід забезпечує ефективне та своєчасне оброблення всіх звернень, незалежно від часу їх надходження;

- функція реалізації та захисту виборчих прав громадян України та права на участь у референдумах (ст. 17) [126];

- функція контролю за додержанням вимог законодавства України про вибори і референдуми: за дотриманням політичними партіями, іншими суб'єктами виборчого процесу та процесу референдуму вимог законодавства про вибори і референдуми (ст. 17) [126];

- функція фінансового забезпечення: передбачається залучення фінансових ресурсів у порядку, що передбачений міжнародними договорами України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України Окрім того, використовуються кошти за проектами міжнародної технічної допомоги, а також програмами допомоги Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ, і Комісія визначає порядок їх використання (ст. 17) [126];

- функція створення окружних виборчих комісій: з виборів Президента України (ст. 18) (рис. 3.1.10).

У наукових дослідженнях виокремлюється також ще соціоінженерна функція управління виборчим процесом. Сутність якої полягає в забезпеченні та передаванні суб'єктами управління засобів напрацювання науково обгрунтованих управлінських рішень та оцінювання їх можливих наслідків.

Рис. 3.1.10 Функції ОАВ відповідно до Закону України «Про Центральну виборчу комісію»

Соціоінженерія являє собою комплексний процес, який включає в себе соціологічне прогнозування та проектування, спрямовані на глибоке дослідження і планування соціальних процесів та явищ. Основним завданням соціального прогнозування є аналіз майбутніх перспектив соціальних процесів, метою якого є забезпечення наукової обґрунтованості та підвищення ефективності соціального управління. Дана діяльність виконує кілька ключових функцій:

- орієнтаційна функція, завданням якої є ідентифікація та аналіз найбільш ймовірних трендів у розвитку соціальних систем;

- нормативна функція, яка полягає у визначенні основних соціальних потреб і перспектив їх задоволення у майбутньому;
- превентивна функція, метою якої є прогнозування та аналіз потенційних негативних наслідків розвитку соціальних систем.

Ці функції сприяють формуванню ефективного соціального планування, що є ключовим для забезпечення сталого розвитку соціальних систем.

Соціальне планування є важливим елементом управлінського впливу, яке здійснюється через реалізацію добре продуманого і науково обґрунтованого плану змін у соціальній сфері. Цей процес передбачає систематичне та цілеспрямоване втручання у соціальний об'єкт із застосуванням конкретних методів для досягнення бажаних змін у визначені терміни. Основні принципи, якими керується соціальне планування, включають поступовість змін, достатність ресурсів, комплексний підхід, злагодженість дій, врахування інтересів різних суб'єктів, а також систематичність у підходах.

Застосування соціоінженерного підходу в соціальному плануванні дозволяє трансформувати соціальну реальність, базуючись на детальній аналізі та прогнозуванні соціальних процесів, розробці та впровадженні перспективних соціальних проектів. Це сприяє адаптації міжнародних практик до вітчизняних умов, впровадженню інноваційних соціальних технологій у виборчий процес, створенню наукової основи для прийняття ефективних управлінських рішень, що в кінцевому підсумку підвищують ефективність управління виборчим процесом [134, с.27].

У більшості західноєвропейських країн система організації виборів має децентралізовану структуру, де взаємодія між її елементами базується на координації, а не підпорядкуванні. Зазвичай, головну роль у процесі адміністрування виборів відіграє центральний державний орган, часто Міністерство внутрішніх справ, з функціями організації і методичного забезпечення виборів, оголошення результатів національних виборів та їх офіційної публікації. Контрольні повноваження таких органів, як правило, є обмеженими. Натомість у державах Східної Європи, які ще розвивають демократичні традиції, система управління

виборами побудована на ієрархічних засадах з чіткою субординацією між різними рівнями виборчих органів. Головний орган виборчого адміністрування в цих країнах, зазвичай Центральна виборча комісія, має широкі контрольні, організаційні та управлінські повноваження і зазвичай функціонує автономно, не будучи безпосередньо частиною виконавчої влади [1, с.104]. Таким чином, на основі проведеного дослідження та у відповідності до атрибутивного підходу вважаємо, що удосконалення організаційно-функціонального механізму державного управління безпекою виборчого процесу повинно базуватися на атрибутивному підході та включати потрійність буття системи (рис.3.1.11), а саме:

Рис. 3.1.11 Удосконалення організаційно-функціонального механізму державного управління безпекою виборчого процесу

- суб'єкта державного управління - ОАВ (відповідно до Розділу III. Виборчий процес, стаття 24 Організація роботи органів державної влади під час виборчого процесу);

- процес державного управління системою виборів у вигляді безпекової моделі ОАВ в Україні (авторська модель);

- безпосередньо організацію функціонування ВП як об'єкту державного управління. Організація функціонування ВП передбачає здійснення функцій ОАВ відповідно до Виборчого Кодексу та Закону України «Про Центральну виборчу комісію».

3.2 Державне управління безпекою виборів в контексті виборчих технологій

Запобігання негативним інформаційним впливам і їх нейтралізація вимагають не стільки технічних рішень, скільки організаційно-правових і, навіть, політичних. В сучасних дослідженнях опубліковано багато праць про інформаційні впливи як вітчизняних, так і зарубіжних учених і практиків, але в більшості з них під інформаційними впливами розуміються складові різних впливів, наприклад: О.Рогова, М.Лашкіна до психологічного впливу відносять маніпуляцію, тероризм; П.Бісіркін, В.Биков, К.Михайльова до соціального впливу – інформатизацію, комп'ютеризацію, глобалізацію, В.Барзинський, О.Созіонов до медичного і біотехнологічного впливів – електромагнітне випромінювання, біологічні мутації геному; Н.Юдіна до соціокультурного, морального впливів – рекламні технології; О.Манойло, І.Панарін до політичного впливу – інформаційно-політичні війни тощо.

Згідно підходу О. В. Власенко, «негативний інформаційний вплив» – «цілеспрямована та опосередкована дія деструктивного характеру, що здійснюється за допомогою будь-якої інформації або засобу її передачі і в процесі взаємодії з будь-яким об'єктом впливу без взаємної згоди змінює його властивості та

положення, що, врешті-решт, призводить до появи у нього зовсім інших установок, намірів, уявлень, оцінок» [31, с.3, 13-14]. Під цілеспрямованою мається на увазі дія, що характеризується визначеним середовищем, напрямом реалізації і конкретною метою, а під опосередкованою, або непрямою, – дія, що характеризується рефлексивністю і впливає на невизначене середовище [31, с.3, 13-14].

Рис. 3.2.1 Удосконалення державного управління безпекою виборчого процесу в контексті виборчих технологій

В сучасній Україні участь ЗМІ у формуванні представницьких та інших виборчих форм є специфічною сферою діяльності засобів масової комунікації; джерелом інформування виборців та засобом передвиборної агітації; інструментом громадського контролю, що реалізує у виборчому процесі роль посередника між

державою та суспільством. При цьому, варто визначити повноваження ЗМІ під час виборчого процесу щодо інформування виборців про діяльність організаторів виборів та проведення суб'єктами виборчого процесу передвиборної агітації на основі виборчих технологій (рис. 3.2.1). «Актуальна, своєчасна, широко доступна інформація про кандидатів, про політичні партії та виборчі блоки партій та спірні питання політики дає громадському загалові підстави для усвідомлення, порівняння подій, нових ідей, для поглиблення громадсько-політичних знань і уявлень і, для формування не лише власної позиції, а й свідомої оцінки конкуруючих партій, кандидатів і політиків» [134, с.31-32].

В контексті сучасних дослідницьких підходів явище інформаційного впливу на виборчий процес слід розглядати як багатогранне (рис. 3.2.2):

Рис. 3.2.2 Види інформаційних впливів під час виборчого процесу

- воно охоплює маніпуляцію,
- рекламу,
- засоби масової комунікації та інформації,
- інформаційні війни,

- гібридні війни,
- інформаційну зброю,
- інформатизацію тощо.

Поняття «гібридна війна» вперше з'явилося у військових документах США і Великобританії. Думки спеціалістів щодо визначення поняття – «гібридна війна» є неоднозначними. Взагалі воно означає підпорядкування певній території за допомогою інформаційних, електронних, кібернетичних операцій у поєднанні з діями озброєних сил, спеціальних служб і інтенсивним економічним тиском. Ключовим елементом гібридної війни є стратегія держави-агресора, спрямована на створення і використання внутрішніх протиріч і конфліктів у цільовій державі з метою досягнення своїх політичних амбіцій. Така війна, яка ведеться проти України, охоплює кілька рівнів та аспектів, серед яких важливим є інформаційний напрямок. На думку Євгена Магди, одного із провідних в Україні політичних експертів: «гібридна війна» впливає перш за все на свідомість людей [109].

Як зазначає О.В.Власенко, у своєму дослідженні, що будь-який вплив не завжди може бути позитивним, реальних загроз для громадян, суспільства та держави не уникнути. Механізми подолання негативних інформаційних впливів представляють собою набір методів державного управління, зорієнтованих на регулювання інформаційних процесів. Ці методи передбачають втручання законодавчих і виконавчих органів в інформаційні та телекомунікаційні сфери з метою впровадження та підтримки державної інформаційної політики, спрямованої на формування оптимальних умов для функціонування цих сфер у відповідності з державними інтересами. Крім того, основне завдання держави – створити необхідні умови для розвитку в цій сфері приватних ініціатив із залученням іноземних та міжнаціональних компаній і вдало поєднувати державне регулювання з ринковими механізмами, щоб забезпечити зростання інформаційного сектору економіки. Урядові органи різних країн створили спеціалізовані підрозділи, зосереджені на протидії інформаційній агресії, включаючи загрози з боку організованих злочинних структур. Ці підрозділи займаються не тільки протидією такій агресії, але й активно

вивчають новітні технології боротьби з антисоціальними явищами в контексті суспільних інформаційних відносин [31].

За змістом інформаційна складова «гібридної війни» має вигляд війни смислів (сенсів) із застосуванням інтернет-технологій та соціальних он-лайн мереж. На сьогоднішній день соціальні он-лайн мережі відіграють важливу роль у процесі поширення інформації, створюючи умови для над швидкого поширення інформаційних повідомлень. На думку професора Г.Почепцова, відомого фахівця в галузі інформаційної війни, сьогоднішній конфлікт між Україною та Росією представляє собою - першу «смыслову» війну в світі. «Смысловая» війна є довготривалою і зайнята не так фактами, скільки зміною інтерпретацій фактів. Вона орієнтована на ухвалення опонентом потрібного для атакуючої сторони рішення. У «смысловій» війні саме образ та візуалізація вмикають світ емоцій, де немає місця раціональним міркуванням. Головним завданням мережевих он-лайн проєктів у рамках «гібридної» війни є створення певної віртуальної реальності, тобто образів, яких не існує в природі (симулякрів). «За допомогою таких дій формується потрібне атакуючій стороні бачення ситуації конкретними цільовими групами, які є об'єктами інформаційно-психологічної агресії. У соціальних мережах поширюються великі обсяги недостовірної інформації: неперевірені - фотофакти, відео очевидців, коментарі учасників тощо. Прикладами симулякрів є: фашисти в Києві, звірства каральних батальйонів, розіп'яті хлопчики» [109].

Виявлено, що для незалежної України стало характерним явище, коли кожна виборча кампанія відбувається згідно з новим виборчим законодавством. Така практика є виправданою, оскільки кожний наступний виборчий закон містить у собі набутий демократичний досвід, стає об'єктивним викликом та реакцією на появу нових способів використання «брудних» виборчих технологій і фальсифікацій. Водночас відзначено, що українське виборче законодавство часто залежить від наявної політичної кон'юнктури та є політичним рішенням, закріплюючи не так бажання законодавця зробити виборчий процес демократичнішим, як бажання владної еліти зберегти та зміцнити своє панівне становище. Звичним стало ухвалення виборчих законів (чи змін до них) вже під час виборчої кампанії, що

суперечить міжнародним стандартам і негативно впливає на характер виборів та рівень дотримання демократичних принципів [18, с.18-19].

Для підвищення ефективності політичної діяльності використовують спеціально розроблені й апробовані на практиці політичні технології.

«Політична технологія», згідно дослідженню М.П.Гетманчук, В.К.Грищук, Я.Б.Турчин, є система засобів, технік послідовного досягнення бажаного результату в тій чи іншій сфері політичної діяльності [114].

Виділяють декілька типологій політичних технологій (рис.3.2.3). Політичні технології поділяють залежно від політичної системи і політичного режиму на наступні:

- демократичні та недемократичні;
- базові та другорядні.

Базові політичні технології стосуються погляду щодо дії великих груп або й усього населення країни. Зокрема, це - опитування громадської думки, проведення референдумів, виборів.

Рис.3.2.3 Класифікація типів політичних технологій

Також виділяють політичні технології, які поділяють на різні види в залежності від застосування певних технологій:

- аналітичні технології, які включають технології збирання й аналізу політичної інформації;
- директивні технології, які передбачають застосування технологій прийняття політичного рішення;
- мобілізуючі технології, які спрямовані на використання технологій форсування підтримки політичного рішення значними масами населення.

Термін "виборчі технології" охоплює різноманітні методи та підходи, які використовуються для впливу на волевиявлення виборців та результати виборів. Ці технології застосовуються у процесі планування, організації та проведення виборчих кампаній із метою досягнення бажаних політичних результатів. Основним критерієм для класифікації виборчих технологій є їх відповідність правовим, соціальним і

моральним нормам, а також принципам демократії. У рамках правового регулювання знаходиться лише частина організаційних та суспільних відносин, які виникають у процесі виборчих кампаній, особливо ті, що стосуються важливих інтересів особистості, суспільства та держави. Водночас, інші аспекти виборчих кампаній, які виходять за межі юридичного регулювання, підпадають під соціальні норми неюридичного характеру [6, с.15].

Виборчі технології відрізняються своєю спрямованістю на формування соціально-психологічних механізмів, які регулюють поведінку виборців, враховуючи їх переконання, цінності, інтереси, настрої та прагнення. Сучасний підхід до виборчих технологій вимагає об'єднання практичного досвіду політичної боротьби з науковими знаннями. Виборча технологія є комплексом методів впливу на громадськість з метою вплинути на їх виборчу поведінку і стимулювати їх підтримку конкретного кандидата або політичної партії (рис.3.2.4).

Одним із найбільш складних аспектів дослідження конституційно-правового забезпечення виборчих технологій є попередня стадія виборчої кампанії в широкому розумінні. Це пояснюється тим, що до офіційної реєстрації як суб'єктів виборчого процесу потенційні кандидати, політичні партії і виборчі блоки не мають статусу офіційних суб'єктів виборчого процесу, і їх організаційна діяльність в основному не регулюється виборчим законодавством. Проведений аналіз основних видів виборчих технологій на попередній стадії, веде до висновку про те, що більшість з них базується на використанні адміністративних ресурсів, активізація яких дозволяє коригувати результати виборів у відповідний спосіб, не вдаючись до відкритої фальсифікації [6, с.15-16].

Рис. 3.2.4 Особливості виборчих технологій

Об'єктивність визначення цілей у державному управлінні суттєво залежить від різноманітних ресурсів знань у широкому розумінні, включаючи інформаційно-технологічні можливості суспільства. Ці ресурси формують ментальність державних службовців, соціально-психологічні стереотипи поведінки, а також соціальні і моральні норми, що впливають на життєдіяльність людей [92]. При цьому важливо не лише знати добре відомі методи передвиборчої боротьби, а й розуміти глибинні причини успіху чи невдачі конкретних технологій. Для досягнення успіху необхідним є комплексне застосування виборчих технологій, наукове обґрунтування

стратегії виборчої кампанії, врахування поведінки політичних суперників, а також реальних процесів, що відбуваються у масовій свідомості (рис.3.2.5).

Рис. 3.2.5 Чинники успішних виборчих технологій

На основі аналізу передвиборчої ситуації виробляється певна стратегія виборчої кампанії, яка представляє сукупність ціленаправлено виокремлених інформаційних тем для певних категорій виборців. Стратегічний задум виборчої кампанії може бути реалізованим лише через конкретні заходи, проведені самим кандидатом, його командою і добровільними помічниками. Вибір методів впливу безпосередньо залежить від обраної тактики, яка представляє собою сукупність методів і способів дії, що безпосередньо визначаються ситуацією та намірами осіб, що діють.

Вважаємо, що для забезпечення безпеки виборців під час виборчої кампанії необхідною умовою є розробка та впровадження алгоритму державного управління

безпекою виборчим процесом в контексті виборчих технологій (рис.3.2.6), етапами якого виокремлено:

- організаційний етап, на якому відбувається визначення повноважень ЗМІ під час виборчого процесу, методів державного регулювання інформаційних процесів, створення спеціальних структур для забезпечення безпеки виборців;
- діагностичний етап, що передбачає аналіз передвиборчої ситуації та поведінки політичних противників;
- етап розробки, до якого віднесено створення стратегії виборчої компанії, вибір виборчих технологій, методів та прийомів забезпечення безпеки виборчого процесу;
- координаційний етап, який включає визначення та погодження цілей, основних напрямів дій, способів досягнення, підготовка плану дій із зазначенням очікуваних результатів безпеки виборів;
- практичний етап як реалізацію та виконання спільного плану дій;
- експертний етап як проведення та аналіз моніторингу ефективності безпеки виборців;
- етап коригування цілей, завдань, способів досягнення безпеки виборчого процесу.

Кандидату та його команді, в реаліях сьогодення, доводиться здійснювати виборчу кампанію в гострій конкурентній боротьбі за голоси виборців, яка відбувається за трьома напрямками:

- просування позитивного іміджу кандидата та його програми;
- критика, викриття недоліків суперників;
- захист недоліків кандидата та його програми від критики з боку суперників діяльності [114].

Алгоритм державного управління безпекою виборчого процесу в контексті виборчих технологій	
Етапи	Спрямованість дій кожного з етапу
Організаційний етап	Визначення повноважень ЗМІ під час виборчого процесу, методів державного регулювання інформаційних процесів, створення спеціальних структур для забезпечення безпеки виборців
Діагностичний етап	Аналіз передвиборчої ситуації Аналіз поведінки політичних противників
Етап розробки	Створення стратегії виборчої кампанії, вибір виборчих технологій, методів та прийомів забезпечення безпеки виборчого процесу
Координаційний етап	Визначення та погодження цілей, основних напрямів дій, способів досягнення Підготовка плану дій із зазначенням очікуваних результатів
Практичний етап	Реалізація виконання спільного плану дій
Експертний етап	Проведення та аналіз моніторингу ефективності безпеки виборців
Етап коригування	Корегування цілей, завдань, способів досягнення безпеки виборців

Рис.3.2.6 Поетапний алгоритм державного управління безпекою ВП в контексті виборчих технологій

Під час будь-якої виборчої кампанії необхідно приймати рішення щодо відносин між трьома основними напрямками. Перший шлях полягає в акцентуванні уваги на пропаганді власної програми. Часто цей вибір роблять партії та кандидати, які вже перебувають при владі та мають вражаючі досягнення. Другий напрямок

включає в себе критику та розкриття недоліків конкурентів. Зазвичай цей варіант вибирають опозиційні сили або кандидати, які перебувають при владі, але не досягли значних результатів. Третій напрямок - захист іміджу та програми - вказує на слабкість кандидата і його команди. Учасник виборчої кампанії, який переходить до оборони, часто стикається з ризиком поразки, оскільки громадське уявлення може формувати стереотип: «якщо він виправдовується, то він винен».

Зазвичай передвиборча боротьба приймає надзвичайно жорсткі форми і може перетворитися на змагання «брудних виборчих технологій». Це може включати свідоме розповсюдження спотворених фактів для компрометації суперника перед виборцями, підкуп виборців, висунення кандидатів-суперників з однаковими прізвищами для дезорієнтації виборців, проведення агітації від імені суперника у день, коли вона заборонена, поширення анонімних антирекламних матеріалів та інше [114].

У виборчих кампаніях найчастіше використовують таку форму мобілізуючих політичних технологій, як політичний маркетинг. Це означає застосування різноманітних методів і способів для цілеспрямованого впливу на соціальні групи з метою створення іміджу певного кандидата або партії та поширення вигідної інформації через доступні та ефективні канали комунікації. Формування іміджу базується на використанні раціональних і емоційних аспектів впливу на громадську індивідуальну свідомість, що вимагає системного підходу до дослідження цих питань.

Важливою проблемою є нездатність громадян реалізувати свій творчий потенціал під час виборів, що свідчить про неефективність виборчої системи загалом. Це також вказує на недорозвиненість виборчих кампаній, які часто концентруються лише на партійних амбіціях. Відсутність соціального попиту на креативність кожної особистості з боку суспільства та держави може призвести до конфліктів між особистістю і її соціальним оточенням, викликати відчуженість та "внутрішню еміграцію" людини. Рівень реалізації творчого потенціалу виборцем можна розглядати як показник реалізації його виборчих прав [134, с.30].

На підставі проведеного порівняльного аналізу Т.Д.Ганцюком визначено провідні тренди процесів інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів місцевих державних адміністрацій в Україні. По перше, в країні відсутня цілісна система інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів публічної влади. Окрім того, система публічної влади в державі відзначається недостатньою уніфікацією і систематизацією вимог до структурних підрозділів органів державної виконавчої влади, які відповідають за інформаційно-аналітичне забезпечення. Місцеві державні адміністрації не приділяють належної уваги створенню власних інформаційних баз даних для різних сфер публічного врядування, а також для оцінки соціально-політичного, економічного та культурного стану і розвитку своїх регіонів, галузевої статистики тощо.

На рівні місцевих державних адміністрацій приділяється обмежена увага інформаційній безпеці та захисту інформаційних ресурсів державного управління. Відсутні спеціалізовані підрозділи, призначені виключно для здійснення функцій інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів місцевих державних адміністрацій. Завдання інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності вважаються додатковими до інших завдань, таких як організаційні, комунікаційні та юридично-правові. В цілому, система інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів державної влади в нашій державі поки що перебуває на етапі розвитку і потребує подальшого розвитку та удосконалення. [35, с.6].

Для підвищення ефективності механізму державного управління захистом громадян від негативних інформаційних впливів у державно-управлінській практиці доцільно запровадити наступні заходи (рис.3.2.7):

- постійно підвищувати кваліфікацію державних службовців з питань захисту громадян, особливо від негативних інформаційних впливів;
- запроваджувати громадські обговорення для збирання пропозицій за результатами впровадження механізмів захисту громадян від негативних інформаційних впливів;

Рис. 3.2.7 Підвищення ефективності державного управління інформаційною безпекою виборчого процесу

- стимулювати активність громадян щодо захисту від таких впливів шляхом їх безпосереднього залучення до участі в державному регулюванні інформаційної сфери держави;

- запровадити постійну підтримку дієздатності системи державної влади шляхом збалансованого розподілу функцій і повноважень між її гілками та органами, регламентування діяльності органів державної влади, щоб забезпечити системний захист громадян України від негативних інформаційних впливів з боку

інших держав та виконання стратегічних завдань і ліквідації загроз, визначених у Доктрині інформаційної безпеки України і Стратегії національної безпеки України;

- організувати взаємодію з громадськими організаціями, незалежними приватними структурами у формуванні постійних комісій, фахівці яких компетентні в питаннях захисту в інформаційній сфері і мають достатні професійні знання та кваліфікацію для запобігання негативним інформаційним впливам з боку інших держав і їх унеможливлення [31, с.16-17];

- створення структурного підрозділу, який би забезпечував виконання функцій системи інформаційно-аналітичного забезпечення державного управління. Зазвичай, основними функціями інформаційно-аналітичного забезпечення державного управління вважають: управлінську, інформативну, комунікативну, діагностичну, організаційну та пізнавально-ментальну [35, с.6].

3.3 Інтегративний механізм державного управління безпекою виборчого процесу на основі довіри

Розбудова демократичної держави вимагає належного державного управління виборчим процесом, яке забезпечує довіру суспільства до результатів виборів. Взаємозв'язок та взаємовплив між виборчими правами громадян та їх творчим потенціалом повинні служити критеріями оцінки рівня демократичності, відкритості та незаангажованості державного управління виборчим процесом [134, с.30].

Починаючи з проголошення Україною незалежності у 1991 році, і протягом всієї сучасної історії нашої держави, триває процес розбудови інститутів, які вкрай повільно, але все ж реагують на суспільну критику. Свого часу, розпаду СРСР передували страйки робітників. І як відлуння цих процесів, фальсифікації під час президентських виборів 2004 року стали поштовхом до Помаранчевої революції, а вперта відмова від підписання Договору про асоціацію з Європейським Союзом обумовила початок Революції гідності у 2013 році. Характерно, що всі ці події, тією чи іншою мірою, можна вважати наслідком корупції та відсутності довіри громадян до влади, державних інституцій, політиків [67, с.61].

Відносини між представниками державної влади та громадянами можуть мати різноманітні форми та характер. Окрім безпосередньої владно-підпорядкованої взаємодії, що включає управління, керівництво та слідування, існують і інші аспекти. Важливим елементом є довіра громадян до владних структур, їх очікування на захист, допомогу та підтримку у важких життєвих обставинах. Ефективність влади відображається у її здатності (або нездатності) відповідати на ці очікування. Рівень довіри до влади залежить від реальної динаміки взаємодій, яка розвивається між урядовими структурами та громадянським суспільством. [79]. В дослідженні С.С.Погорєлова, з'ясовано, що політична довіра залежить від рівня політичної культури громадян (рис.3.3.1).

Вона формується на підставі: сліпої (безоглядної) віри в релігійні символи та ритуали, публічні ідеали, запропоновані лідерами політичних рухів; динамічного співвідношення інтересів різних класів, верств населення; апріорної переконаності у правильності дій (політики) органів публічної влади.

На основі державноуправлінського аналізу поняття «довіра» синтезовано визначення, за яким довіра до влади є складним та багатоаспектним феноменом, який виражає ставлення соціальних груп чи окремих осіб до представника державної влади та його діяльності (і що характерно, це ставлення формується на основі переконання в правильності, етичності та логічності його дій, які мають соціально-психологічні, емоційні та раціональні аспекти, охоплюючи оцінку як особистих якостей службовця, так і його професійних дій у контексті виконання державних функцій); добровільним свідомо-позитивним ставленням, моральною або дієвою підтримкою.

Інтенсивний інтерес до феномену «довіри» у сфері державного управління зумовлений ключовою роллю позитивного сприйняття публічної влади у підвищенні ефективності її роботи. Цей позитивний образ владних інституцій є вирішальним фактором, який безпосередньо впливає на якість ухвалення державно-управлінських рішень. Таким чином, він не лише впливає на ефективність державного управління, але й суттєво впливає на загальний розвиток та прогрес суспільства.

Наразі в Україні спостерігається падіння рівня довіри громадськості до різних гілок влади, обумовлене не лише негативною оцінкою діяльності державних інституцій, а значною мірою ще й емоційним сприйняттям їхньої діяльності. Зрештою, недостатня підтримка населенням дій та програм, що реалізуються органами публічної влади, сприяє зростанню соціальної напруги, деструктивних процесів та кризових ситуацій в суспільстві [112].

Рис. 3.3.1 «Довіра» як суспільно-політичний феномен в державному управлінні

Як показав аналіз, зміст і структура довіри має виражені особливості залежно від умов і характеру взаємодії партнерів. Ці особливості спричинили існування різноманітних форм і видів довіри й недовіри, дозволили виявити такі основи їхнього

групування: об'єкт, а також суб'єкт довіри й недовіри; сфери застосування довіри й недовіри; формально-динамічні характеристики довіри й недовіри; поєднання різних рівнів прояву окремих видів довіри й недовіри. Аргументовано, що існуючі сьогодні методики визначення рівня довіри базуються на різних концептуальних підходах. Переважна більшість з них розроблена закордонними авторами, що ускладнює їхнє перенесення і адаптацію в нашому суспільстві. У зв'язку з цим запропоновано методичний підхід, в основу якого покладено три компоненти довіри (рис.3.3.2):

- передбачуваність або знання;
- надійність;
- єдність [15, с.14].

Рис. 3.3.2 Структурні компоненти «довіри»

В дослідженні, яке присвячене проблемі взаємодії між владою і громадянами, О.Г.Кучабський, С.С.Погорелий виділяють чотири основні моделі діалогу(рис.3.3.3):

- Перша модель взаємодії влади з громадянами базується на стратегії «інформування згори до низу». В цьому підході влада обмежується мінімальним наданням інформації громадянам про процес прийняття політичних рішень, ігноруючи їхню роль і участь у формуванні політичного порядку денного. Такий

підхід перетворюється на односторонній діалог, де влада виступає в ролі монологу, очікуючи лише на позитивну реакцію та схвалення з боку громадянського суспільства;

- Другий підхід до взаємодії між владою та громадянами можна охарактеризувати як «взаємодію, обмежену згори». Ця модель передбачає форму обмеженого діалогу, де влада, хоча й зовні демонструє відкритість до соціальної взаємодії з суспільством і нібито готова приймати від нього пропозиції, на практиці зазвичай не відгукується на ці звернення. У кінцевому підсумку, вона приймає рішення, ґрунтуючись переважно на власних перевагах та розсуді, не враховуючи внесок чи думку громадян;

- третя модель взаємодії, яку можна назвати «взаємодією без зворотного зв'язку», передбачає відкритий діалог між владою і громадянами. Проте, незважаючи на цю відкритість, кінцеве рішення та вибір пріоритетів залишається за владою. Ця стратегія базується на принципі «так, але...», де влада формально вислуховує думки і пропозиції громадян, але в кінцевому підсумку робить вибір, ґрунтуючись на власних критеріях та розсуді, не залучаючи до реального рішення внесок громадськості;

- четверта модель, яку можна назвати «партнерським діалогом», відповідає ключовим принципам «демократії участі». Вона базується на паритетній основі, де права та можливості влади й громадян є рівними. Важливим аспектом цієї моделі є спільне володіння інформацією, що дозволяє громадянам виступати не просто як учасники, а як повноцінні суб'єкти політичного процесу поряд з представниками влади. Пропозиції та ідеї, внесені громадянами, в цій моделі отримують таку ж увагу та вагу, як і рішення або пропозиції, що виходять від владних структур [79]. Саме остання модель виступає прикладом того, якою має бути повноцінна демократична держава.

В рамках дослідження, проведеного М. Й. Братковським, було розроблено концептуальну модель, яка демонструє взаємозалежності між довірою та недовірою в організаціях та різними організаційно-психологічними феноменами. Ця модель досліджує вплив довіри на різні аспекти спільної діяльності та взаємодії в

структурах влади, включаючи такі елементи, як психологічна атмосфера, соціально-психологічний клімат, корпоративна культура, стиль керівництва, тип виконавчої діяльності, лояльність, згуртованість та прихильність. Виявлення цих взаємозв'язків дозволяє глибше зрозуміти, як довіра впливає на ефективність та здоров'я організаційних систем. До числа загальноорганізаційних феноменів належать довіра й недовіра. Взаємодію перелічених характеристик визначає ряд властивостей організаційної довіри й недовіри:

- значущість довіри й недовіри;
- функції довіри й недовіри;
- основи довіри й недовіри (тип довіри й недовіри);
- ступінь виразності основ довіри й недовіри (інтенсивність);
- однорідність/різнорідність довіри й недовіри в різних групах організації;
- сила довіри й недовіри;
- ступінь напруженості відносин довіри й недовіри;
- стійкість довіри й недовіри [15, с.15].

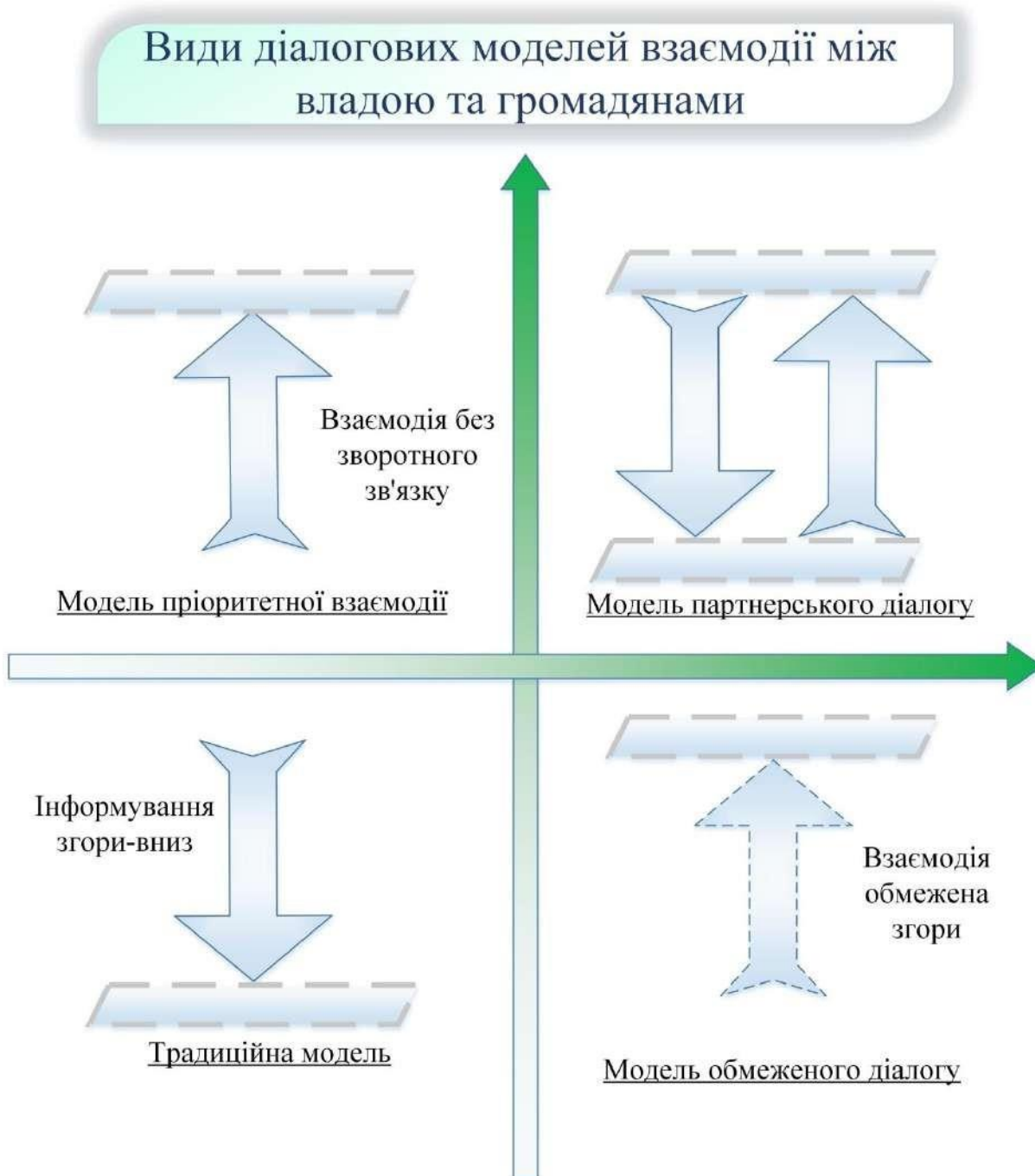

Рис. 3.3.3 Основні діалогові моделі влади з громадянами

Політична довіра відіграє ключову роль як причина та основоположний фактор, що формує структуру діяльності політичних владних інститутів в контексті їх комунікаційних систем. Ця довіра, яка згодом інституціоналізувалась, лягла в основу розвитку владних відносин, підкріплюючи їх кредитом довіри з боку громадян. Важливим аспектом цього процесу є волевиявлення громадян, які добровільно делегують частину своїх особистих свобод, виходячи за межі

неполітичних взаємодій, щоб підтримати стабільність і ефективність владних структур.

У своїй концепції «суспільства пісочного годинника» Р. Роуз висуває тезу про відсутність балансу та інверсивних взаємозв'язків між громадянськими структурами та політичними владними інститутами. Важливою особливістю цієї концепції є перехід суспільної довіри між мережевими структурами та інститутами влади, що може здійснюватися в обидва боки. Такий перехід може призвести до формування полярного стану – крайньої недовіри, що зумовлює виникнення специфічного типу комунікативного зв'язку, заснованого на політичному контролі. У контексті пострадянського розвитку, така масова недовіра населення в Україні під час її незалежності сформувала характеристику українського суспільства як «суспільства втраченої довіри», основними причинами (рис.3.3.4) якого є:

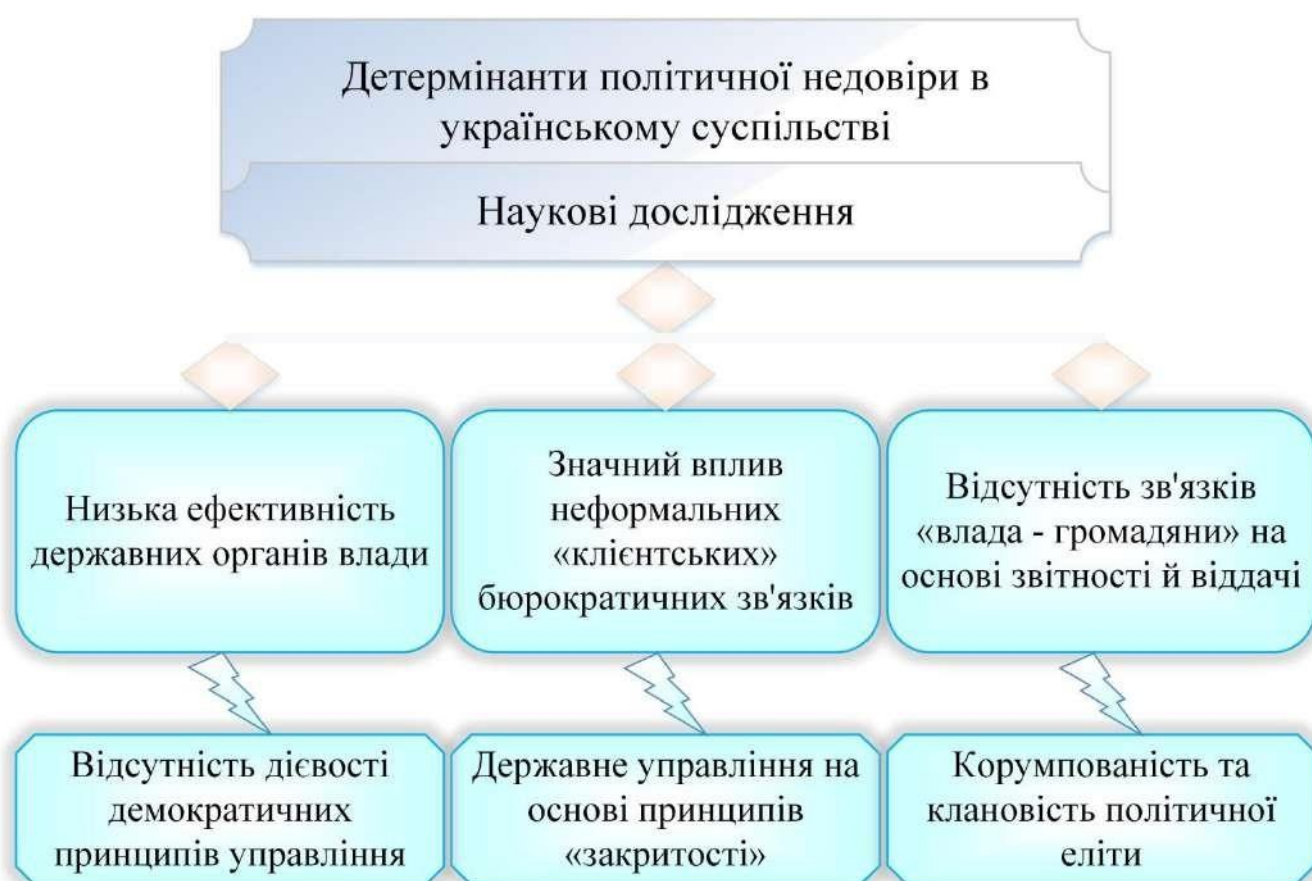

Рис.3.3.4 Причини політичної недовіри в українському суспільстві

- низька ефективність державних органів, внаслідок штучного впровадження демократичних принципів управління: закритість, корумпованість та клановість політичної еліти;

- значний вплив неформальних «бізнесових» бюрократичних зв'язків;

- відсутність таких виробничих зв'язків, котрі, вимагаючи звітності й віддачі, породжують комунікацію в новій якості [88].

До чинників генезу та формування довіри до влади в наукових дослідженнях відносять наступні (рис.3.3.5):

- узгодження поглядів на національні інтереси;

- наявність спільних цінностей;

- спільність інтересів та цілей;

Рис. 3.3.5 Чинники генезу та формування політичної довіри

- спільність орієнтирів та критеріїв ефективності взаємодії;
- відповідність стану очікування взаємними обмінами ресурсами;
- наявність міцних розгалужених зв'язків;
- якість і кількість соціальних взаємодій у суспільстві;
- утворення соціальних мереж та соціальних норм, які стають умовами координації, співробітництва заради взаємної вигоди;
- наявність відкритого, чесного, толерантного діалогу держави з громадянами;
- наявність діалогових моделей політичної участі громадян;
- наявність рівних прав щодо контролю за реалізацією спільно ухвалених політичних рішень.

Теоретичний аналіз, який проведено М.Й.Братковським в дисертаційному дослідженні, дозволив визначити місце довіри й недовіри при формуванні механізмів реалізації публічної влади. За певних умов довіра або недовіра розглядається як суспільний чи груповий настрій, соціальна ситуація й соціальна проблема. У системі державного управління найбільш перспективним можна вважати підхід до довіри як до взаємовідносин партнерів, що формуються на підставі порівняння взаємних оцінок, настанов, уявлень та очікувань. Доведено, що довіра й недовіра виступають структурним компонентом при формуванні й розвитку механізмів публічної влади. Таким чином, готовність до довірчих відносин, усвідомлення відповідальності за їх розвиток на всіх рівнях публічної влади – значущі складові довіри [15, с.14].

У дослідженнях залежності «загальної довіри» від державних інститутів багатьма авторами визнається зв'язок між нею і довірою до названих інститутів – «інституціональною довірою». Цей зв'язок не односторонній і має характеризуватися наступною взаємодією: позитивне ставлення до наявних політичних інститутів підвищує рівень загальної довіри, який, своєю чергою, виступає передумовою зростання ефективності роботи державних установ. Ставлення до діяльності інститутів на мікрорівні багато в чому переноситься на макрорівень. Від інституціональної довіри, у свою чергу, залежить загальнодержавна довіра.

Діалогові моделі політичної участі є однією з поширених і ефективних форм соціальної взаємодії та розвитку політичної довіри (рис.3.3.6).

Рис. 3.3.6 Механізм демократичного державотворення політичної довіри у громадян

Фундаментом для розвитку та використання діалогових форм політичної участі є принцип відкритого партнерства між владою та громадянами, де обидві сторони виступають як рівноправні учасники відносин. Кожен суб'єкт діалогу має у

своєму розпорядженні певні ресурси, які підкреслюють їхню суб'єктність та визначають їхній потенціал для участі у діалозі:

- інституційні суб'єкти володіють спеціалізованою політичною інфраструктурою;

- громадяни мають право на делегування повноважень для ухвалення політичних рішень, а також використовують конвенційні та неконвенційні засоби впливу на владу;

- громадські організації, інститути політичної експертизи та засоби масової інформації мають можливість забезпечувати інформаційний обмін між інституційними суб'єктами та громадянами, акумулювати та транслиувати інтереси громадян у політичний дискурс.

Обсяг та характер розповсюдження демократії участі залежить від функціонування системи «державна – громадянське суспільство», оскільки саме громадянське суспільство має здатність формувати орієнтації на використання діалогових форм політичної участі громадянами. [79].

Обґрунтовано способи підвищення громадської активності на підставі довіри у суспільстві та під час виборів, до яких віднесено (рис.3.3.7):

- сприяння формуванню сприйняття громадської активності як престижного та важливого аспекту життя суспільства;

- модернізація підходів політичних сил, адаптація їх діяльності до потреб та очікувань виборців;

- регулярне інформування населення про позитивні аспекти громадянської та політичної участі, а також надання інформації про способи та можливості захисту власних прав;

- залучення роботодавців до організації суспільно значущих заходів, а також пошук та підтримка місцевих лідерів, здатних стимулювати суспільну активність;

- переосмислення політичними партіями своїх взаємин із виборцями та здійснення конкретних кроків для відновлення та підтримки довіри;

- розробка рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності роботи політичних партій, з акцентом на важливість довіри як ключового компоненту політичної культури та демографічної ситуації [15, с.18].

Такі заходи можуть сприяти зміцненню демократичних процесів та активізації громадянської участі у політичному житті.

Довіра громадян відображає їхнє переконання у тому, що політична система буде функціонувати відповідно до їхніх інтересів, генеруючи результати, які відповідають їхнім очікуванням. У такому контексті ключове завдання для влади полягає у вибудовуванні довіри та підтримки серед максимально можливої кількості громадян. Наявність цієї довіри символізує задоволення основних інтересів різноманітних соціальних груп, що означає відповідність дій влади очікуванням людей [85]. Це створює певний симбіоз логічно обґрунтованих та емоційно зумовлених інтересів, який є фундаментом для зміцнення довіри до політичної системи.

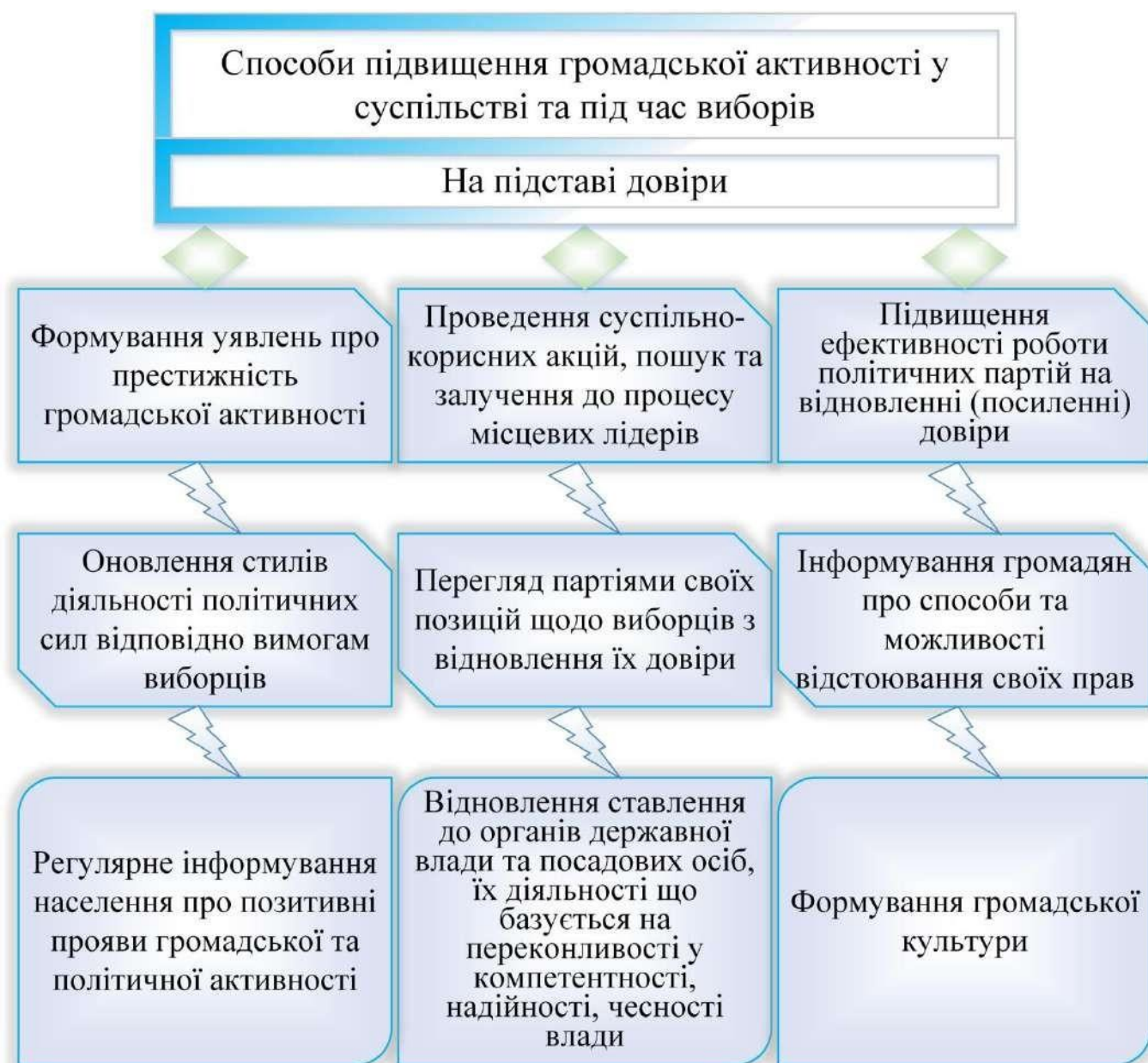

Рис. 3.3.7 Способи підвищення громадської активності на підставі довіри

Згідно проведеного дослідження, актуальними викликами для реалізації довіри народу до влади залишаються деякі не врегульовані питання (рис.3.3.8):

- відсутність прозорості та наявність залежності кандидатів і політичних партій від великих донорів;
- не проведення інформаційної та просвітницької кампанії для виборців щодо запровадженої пропорційної системи як для виборців, так і для органів адміністрування;

Рис.3.3.8 Актуальні виклики щодо реалізації принципу довіри до виборів

- незабезпечення безпеки персональних даних виборців, безпеки інформаційно-аналітичних систем від кібератак;

- імплементація принципу обов'язкових мандатів для «першої дев'ятки кандидатів» у списках партій, які проходять до Парламенту (що може призвести до зменшення впливу виборців на кінцеві результати виборів);

- на практиці є закритими навіть для учасників виборів;

- залежність впливу голосів виборців лише для тих кандидатів, що подолають бар'єр у 25 % від розміру виборчої квоти;

- неврегульованість питань, пов'язаних з передвиборною агітацією в Інтернеті та соціальних мережах, включаючи відсутність чітких норм щодо звітності про таку діяльність, може призводити до непрозорості та потенційних зловживань у виборчому процесі;

- залежність від точності виборчих списків та якості Державного реєстру виборців, який був введений у 2009 році і з того часу не піддавався незалежному аудиту або оцінці, становить суттєву проблему. Також проблематичним є те, що дані цього реєстру на практиці залишаються недоступними для учасників виборчого процесу;

- незабезпеченість дієвої системи кваліфікації злочинів проти виборчих прав та виборчих порушень, а також можливості проводити слідчі дії правоохоронцями на етапі досудового слідства [2, с.2].

На основі проведеного дослідження вважаємо, що до складових інтегративного механізму державного управління безпекою виборів на основі довіри можна віднести наступні механізми (рис.3.3.9):

- програмно-цільовий механізм державного управління безпекою ВП,

- нормативно-правовий механізм державного управління безпекою ВП,

- організаційно-функціональний механізм державного управління безпекою ВП,

- механізм державного управління безпекою ВП в контексті виборчих технологій,

- позитивну взаємодію, що ґрунтується на наукових концептах державного управління безпекою виборчого процесу та методології відкритого партнерства між

владою та громадянами, які розглядаються як рівноправні учасники відносин, може сприяти досягненню значного синергетичного ефекту.

Такий підхід передбачає створення інтегрованих стратегій та політик, які забезпечують ефективний взаємозв'язок між різними секторами суспільства у контексті забезпечення безпеки виборчого процесу. Включення наукових підходів та методологій в цей процес забезпечує глибокий аналіз і розробку ефективних рішень, що сприяють транспарентності, справедливості та відкритості виборчої системи, зміцнюючи демократичні стандарти і забезпечуючи відповідність очікуванням та потребам громадянського суспільства.

Рис. 3.3.9. Складові інтегративного механізму державного управління безпекою ВП на основі довіри

Застосування синергетичних принципів у контексті управління багатокомпонентною системою забезпечення безпеки виборчого процесу дозволяє покращити ефективність цієї системи. Такий підхід включає увагу до різноманітності зворотного зв'язку, який може бути як позитивним, так і

негативним, та необхідності переходу її структур та підсистем між різними рівнями упорядкованості. Особливу увагу приділяють нелінійності, специфіці та відкритості системи, що є ключовими для самоорганізації виборчих систем та виборців. Використання цих принципів сприяє адаптивності та гнучкості системи управління, забезпечуючи її здатність ефективно реагувати на виклики та зміни у виборчому процесі.

Основним механізмом легітимації влади та формування довіри в суспільстві, який має держава, є інститут демократії та соціального захисту, який «обмінюється» на лояльність та прихильність мас. Згода ж підданих на певні владні відносини може бути виражена у вигляді різноманітних дій: участь у виборах або референдумах, у демонстраціях на підтримку влади тощо [94]. Таким чином, довіра виступає основним чинником легітимації влади, поєднуючи в собі раціональні та ірраціональні переконання.

Цифрова трансформація, яка є ключовим напрямком розвитку України, породжує ряд нових викликів у сфері кібербезпеки. Заохочення новітніх технологій, розгортання цифрових сервісів та механізмів електронної взаємодії між громадянами та державою, в тому числі у контексті виборчого процесу, призводить до створення численних прихованих зв'язків та залежностей на технологічному та процесуальному рівнях. Без всебічного підходу до кібербезпеки, зокрема оцінки потенційних ризиків, існує ризик підриву довіри громадян до процесів цифровізації, що може негативно вплинути на успіх цифрової трансформації в країні.

Висновки до розділу 3

1. Розкрито організаційно-функціональну структуру системи державного управління виборчим процесом в Україні як сукупність взаємопов'язаних державно-управлінських елементів, які забезпечують зв'язок законодавства про вибори та виборчого процесу з виборчою практикою; функції демократичних виборів для життєдіяльності суспільства, зокрема реалізації народного суверенітету, легітимації влади, визначення напрямку суспільного розвитку, делегування інтересів різних

суспільних груп, послаблення соціальної напруги та досягнення суспільного консенсуса та інших.

Представлено загальні, основні та додаткові функції органів адміністрування виборів під час виборчого процесу країн з розвиненими демократичними традиціями; функції органів адміністрування виборів згідно Виборчого кодексу України.

2. Удосконалено організаційно-функціональний механізм державного управління безпекою виборчого процесу на основі атрибутивного підходу, відповідно до якого механізм державного управління виборчим процесом повинен включати потрійність буття системи, а значить: суб'єкта державного управління - ОАВ; процес державного управління системою виборів у вигляді безпекової моделі державного управління нею; об'єкта державного управління - функціонування безпекового виборчого процесу.

3. Акцентовано увагу, що взаємодія передбачає не тільки державне управління виборами у вигляді контролю з боку суб'єкта державного управління, але і його підзвітність перед громадськими органами та органами самоврядування, залученість їх до удосконалення виборчого процесу. Для підвищення ефективності взаємодії під час виборів необхідною умовою є наявність критеріїв результативності у громадськості як одного із інструментів для ефективної організації діяльності її та якісної оцінки.

4. З'ясовано розуміння сутності поняття «виборчі технології», зокрема як сукупність прийомів і способів впливу на переконання, настанови, ціннісні орієнтації, інтереси, настрої, уявлення, оцінки, прагнення, наміри, волевиявлення виборців та результат виборів під час підготовки, організації та проведення виборчих кампаній, основною метою яких є досягнення визначеного політичного результату на виборах. Вони включають в себе використання різноманітних методів впливу на суспільну думку з метою формування електоральної поведінки громадян. У найширошому розумінні виборчі технології спрямовані на те, щоб мотивувати виборців віддати свій голос за конкретного кандидата або партію..

Відзначено види інформаційних впливів на виборців, до яких віднесено: засоби масової комунікації та інформації, рекламу, інформатизацію, гібридні війни, інформаційна складова яких має вигляд війни смислів (сенсів) із застосуванням інтернет-технологій та соціальних он-лайн мереж, інформаційну зброю, інформаційні війни, маніпуляцію; детермінанти «успішної» виборчої технології.

5. Дістало подальшого розвитку державне управління безпекою виборів в контексті виборчих технологій на основі з'ясування багатогранності поняття «інформаційний вплив» на виборчий процес; виокремлення видів інформаційного впливу на виборців, класифікації типів політичних технологій, особливостей виборчих технологій та чинників їх успішності; констатації організаційно-правових та політичних рішень щодо інформаційної безпеки виборців.

6. Надано авторський підхід щодо поетапного алгоритму державного управління виборчим процесом в контексті виборчих технологій, який повинен включати: організаційний етап, на якому відбувається визначення повноважень ЗМІ під час виборчого процесу, методів державного регулювання інформаційних процесів, створення спеціальних структур для забезпечення безпеки виборців; діагностичний етап, що передбачає аналіз передвиборчої ситуації та поведінки політичних противників; етап розробки, до якого віднесено створення стратегії виборчої компанії, вибір виборчих технологій, методів та прийомів забезпечення безпеки виборчого процесу; координаційний етап, який включає визначення та погодження цілей, основних напрямів дій, способів досягнення, підготовка плану дій із зазначенням очікуваних результатів безпеки виборів; практичний етап як реалізацію та виконання спільного плану дій; експертний етап як проведення та аналіз моніторингу ефективності безпеки виборців; етап коригування цілей, завдань, способів досягнення безпеки виборчого процесу;

7. Запропоновано заходи підвищення ефективності державного управління безпекою виборчого процесу на основі постійного підвищення кваліфікації державних службовців з питань захисту громадян; запровадження громадських обговорень для збирання пропозицій за результатами впровадження механізмів захисту громадян від негативних інформаційних впливів; стимулювання активності

громадян щодо захисту від таких впливів шляхом їх безпосереднього залучення до участі в державному регулюванні інформаційної сфери держави; запровадження постійної підтримки дієздатності системи державної влади шляхом збалансованого розподілу функцій і повноважень між її гілками та органами та інші.

8. Показано багатогранність поняття «довіра» як суспільно-політичного феномену в державному управлінні, а саме: відображає ставлення індивіда чи цілої соціальної групи до дій державного службовця (який є уособленням державної влади) і до його персони, що кристалізується на основі переконаності в правоті й вірності його етичних, соціально-психологічних, емоційних і раціональних дій; являє лише позитивний образ інституту публічної влади, який виступає домінантним чинником підвищення ефективності її діяльності; є оцінкою діяльності державних інституцій, яка базується на емоційному сприйнятті їхньої діяльності; має трьохкомпонентну структуру, що включає передбачуваність або знання, надійність, єдність; виступає в якості причини як політична довіра та системоутворювальним фактором умовної кристалізації діяльності інституту політичної влади, як комунікаційної системи.

Встановлено наявність причин політичної недовіри в українському суспільстві, серед яких: низька ефективність державних органів через закритість, корумпованість та традиційну клановість політичної еліти; значний вплив неформальних «бізнесових» бюрократичних зв'язків; відсутність відношень, які породжують комунікацію в новій якості на основі звітності й віддачі та чинники генезу і формування довіри до органів публічної, способи підвищення громадської активності на підставі довіри в наукових дослідженнях.

9. Констатовано основні діалогові моделі взаємодії влади і громадянами: модель пріоритетної взаємодії як «взаємодія без зворотного зв'язку»; традиційна модель взаємодії з громадянами як «інформування згори – вниз»; модель обмеженого діалогу, що передбачає прийняття пропозицій, але рішення ухвалюються на власний розсуд; модель партнерського діалогу, яка відповідає демократичним принципам управління, оскільки формується на паритетній основі рівності прав, спільного володіння інформацією, політичної участі громадськості у

вирішенні актуальних проблем суспільства. Взаємовідносини у системі державного управління, що формуються на підставі порівняння взаємних оцінок, настанов, уявлень та очікувань, готовності до довірчих відносин, усвідомлення відповідальності за їх розвиток, сприяють прояву інституціональної довіри, яка є складовою загальнодержавної довіри.

10. Розроблено інтегративний механізм державного управління безпекою виборчого процесу на основі довіри, складовими якого виступають: теоретико-методологічні засади суспільно-політичного феномену довіри до інституту публічної влади; механізми державного управління безпекою виборчого процесу: програмно-цільовий механізм державного управління, правовий механізм державного управління, організаційно-функціональний механізм державного управління, механізм державного управління безпекою виборчого процесу в контексті виборчих технологій; позитивна взаємодія, що ґрунтується на наукових концептах державного управління безпекою виборчого процесу та методології відкритого партнерства між владою та громадянами, які розглядаються як рівноправні учасники відносин та може сприяти досягненню значного синергетичного ефекту.

Наголошено та тому, що інтегративний механізм державного управління безпекою виборчого процесу, що базуються на довірі, має бути підкріплений принципами відкритого партнерства влади та громадян як рівних суб'єктів відносин, наукових концептах функціонування моделей державного управління безпекою виборчого процесу.

ВИСНОВКИ

Отримані в процесі дослідження результати в сукупності розв'язують актуальну наукову проблему удосконалення механізмів державного управління безпекою виборчого процесу та дають можливість сформулювати наступні висновки.

1. Здійснено аналіз теоретичного підґрунтя проблематики державного управління виборчим процесом в Україні: теоретико-методологічні засади державного управління виборчим процесом в Україні; концептуальні (ліберальна, аксіологічна, саморегуляційна, синергетична) парадигми управління; форсайт безпеки в контексті безпекознавства, права та державного управління; перспективні методи організації безпеки виборчого процесу; концепція суспільства «піщаного годинника» Р. Роуз, механізми реалізації комунікативної взаємодії у сфері публічного управління; концептуальне моделювання «нового державного менеджменту»; державна політика у сфері засобів масової комунікації в умовах суспільних трансформацій в Україні; державна інформаційна політика у сучасному політичному просторі.

2. Дістало подальшого розвитку сутність поняття «безпека виборчого процесу» в контексті державного управління виборчим процесом в умовах традиційного, змішаного та е-голосування як складова інформаційної безпеки та кібербезпеки - видів національної безпеки та являє собою стан захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави: забезпечення в інформаційному та віртуальному просторі інформаційної безпеки та кібербезпеки конституційних прав і свобод людини і громадянина, сталого розвитку інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища, конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності держави, національних інтересів в усіх сферах життєдіяльності особи, суспільства та держави, об'єктів критичної інфраструктури, свідомості, психіки людей, інформаційних систем та мереж різного масштабу і різного призначення.

3. Установлено на основі зарубіжного досвіду, що управління організацією безпеки виборчого процесу передбачає відповідність міжнародним стандартам,

врахування правового досвіду країн Європейського Союзу, синергетичну взаємодію державних органів із зацікавленими організаціями громадянського суспільства, медіа й приватними структурами на підставі державно-приватного партнерства, налагодження зв'язку між виборчими органами та антидезінформаційними структурами для боротьби з дезінформацією під час виборів, поширення й розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, формування медійної освіти населення та розвиток якісної журналістики.

4. Представлено безпекову модель державного управління виборчим процесом в Україні, до складу якої запропоновано включати: орган адміністрування виборами, що базується на правовій та концептуальній основі державної політики щодо виборчого процесу і конкретизується в програмно-цільовій його основі; безпеку виборчого процесу як об'єкта державного управління; з врахуванням зовнішнього та внутрішнього середовища, викликів та загроз запроваджуються моніторинг, оцінка, контроль та зворотній зв'язок для досягнення безпечного процесу виборів.

5. Набуло подальшого розвитку функціонування правового механізму державного управління безпекою виборів в Україні на основі системи правових норм, що регулюють правовідносини в межах виборчого процесу у сферах національної безпеки; принципах виборчого права України як керівних положень, що визначають сутність і зміст реалізації та гарантування виборчих прав громадян України і на практиці реалізують визначений Конституцією та законами України порядок організації і проведення всіх виборів у державі; виокремлення напрямів удосконалення нормативно-правової бази щодо забезпечення безпекових відносин в межах виборчого процесу відповідно до викликів та загроз внутрішнього та зовнішнього середовища для суверенітету, територіальній цілісності і обороноздатності країни та гармонізація вітчизняного законодавства з відповідним законодавством ЄС в безпековій сфері виборчого процесу.

6. Удосконалено на основі використання системно-структурного методу складові програмно-цільового механізму державного управління безпекою виборчого процесу, до яких віднесено: суб'єкт державного управління виборчим процесом; теоретико-методологічні основи програмно-цільового механізму

державного управління виборчим процесом, які включають системно- синергетичний підхід та наукові концепти функціонування моделей державного управління безпекою виборчого процесу; програмно-цільову методологію та методологію «соціальної адекватності», систему цілей, програми, програмно-цільові політичні рішення, програмно-цільовий метод управління; безпека виборчого процесу як об'єкт державного управління, його моніторинг та контроль.

7. Запропоновано удосконалення організаційно-функціонального механізму державного управління безпекою виборчого процесу на основі атрибутивного підходу, відповідно до якого механізм державного управління виборчим процесом повинен включати потрійність буття системи, а значить: суб'єкта державного управління – органи адміністрування виборів, до яких віднесено органи виконавчої влади, у тому числі – центральні органи виконавчої влади (які реалізують державну політику у галузях, що впливають на виборчий процес, таких як бухгалтерський облік, казначейське обслуговування бюджетних коштів, державна реєстрація юридичних та фізичних осіб), судові органи (які відіграють ключову роль у вирішенні спорів та забезпеченні правосуддя в рамках виборчого процесу), виборчі комісії (як органи, що безпосередньо здійснюють підготовку та проведення виборів, контролюють процес голосування та підрахунок голосів), органи ведення Державного реєстру виборців (які відповідають за точність та актуальність даних виборців, що є критично важливим для забезпечення легітимності виборчого процесу), правоохоронні органи (прокуратура, Національна поліція, Служба безпеки України); процес державного управління системою виборів у вигляді безпекової моделі державного управління нею; об'єкта державного управління - функціонування безпекового виборчого процесу відповідно до Виборчого Кодексу України, Закону України «Про Центральну виборчу комісію».

8. Надано авторський підхід щодо поетапного алгоритму державного управління виборчим процесом в контексті виборчих технологій, який повинен включати такі етапи, як: організаційний етап, на якому відбувається визначення повноважень ЗМІ під час виборчого процесу, методів державного регулювання інформаційних процесів, створення спеціальних структур для забезпечення безпеки

виборців; діагностичний етап, що передбачає аналіз передвиборчої ситуації та поведінки політичних противників; етап розробки, до якого віднесено створення стратегії виборчої компанії, вибір виборчих технологій, методів та прийомів забезпечення безпеки виборчого процесу; координаційний етап, який включає визначення та погодження цілей, основних напрямів дій, способів досягнення, підготовка плану дій із зазначенням очікуваних результатів безпеки виборів; практичний етап як реалізацію та виконання спільного плану дій; експертний етап як проведення та аналіз моніторингу ефективності безпеки виборців; етап коригування цілей, завдань, способів досягнення безпеки виборчого процесу.

9. Запропоновано інтегративний механізм державного управління безпекою виборчого процесу на основі довіри, складовими якого виступають: теоретико-методологічні засади суспільно-політичного феномену довіри до інституту публічної влади; механізми державного управління безпекою виборчого процесу: програмно-цільовий механізм державного управління, правовий механізм державного управління, організаційно-функціональний механізм державного управління, механізм державного управління безпекою виборчого процесу в контексті виборчих технологій; позитивна взаємодія, що ґрунтується на наукових концептах державного управління безпекою виборчого процесу та методології відкритого партнерства між владою та громадянами, які розглядаються як рівноправні учасники відносин та може сприяти досягненню значного синергетичного ефекту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністрування виборів в країнах ЄС. URL: https://parlament.org.ua/docs/files/8/1150892494_ans.pdf (дата звернення 16.05.2021).
2. Айвазовська О.П., Шувар Н. Галузевий бриф (драфт) «Виборча реформа». *Ukraine Reform Conference: July 7, 2020, Vilnius, Lithuania*. URL: <https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2020/02/Electoral.pdf> (дата звернення 06.03.2021).
3. Алехин В.В., Бурега В.В., Поважный С.Ф., Алехина Л.В. Философия управления (социально-гуманитарные проблемы): моногр. / под общ. ред. Алехина В.В. Донецк: ДонГАУ, 1999. 294 с.
4. Амельницька О.В. Механізми в системі управління виробничо-господарською діяльністю локальних електричних мереж. *Інновації в державному управлінні та місцевому самоврядуванні*: зб. праць Донецького державного університету управління. Донецьк, 2007. Т. 8, вип. 88. С. 11 – 19.
5. Аналіз державних стратегічних документів щодо врахування адаптованих для України Цілей Сталого Розвитку до 2030 року: Аналітична доповідь / Гороховець Є.В. та ін. За заг. ред. Максюті А.А.; Київ: Інститут суспільно-економічних досліджень, 2017. 84 с. URL: https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/RIA_complete%20report_ukr.pdf (дата звернення 16.05.2021).
6. Афанасьєва М.В. Конституційно-правове забезпечення виборчих технологій в Україні: автореф. дис.... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2004. 20 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1796/%d0%90%d1%84%d0%b0%bd%d0%b0%d1%81%d1%8c%d1%94%d0%b2%d0%b0%20%d0%9c.%20%d0%92..pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення 16.05.2021).
7. Бабінова О.О. Взаємодія органів державного управління і місцевого самоврядування з громадськістю: теоретико-методологічний аспект: автореф. дис. ...канд наук з держ. упр.: 25.00.01 / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2006. 17 с. URL:

http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Avtoreferat/1a1c25bf-b985-43ec-b925-3bbdf0696b93.pdf (дата звернення 06.03.2021).

8. Бандурка А.С. Конституційні засади виборчого процесу в Україні. *Європейські перспективи*. 2015. Вип. 7. С. 28-37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2015_7_8 (дата звернення 06.03.2021).

9. Бех В.П., Бех Ю.В. Саморегуляційна парадигма освіти в епоху становлення світового громадянського суспільства. *Вища освіта України: теоретичний та науково-методичний часопис*. Ів.-Франківськ: Місто НВ, 2008. №4 (додаток 1): тематичний випуск «Безперервна освіта в Україні: реалії та перспективи. С. 14-20.

10. Білокур Є.І. Специфіка планування як функції державного управління. *Наше право*. 2014. № 6. С. 22-27 URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nashp_2014_6_6.pdf (дата звернення 16.05.2021).

11. Богашева Н.В. Законодавче регулювання виборів в Україні: проблеми стабільності. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 2. С. 32-38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2014_2_9 (дата звернення 06.03.2021).

12. Богашева Н.В., Ключковський Ю.Б. Міжнародні стандарти демократичних виборів та законодавство про вибори народних депутатів України. *Вибори та демократія*. 2012. № 2(32). С. 29–50.

13. Богашева Н.В., Ключковський Ю.Б., Колісецька Л.В. Дослідження деяких аспектів еволюції виборчого законодавства України (1989-2006 роки). Київ: ПЦ «Фоліант». 2006. 146 с.

14. Бойко О.П. *Публічне управління та митне адміністрування*. № 4 (23), 2019. С.21-26.

15. Братковський М.Й. Формування механізмів реалізації публічної влади на підставі довіри: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.02 / Донецький держ. ун-т упр. Донецьк, 2011. 34с. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&S21STN=1&

S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%91%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%9C.%20%D0%9B.\$ (дата звернення 16.05.2021).

16. Бурега В.В. Социально-адекватный менеджмент: моногр. Київ: Ин-т социологии НАН Украины, 2000. 379 с.

17. Бутирська Н.А. Пандемія пандемією, а вибори - за розкладом. URL: https://dt.ua/international/pandemiya-pandemiyeyu-a-vibori-za-rozkladom-344972.html?fbclid=IwAR14Urk_dCbXJL-IMCPRa4dOGvS3a8NUD3FFbkJ1RT5VCmhdgwkAR4KJstU (дата звернення 06.03.2021).

18. Бучин М.А. Еволюція демократичних принципів виборів: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 23.00.02 / Нац. ун-т «Львівська політехніка». Львів, 2016. 42с. URL: https://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/05/aref_buchyn.pdf (дата звернення 16.05.2021).

19. Бучин М. Проблема безпеки виборів 2014 року в Україні. *Humanitarian vision*. 2015. Vol. 1, Num. 1. С. 1-8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/hv_2015_1_1_3 (дата звернення 06.03.2021).

20. Васильєва І.Г., Розенфельд Ю.М. Співвідношення централізації та децентралізації в державній регіональній політиці. *Теорія та практика державного управління*: зб. наук. праць. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2008. С. 155- 159.

21. Вебінар №6. «Кібербезпека та онлайн маніпуляції під час виборів». URL: [https://www.iri.org.ua/programi/istorii-uspihu/defineyourfuture-vebinar-no6-kiberbezpeka-ta-onlayn-manipulyacii-pid-chas](https://www.iri.org.ua/programi/istorii-uspihu/defineyourfuture-vebinar-no6-kiberbezpeka-ta-onlayn-manipulyacii-pid-chas-viboriv) (дата звернення 16.05.2021).

22. Велігура А.В. Оцінювання стану інформаційної безпеки підприємства. *Управління проектами та розвиток виробництва*: зб.наук.пр. Луганськ: Вид-во СХУ ім. В.Даля, 2014. №4(52). С. 28-39.

23. Вибори в умовах пандемії: міжнародний досвід і рекомендації для України: посібник. URL:

<https://www.kas.de/documents/270026/0/%D0%92%D0%B8%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8-%D0%B2-%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%85-%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BC%D1%96%D1%97%D0%BC%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D0%B4-%D1%96-%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97-%D0%B4%D0%BB%D1%8F-%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8.pdf/ffba9f40-d846-01b0-5a0c-707f77e7e301?version=1.0&t=1592900587954> (дата звернення 06.03.2021).

24. Виборче право України. Навчальний посібник / За ред. В.Ф.Погорілка, М.І.Ставніччук. Київ: Парламентське видавництво, 2003. 383 с.

25. Виборчий кодекс України. Книга перша. Загальна частина. Науково-практичний коментар / за ред. Ю. Б. Ключковського. Київ: К.І.С., 2021. 768 с.

26. Виборчий кодекс України. Редакція від 24.10.2020, № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення 06.03.2021).

27. Виборчі спори: експертна оцінка якості судових рішень (місцеві вибори 2015 року): аналіт. звіт / Т. Калмиков та ін.; USAID від америк. народу, Проект «Справедливе правосуддя», Ін-т приклад. гуманітар. дослідж. Харків: Ін-т приклад. гуманітар. дослідж., 2016. 64 с.

28. Висновок комітету 22.02.2017. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=56671&pf35401=415855> (дата звернення 06.03.2021).

29. Висновок комітету до пропозицій Президента 17.12.2019. URL: <https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=66849&pf35401=514695> (дата звернення 06.03.2021).

30. Вісім правил кібербезпеки. Що пропонують в ООН. URL: <https://cert.gov.ua/article/2681> (дата звернення 16.05.2021).

31. Власенко О.В. Механізми державного регулювання захисту громадян від негативних інформаційних впливів: автореф. дис. ... канд наук з держ. упр.: 25.00.02

/ Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. Київ, 2012. 23с. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Avtoreferat/1d406ff3-5059-482e-9deb-b48c17aa253d.pdf (дата звернення 16.05.2021).

32. Войціховський А.В. Інформаційна безпека як складова системи національної безпеки (міжнародний і зарубіжний досвід). *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Сер.: Право. 2020. Вип. 29. С. 281-288.

URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9449/Informatsiina%20bezpeka%20yak%20skladova%20systemy%20natsionalnoi_Voitsikhovskiyi_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення 16.05.2021).

33. Ворона П.В. Теоретико-методологічні засади організації місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.04 / Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. Київ, 2013. 38 с. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Avtoreferat/26722df9-6d7b-4b7c-84ec-602826951287.pdf (дата звернення 06.03.2021).

34. Впровадження електронного голосування. Основні аспекти. Програмний документ / Peter Wolf та ін.; The International Institute for Democracy and Electoral Assistance. ред. Я.Горюнова, пер. с англ. Г. Стембковська. URL: <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/introducing-electronic-voting-essential-considerations-UK.pdf> (дата звернення 06.03.2021).

35. Ганцюк Т.Д. Механізми інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності місцевих державних адміністрацій в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Івано-Франків. нац. техн. ун-т нафти і газу, 2019. 20с. URL: <http://elar.nung.edu.ua/bitstream/123456789/7432/1/an2798.doc> (дата звернення 16.05.2021).

36. Герасимчук В.Г. Відповідальність і компетентність - основні принципи програмного підходу в управлінні. URL: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/108777/103720> (дата звернення 16.05.2021).

37. Гібридні загрози Україні і суспільна безпека Аналітичний документ. / За заг. ред. В.Мартинюка (керівника проекту). Київ, 2018. URL: <https://www.civic->

synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/blok_XXI-end_0202.pdf (дата звернення 06.03.2021).

38. Гончарова Л.Л., Возненко А.Д., Стасюк О.І., Коваль Ю.О. Основи захисту інформації в телекомунікаційних та комп'ютерних мережах: Навч. посіб. Київ: Редакційно-видавничий відділ ДЕТУТ, 2013. 311 с.

39. Гребенюк М.В. Леонов Б.Д. Актуальні проблеми забезпечення інформаційної безпеки електоральних процесів: аналіз зарубіжного досвіду. *Інформація і право*. 2019. № 1. С. 100-107. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Infpr_2019_1_13.pdf (дата звернення 20.05.2021).

40. Гребенюк М.В. Леонов Б.Д. Проблеми протидії поширенню деструктивної пропаганди та дезінформації напередодні виборів: аналіз досвіду ЄС. *Інформація і право*. 2019. № 2. С. 82-89. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Infpr_2019_2_11.pdf (дата звернення 20.05.2021).

41. Григор'єв В.І. Інформаційна безпека у державному управлінні. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2013. № 4. С. 53-55.

42. Громадянський простір і основоположні свободи напередодні президентських, парламентських і місцевих виборів в Україні у 2019-2020 роках. URL: https://www.ohchr.org/documents/countries/ua/civicspacefundamentalfreedoms2019-2020_uk.pdf (дата звернення 06.03.2021).

43. Державне управління в Україні: наукові, правові, кадрові та організаційні засади: навч. посіб. / за заг. ред. Н.Р.Нижник, В.М.Олуйка. Львів: Вид-во нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2002. 352 с.

44. Державне управління та державна служба: словник-довідник / уклад. О.Ю.Оболенський. Київ: КНЕУ, 2005. 480 с.

45. Державне управління: філософські, світоглядні та методологічні проблеми: моногр. / кол. авт; за ред. В.М. Князева. Київ: Вид-во НАДУ, Міленіум, 2003. 320 с.

46. Дизайн системи адміністрування виборів / Хелена Катт та ін.; Пер.: перекладацька агенція Розмай. Ред.: Д.Ковриженко, П.Любченко, С.Савелій. Друк: АК Group, Україна, 2016. 503 с. URL: <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/electoral-management-design-revised-edition-UK.pdf> (дата звернення 06.03.2021).

47. Дії працівників поліції під час виборчого процесу в Україні: методичні рекомендації / О.С.Бакумов та ін.; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2019. 95с. URL: <http://univd.edu.ua/science-issue/issue/4363> (дата звернення 16.05.2021).

48. Довгаль Ю.С. Деякі аспекти забезпечення інформаційної безпеки: аналіз європейського досвіду. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип.6. Том 1. С. 250-256. URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2018/6/tom_1/51.pdf (дата звернення 16.05.2021).

49. Довгаль Ю.С. Інформаційна безпека як складова національної безпеки України. *Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави*: зб. тез наук. доп. наук.-практ. конф. (Київ, 4 квітня 2019 р.). Київ: Нац. акад. СБУ, 2019. С.39-41. URL: http://academy.ssu.gov.ua/upload/file/konf_04_04_2019.pdf (дата звернення 06.03.2021).

50. Доктрина інформаційної безпеки України: Затверджена Указом Президента України від 25 лютого 2017 року № 47/2017. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017?lang> (дата звернення 06.03.2021).

51. Дослідження доцільності запровадження нових виборчих технологій. Лютий 2020 року. URL: <https://ifesukraine.org/wp-content/uploads/2019/04/IFES-Ukraine-Feasibility-Study-on-the-Introduction-of-New-Elections-Technology-for-Ukraine-v1-2020-02-13-Ukr.pdf> (дата звернення 22.05.2021).

52. Зварич І.Т. Програмно-цільовий метод у контексті теорії і практики управління етнонаціональним розвитком. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/zvarych_programno.pdf (дата звернення 16.05.2021).

53. Зеленський В.А. Пропозиції до Виборчого кодексу України <https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=66849&pf35401=499945> (дата звернення 06.03.2021).

54. Інформаційна безпека особистості, суспільства, держави: Підручник. / Жарков Я.М. та ін.; Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 274 с. URL: https://mil.univ.kiev.ua/files/7_50255454.pdf (дата звернення 06.03.2021).

55. Кібербезпека на виборах в Україні. Червень 2018 URL: <https://ifesukraine.org/wp-content/uploads/2019/12/IFES-Ukraine-Assessment-Report-Cybersecurity-in-Ukrainian-Elections-v1-2018-06-Ukr.pdf> (дата звернення 22.05.2021).

56. Клейнер Я.С. Механізми державного управління: підходи до визначення. *Соціальний менеджмент і управління інформаційними процесами*: зб. наук. праць Донецького держ. ун-ту упр. Донецьк, 2007. Т. VIII, вип. 90, серія «Державне управління». С. 337-346.

57. Князевич Р.П. Конституційно-правові засади виборів Президента України: проблеми теорії і практики. автореф. дис.... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2002. 18 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1341/%d0%9a%d0%bd%d1%8f%d0%b7%d0%b5%d0%b2%d0%b8%d1%87.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення 16.05.2021).

58. Князевич Р.П. Конституційно-правові засади виборів Президента України: проблеми теорії і практики. дис.... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Одеська національна юридична академія. Одеса, 2002. 198 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/2252386/> (дата звернення 20.05.2021).

59. Коваленко В.П. Удосконалення механізму державного управління післядипломною освітою в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. управління: 25.00.02 / Донецький держ. ун-т упр., Донецьк, 2006. 20с.

60. Когутюк В.Ю. Теоретико-методологічні засади розвитку державного управління виборчим процесом в Україні (на основі досвіду країн ЄС): автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.01 / Нац. акад. держ. упр. при Президентові

України. Київ, 2017. 23 с. URL: <http://academy.gov.ua/pages/dop/137/files/6455e665-6b08-4b4f-bb86-9740b548f2ff.pdf> (дата звернення 06.03.2021).

61. Колесник Д. Пропоганду забанять у Google: Франція готує новий закон для протидії фейкам на виборах. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/03/20/7079007/> (дата звернення 06.03.2021).

62. Конституційне право України: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. В. П. Колісника та Ю. Г. Барабаша. Харків: Право, 2008. 416 с.

63. Конституція України: Редакція від 01.01.2020 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 06.03.2021).

64. Концепція інформаційної безпеки України: проект. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/0/2/175056.pdf> (дата звернення 16.05.2021)

65. Корж І.Ф. Державна безпека: методологічні підходи до системи складових поняття. *Правова інформатика*. №4 (36). 2012. С.69-75.

66. Корнієнко О. Після закінчення війни не одразу будуть вибори, потрібен перехідний період. URL: https://lb.ua/news/2022/12/14/539114_pislya_zakinchennya_viyni_odrazu.html (дата звернення 13.05.2023).

67. Костецька Л.М. Особливості антикризового управління виборчим процесом в Україні. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01 / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2019. 264 с. URL: <http://academy.gov.ua/pages/dop/137/files/60d988d8-f7ce-4b5e-82b1-53a7868cca23.pdf> (дата звернення 06.03.2021).

68. Костецька Л.М. Проблеми регулювання виборчого процесу в Україні *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України* Вип.1. 2017. С. 154 - 160. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2017_1_26 (дата звернення 06.03.2021).

69. Кохалик С. Світовий досвід впровадження електронної демократії. *Ефективність державного управління*. Збірник наукових праць. 2015. Вип. 42.

C.169-174. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/edu_42/fail/20.pdf (дата звернення 06.03.2021).

70. Кузик П.М. Аналіз базових моделей розвитку публічного управління в Україні. *Публічне урядування*, 2022. №3 (31). С.34-37. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-3\(31\)-4](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-3(31)-4).

71. Кузик П.М. Забезпечення нормативно-правового механізму державного управління безпекою виборів в Україні. *Публічне урядування*. 2022. № 1 (29). С.74- 78. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-1\(29\)-10](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-1(29)-10).

72. Кузик П.М. Модернізування функціонального механізму державного управління безпекою у виборчому процесі. *Scientific Collection «InterConf», (120): with the Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference «Recent Advances in Global Science»*. Vilnius, Lithuania: Vaiga, August 16-18, 2022. P.105-109.

73. Кузик П.М. Наукові поняття функціонування моделей державного управління безпекою у виборчому процесі. *Global and regional aspects of sustainable development: Proceedings of the 6th International Scientific and Practical Conference, Copenhagen, Denmark, February 26-28, 2022*. P.603-605. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/issue/view/26-28.02.2022/108> (дата звернення 04.05.2023).

74. Кузик П.М. Перспективні методи організації безпеки виборчого процесу: форсайт безпеки у контексті державного управління. *Наукові перспективи*. 2021. №4(10). С.50-60. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/download/203/205> (дата звернення: 04.05.2023).

75. Кузик П.М. Програмно-цільовий механізм державного управління безпекою у виборчому процесі. *Публічне урядування*, 2022. №3 (28). С.45-49. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2021-3\(28\)-6](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2021-3(28)-6).

76. Кузик П.М. Система контролю загроз виборчому процесу в механізмі державного управління. *Věda a perspektivy*. Praha, České republika. 2021. № 1(1). P.94-102.

77. Кузик П.М. Функціонування моделей державного управління безпекою виборчого процесу на принципах відкритого партнерства. *Право та державне управління*. Збірник наукових праць. Запоріжжя: КПУ, 2022. № 2. С.204-208.

78. Кульчицький В.В. Соціальні мережі та інформаційна культура як чинники впливу на інформаційну безпеку. *Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави*: зб. тез наук. доп. наук.-практ. конф. (Київ, 4 квітня 2019 р.). Київ: Нац. акад. СБУ, 2019. С. 68-70. URL: http://academy.ssu.gov.ua/upload/file/konf_04_04_2019.pdf (дата звернення 06.03.2021).

79. Кучабський О.Г., Погорелий С.С. Довіра до органів публічної влади як ключовий фактор ефективності системи державного управління. *Публічне управління: теорія та практика*. 2013. Вип. 1. С. 103-108. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pubupr_2013_1_19.pdf (дата звернення 16.05.2021).

80. Лисенко С.О. Адміністративно-правові засади інформаційної безпеки підприємництва: дис д-ра юрид. наук: 12.00.07 / ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом». Київ, 2018. 432 с.

81. Лисенко С.О. Майбутній погляд на організацію безпеки: форсайт безпеки і як ним користуватися. *Наше право*, 2020. № 3. с. 78-84.

82. Лисенко С.О. Створення системи аналізу інформаційних загроз за найкращими практиками та стандартами. *Європейські перспективи*, №3. 2020. с. 81-88.

83. Литвиненко О.В. Проблеми забезпечення інформаційної безпеки у пострадянських країнах (на прикладі України та Росії): автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04. Київ, 1997. 18 с.

84. Лізунова О.Д. Конституційно-правові основи інформаційного забезпечення виборів в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2019. 237с. URL:

http://idpnan.org.ua/files/2019/lizunova-o.-d.-konstitutsiyno-pravovi-osnovi-informatsiynogo-zabezpechennya-viboriv-v-ukrayini-_d_.doc (дата звернення 29.05.2021).

85. Лопушинський І.П. Довіра до влади як державотворчий чинник в Україні. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2013. № 2. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/2013_2/20.pdf (дата звернення 16.05.2021).

86. Любчук О.К. Теоретико-методологічні засади функціонування та розвитку механізму державного управління неперервною освітою в Україні та її регіонах: дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.02 / Донецький держ. ун-т упр. Донецьк, 2011. 468 с.

87. Ляшенко О.М. Логіка керованості економічної безпеки підприємства. *Управління проектами та розвиток виробництва: зб.наук.пр.* Луганськ: Вид-во СНУ ім. В.Даля, 2013. №1(45). С. 5-10.

88. Макух О.Є. Довіра як атрибут громадянського суспільства. *ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2014. Випуск 2 (22). С.85-89. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/17084/1/11_Makukh.pdf (дата звернення 16.05.2021).

89. Малиновський В.Я. Державна служба: теорія і практика: навч. посіб. Київ: Атіка, 2003. 160 с.

90. Мамедова Е.А. Теоретично-правові аспекти кібербезпеки України. *Сучасні проблеми забезпечення національної безпеки держави*: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (26 листопада 2020 року) Київ. 2020. с. 69-71.

91. Марущак А.І., Хаба Р.С. Інформаційні впливи Російської Федерації (на прикладі Чеської Республіки). *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2019. № 2. С. 6-14. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/iblsd_2019_2_3.pdf (дата звернення 16.05.2021).

92. Мельник А.Ф. Цілі та функціональна структура державного управління. URL:

<https://old.lib.dp.ua/uploads/files/%D0%A1%D1%82%D1%83%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%83/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0/%D0%9C%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%A6%D0%86%D0%9B%D0%86%20%D0%A2%D0%90%20%D0%A4%D0%A3%D0%9D%D0%9A%D0%A6%D0%86%D0%9E%D0%9D%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%90%20%D0%A1%D0%A2%D0%A0%D0%A3%D0%9A%D0%A2%D0%A3%D0%A0%D0%90%20%D0%94%D0%95%D0%A0%D0%96%D0%90%D0%92%D0%9D%D0%9E%D0%93%D0%9E%20%D0%A3%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%9B%D0%86%D0%9D%D0%9D%D0%AF.docx> (дата звернення 16.05.2021).

93. Місцеві вибори 2020 і COVID: що варто знати про правила безпеки. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12858> (дата звернення 16.05.2021).

94. Міщенко А. Б. Довіра громадян як основа легітимації влади: URL: <http://intkonf.org/mischenko-ab-dovira-gromadyan-yak-osnova-legitimatsiyi-vladi/> (дата звернення 16.05.2021).

95. Молдован В.В., Мелешенко В.Ф. Конституційне право: опорні конспекти: Навч. посібник для студентів юрид. вузів та фак-тів. Київ: Юмана, 1996. 272 с.

96. Мощицька Т.О. Державні цільові програми як дієвий інструмент стимулювання розвитку економіки. *Проблеми економіки*. 2010. №3. С.28-33. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2010-3_0-pages-28_33.pdf (дата звернення 16.05.2021).

97. Наливайко Л.Р. Інформаційна безпека та інформаційна політика в Україні: конституційно-правовий аспект. *Вісник Запорізького державного університету*. 2003. № 1. С. 60-65.

98. Науково-практичний коментар до статті 23 Закону України «Про вибори народних депутатів України». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KZ000023>. (дата звернення 16.05.2021).

99. Наход М.А. Категорії «вибори» та «виборчий процес» в сучасній науці державне управління. *Реформування системи державного управління та державної служби: теорія і практика*: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Львів,

8 квітн. 2011 р.) / за наук. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського, доц. А. В. Ліпінцева. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2011. У 2 ч., ч. 1. С. 49–53.

100. Нашинець-Наумова А.Ю. Інформаційна безпека: питання правового регулювання: монографія. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 168 с.

101. Нестеряк Ю.В. Державна політика у сфері засобів масової комунікації в умовах суспільних трансформацій в Україні: дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.01 / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2016. 404 с. URL: <http://academy.gov.ua/pages/dop/135/files/97155cfb-2c06-4ac0-955c-06b75d692804.pdf> (дата звернення 06.03.2021).

102. Нехай В.А., Нехай В.В. Інформаційна безпека як складова економічної безпеки підприємств. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. Вип.24. Ч. 2. С.137 - 140.

103. Нікітін Ю.В. Національна безпека України в сучасних умовах: ризики і фактори впливу. *Юридична наука*. 2015. № 2. С. 141-147. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/jnn_2015_2_19.pdf (дата звернення 22.05.2021).

104. НКЦК при РНБО України та CRDF Global Ukraine проводять масштабні навчання з кібербезпеки для ЦБК та основних суб'єктів забезпечення кібербезпеки. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/4723.html> (дата звернення 16.05.2021).

105. Оцінка стану комунікації, координації та взаємодії між суб'єктами національної системи кібербезпеки. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/files/2021/STRATEGIYA%20KYBERBEZPEKI/analitika.pdf> (дата звернення 16.05.2021).

106. Оцінку стану розвитку національної системи кібербезпеки. URL: https://www.rnbo.gov.ua/files/2021/STRATEGIYA%20KYBERBEZPEKI/analitika_1.pdf (дата звернення 16.05.2021).

107. Парубій А.В., Черненко О.М., Ємець Л.О. Порівняльна таблиця до проекту Закону України. URL:

<https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=66849&pf35401=514679>

(дата звернення 06.03.2021).

108. Паршикова А. Міжнародний досвід протидії гібридним загрозам: законодавче регулювання та організації з питань стратегічних комунікацій. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29377.pdf> (дата звернення 16.05.2021).

109. Пащенко Т.П. Гібридна війна та соціальні мережі. *Інформаційний вимір гібридної війни: досвід України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*: (Київ, 2017р.). Київ: НУОУ, 2017. С. 62-65. URL: <https://nuou.org.ua/assets/documents/zbirn-gibr-mizhn-konf.pdf> (дата звернення 16.05.2021).

110. Пилипишин В.П. Щодо сутності мети та завдань державного управління в Україні. *Форум права*. 2010. № 2. С. 377–381. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/FP_index.htm_2010_2_62.pdf (дата звернення 16.05.2021).

111. Пилипчук В.Г. Розвиток системи захисту персональних даних в контексті забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства, держави. *Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави*: зб. тез наук. доп. наук.-практ. конф. (Київ, 4 квітня 2019 р.). Київ: Нац. акад. СБУ, 2019. С.99-105. URL: http://academy.ssu.gov.ua/upload/file/konf_04_04_2019.pdf (дата звернення 06.03.2021).

112. Погорелий С.С. Довіра громадян до органів публічної влади як суспільно-політичний феномен: автореф. дис. ... канд наук з держ. упр.: 25.00.02 / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Одес. регіон. ін-т держ. упр. Одеса, 2011. 19 с. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=REF&P21DBN=REF&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%9F%D0%BE%D0%B3%D0%BE%

D1%80%D1%94%D0%BB%D0%B8%D0%B9%20%D0%A1\$ (дата звернення 16.05.2021).

113. Подоляка А.М. Концепт суспільної безпеки у вітчизняному та зарубіжному праві. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2013. Вип. 23. С. 165-171. (Серія 18: Економіка і право).

114. Політологія: навч. посіб. / М.П.Гетманчук та ін.; за заг. ред. М.П.Гетманчука. Київ: Знання, 2010. 415 с.

115. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про Концепцію «Запровадження системи електронного голосування в Україні». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF6OG00A> (дата звернення 16.05.2021).

116. Право обирати і бути обраним в країнах ЄС: суб'єкти, умови і механізми реалізації. URL: https://parlament.org.ua/docs/files/8/1150892449_ans.pdf (дата звернення 20.05.2021).

117. Презентація «Стратегія кібербезпеки України» URL: https://www.rnbo.gov.ua/files/2021/STRATEGIYA%20KYBERBEZPEKI/proekt%20strategii_kyberbezpeki_prezentaciya.pdf (дата звернення 16.05.2021).

118. Прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення виборчого законодавства». URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/196055.html> (дата звернення 29.05.2021).

119. Про доступ до публічної інформації: Закон України. Редакція від 24.10.2020, підстава - 912-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення 16.05.2021).

120. Про національну безпеку України: Закон України – Редакція від 24.10.2020, 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення 06.03.2021).

121. Про організацію роботи з нагляду за реалізацією проекту міжнародної технічної допомоги «Посилення кібербезпеки і прозорості виборчих процесів в Україні» та визначення його координатора: постанова Центральної виборчої комісії від 22 жовтня 2020 року № 414. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0414359-20#Text> (дата звернення 16.05.2021).

122. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 5 жовтня 2017 року. № 2163-VIII. Редакція від 24.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення 16.05.2021).

123. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року «Про Стратегію кібербезпеки України»: Указ Президента України від 15 березня 2016 року № 96/2016. *Урядовий кур'єр* від 18.03.2016. № 52. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/417.html?PRINT> (дата звернення 16.05.2021).

124. Про Стратегічний план Центральної виборчої комісії на 2020 - 2025 роки: постанова Центральної виборчої комісії від 11 червня 2020 року № 102. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0102359-20#Text> (дата звернення 16.05.2021).

125. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. № 67-р. *Урядовий кур'єр*. 2018. № 88.

126. Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30 червня 2004 року № 1932-IV. Редакція від 11.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-15#Text> (дата звернення 16.05.2021).

127. Проект Виборчого кодексу України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56671 (дата звернення 06.03.2021).

128. Проект Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення виборчого законодавства». URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=68847&pf35401=533010> (дата звернення 29.05.2021).

129. Пухкал О.Г. Модернізація системи державного управління в контексті розвитку громадянського суспільства в Україні: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.01 / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2011. 40 с. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Avtoreferat/4d80ae8b-ba70-4164-9fe1-e282ef3e67e1.pdf (дата звернення 06.03.2021).

130. Рамазанов С.К., Надьон Г.О., Степаненко О.П., Тимашова Л.А. Інноваційні технології антикризового управління економічними системами: монографія. / Під ред. С.К. Рамазанова. Луганськ - Київ: Вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2009. 480 с.

131. Рач В.А. Проблеми захисту інформації в управлінні проектами в епоху економіки знань. *Управління проектами та розвиток виробництва*: Зб.наук.пр. Луганськ: вид-во СЛУ ім. В.Даля, 2009. № 2 (30). С. 156-160.

132. Рачинська О.А. Механізми реалізації комунікативної взаємодії усфері публічного управління:: автореф. дис. ... канд наук з держ. упр.: 25.00.02 / Ін-т підготовки кадрів держ. служби зайнятості України. Київ, 2019. 23 с. URL: http://ipk.edu.ua/wp-content/uploads/2019/06/a-ref_Rachyns-ka2.pdf (дата звернення 06.03.2021).

133. Робоча група при НКЦК РНБО України схвалила проєкт Стратегії кібербезпеки України. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/4838.html> (дата звернення 16.05.2021).

134. Савков А.П. Державне управління виборчим процесом в Україні: теоретико-методологічні засади: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.01 / Одеський регіональний ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2010. 39 с. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_low/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Iimage_file_name=DOC/2010/10SAPTMZ.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1 (дата звернення 06.03.2021).

135. СБУ звертається до громадян із закликом повідомляти про порушення виборчого процесу. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-zvertaietsia-do-hromadian-iz-zaklykom-povidomliaty-pro-porushennia-vyborchoho-protsesu> (дата звернення 16.05.2021).

136. Серьогіна С.Ф., Баришев І.О. Закономерно ли появление форсайта? *Форсайт*. 2008. № 2(6). Т. 2 № 2. С. 4–12.

137. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с. URL: https://dut.edu.ua/uploads/l_948_39072050.pdf (дата звернення: 13.05.2023).

138. Скулиш Є.Д. Інформаційна безпека: нові виклики українському суспільству. *Інформація і право*. 2012. № 2. С. 170-175.

139. Соловов А. Электронное обучение – новая технология или новая парадигма? *Высшее образование в России*. 2006. № 11. С. 104-112. URL: <http://vovr.ru/upload/Solovov%2011-06.pdf> (дата звернення 06.03.2021).

140. Ставнійчук М.І. Законодавство про вибори народних депутатів України: актуальні проблеми теорії і практики. Київ: Факт, 2001. 156 с.

141. Степанов В.Ю. Державна інформаційна політика у сучасному політичному просторі. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 3. С. 76 – 78. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/3_2011/21.pdf (дата звернення 06.03.2021).

142. Стешенко Т.В. Актуальні питання виборчого процесу в Україні і зарубіжних країнах. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2013. Вип. 25. С. 102-113. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dbms_2013_25_11 (дата звернення 06.03.2021).

143. Стратегія інформаційної безпеки: проект. URL: <https://mkip.gov.ua/files/pdf/45698712365.pdf> (дата звернення 16.05.2021).

144. Стратегія кібербезпеки України (2021 – 2025 роки): проект. URL: https://www.rnbo.gov.ua/files/2021/STRATEGIYA%20KYBERBEZPEKI/proekt%20strategii_kyberbezpeki_Ukr.pdf (дата звернення 16.05.2021).

145. Стратегія національної безпеки України: затв. Указом Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата звернення 06.03.2021).

146. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=64508&pf35401=462260> (дата звернення 16.05.2021).

147. Стукаленко В.А. Сучасні актуальні проблеми виборчого процесу в Україні. *Правова держава*. 2017. № 27. С. 65-70. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Prav_2017_27_13.pdf (дата звернення 16.05.2021).

148. Сценарії післявоєнних національних виборів в Україні: умови, виклики та рекомендації. URL: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00ZJDN.pdf (дата звернення 13.05.2023).

149. Талєб Н. Чорний лебідь: Про (не)ймовірне в реальному житті. Київ: Наш Формат, 2017. 392 с.

150. Ткаченко І. Європейські вибори під час пандемії: до чого варто готуватися Україні восени 2020 року. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/04/7/7108431/> (дата звернення 06.03.2021).

151. Ткачук Т.Ю. Сучасні загрози інформаційній безпеці держави: теоретико-правовий аналіз. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. №10. С. 182-186. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/10/38.pdf> (дата звернення 16.05.2021).

152. Ткачук Т.Ю. Правове забезпечення інформаційної безпеки в умовах євроінтеграції України. Дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Ужгород, 2019. 487с. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/19617> (дата звернення 16.05.2021).

153. Токар-Остапенко О.В. Електронне голосування: перспективи впровадження в Україні. Національний інститут стратегічних досліджень: аналітичний матеріал. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-02/tokar-1.pdf> (дата звернення: 13.05.2023).

154. Указ Президента України № 287/2015 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2872015-19070> (дата звернення 06.03.2021).

155. Фейки як інструмент впливу на вибори. Аналітична доповідь / Дубов Д.В. та ін. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень. 2020. 209 с. URL:

https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-01/fake_news_fin_full_clean.pdf (дата звернення 20.05.2021).

156. Фоміна С. В. Поняття та ознаки голосування як стадії виборчого процесу в зарубіжних країнах. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Право»*. 2012. Вип. 19. С. 188-195.

URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/znphnpu_pravo_2012_19_33.pdf (дата звернення 20.05.2021).

157. Фрицький О.Ф. Конституційне право України. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 536 с.

158. Центральна виборча комісія. Офіційний вебсайт. Секретаріат ЦВК. URL: <https://www.cvk.gov.ua/sekretariat-tsvk.html> (дата звернення 16.05.2021).

159. Цимбалюк В.С. Окремі питання щодо визначення категорії «інформаційна безпека» у нормативно-правовому аспекті. *Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні*. 2004. № 8. С. 30-33.

160. Цілі сталого розвитку. URL: <https://globalcompact.org.ua/pro-nas/tsili-stijkogo-rozvytku/> (дата звернення 16.05.2021).

161. Чемсак Ю.В. Виборче законодавство України: особливості розвитку та сучасний стан. *Юридичний науковий електронний журнал* № 12. 2021. С. 86-89,

162. Черниш Р. Правовий досвід країн Європейського Союзу у сфері протидії поширенню фейкової інформації. *Інформаційне право*. №10. 2019. С.123-128. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/10/22.pdf> (дата звернення 06.03.2021).

163. Черновол І.Р. Інформаційна безпека США в контексті актуальних загроз і викликів. URL: <https://jts.donnu.edu.ua/article/view/8298/8297> (дата звернення 20.05.2021).

164. Чуйко З.Д. Конституційні основи національної безпеки України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02; ХНЮА ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2008. 18 с.

165. Шарий В.І. Особливості реалізації органами місцевого самоврядування державної політики в умовах трансформації українського суспільства: автореф. дис.

... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.04 / Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. Київ, 2013. 39 с. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Avtoreferat/52ad28d8-2629-47cf-a827-4e1bed55f721.pdf (дата звернення 06.03.2021).

166. Шведа Ю.Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні. Львів, 2010. 462 с. URL: http://org2.knuba.edu.ua/pluginfile.php/73338/mod_resource/content/1/%D0%A8%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D0%B0%20%D0%AE.%20%D0%92%D0%98%D0%91%D0%9E%D0%A0%D0%98%20%D0%A2%D0%90%20%D0%92%D0%98%D0%91%D0%9E%D0%A0%D0%A7%D0%86%20%D0%A1%D0%98%D0%A1%D0%A2%D0%95%D0%9C%D0%98.pdf (дата звернення 06.03.2021).

167. Швець М., Гладківська О., Цимбалюк В. Взаємозв'язок інформаційної безпеки з правовою інформатикою. *Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні*. 2005. № 11. С. 6-13.

168. Шевякова О.В. Поняття інформаційної безпеки. *Якісний професійний підхід – запорука успішної підготовки фахівця*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. педагогічних і науково-педагогічних працівників, науковців та молодих учених (м. Ніжин, 14-15 грудня 2017 року) / Редкол.: О.В. Литовченко (голова) [та ін.]. Ніжин, 2018. С.44-49.

169. Юдін О.К., Чунарьова А.В., Яковенко О.Л. Сучасні заходи забезпечення безпеки інформаційних систем на базі міжнародних стандартів ISO. *Strategiczne pytania swiatowej nauki – 2009: V miesdzynarodowej naukowii-praktycznej konferencji*, (Przemysl (Polska), 07–15 lutego 2009 r.). Przemysl: Nauka i studia, 2009. Vol. 10. P. 22–28.

170. Юдін О.К., Бучик С.С. Загрози державним інформаційним ресурсам: терміни та визначення. *Захист інформації*. 2014. Т. 16, № 2. С. 121-125.

171. Юдін О.К., Бучик С.С. Концептуальна модель інформаційної безпеки державних інформаційних ресурсів. *Наукоємні технології*. 2014. № 4. С. 462-466.

172. Юдін О.К., Бучик С.С., Чунарьова А.В., Варченко О.І. Методологія побудови класифікатора загроз державним інформаційним ресурсам. *Наукоємні технології*. 2014. № 2(22). С. 200-210.

173. Яворський В.Д. Сучасний виборчий процес в Україні: політико- правовий аспект. *Вибори Президента України- 99: проблеми теорії і практики*: зб. матеріалів міжнарод. наук.- практ. конф. (Київ, 16-17 бер. 2000 р.). Київ: ЦБК, 2000. С. 84–86.

174. Ellen Nakashima and Paul Sonne. China hacked a Navy contractor and secured a trove of highly sensitive data on submarine warfare. June 8, 2018. The Washington Post. URL: https://www.washingtonpost.com/world/national-security/china-hacked-a-navy-contractor-and-secured-a-trove-of-highly-sensitive-data-on-submarine-warfare/2018/06/08/6cc396fa-68e6-11e8-bea7-c8eb28bc52b1_story.html (дата звернення 16.05.2021).

175. E-participation/E-democracy Survey. URL: https://icma.org/sites/default/files/303564_ICMA%202011%20E-Democracy%20Survey%20Summary.pdf (дата звернення 06.03.2021).

176. Statistics about Internet Voting in Estonia. URL: <https://www.valimised.ee/en/archive/statistics-about-internet-voting-estonia> (дата звернення 06.03.2021).

177. Tilman L. (2013). Risk Intelligence: A Bedrock of Dynamism and Lasting Value Creation. URL: <https://www.europeanfinancialreview.com/risk-intelligence-a-bedrock-of-dynamism-and-lasting-value-creation/>. (дата звернення 16.05.2021).

ДОДАТКИ

Додаток А

Акти впровадження

	ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «РЕСУРС» 09107, м. Біла Церква, вул. Героїв Чорнобиля, 5/7, кв.11 тел.: (04563)9-82-12; www.ngo.resurs e-mail: ngo.resurs@gmail.com р/р UA 703218420000026003030106256 КОД ЄДРПОУ 43410171
--	--

№ 01/27-29 від 22 грудня 2021 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження аспіранта
Кузика Петра Миколайовича на тему: “Державне управління безпекою
виборчого процесу в Україні”
що представлена на здобуття наукового ступеня доктора філософії за
спеціальністю 281 - “Публічне управління та адміністрування”

Результати досліджень аспіранта, що отримані при виконанні його дисертаційної роботи “Державне управління безпекою виборчого процесу в Україні” використовуються громадською організацією “ReSURS”.

Зокрема, при розробці проєкту програми соціального та економічного розвитку Київської області були використані рекомендації методичного характеру щодо формування партнерської моделі взаємодії публічної влади, бізнес-структур та інституцій громадянського суспільства.

Впровадження результатів дослідження Кузика Петра Миколайовича мають прикладний характер і виявились корисними для покращення професійної комунікації публічних службовців із громадянами, в тому числі з урахування безпекових викликів і загроз у сучасній Україні.

Голова ГО

А. Ключко

Всеукраїнська професійна спілка

«Національна спілка приватних виконавців»

код юридичної особи 44052917; адреса: 03039, місто Київ, вул. Фрометівська, будинок 2;

тел.: +38(067)-574-09-81; email: crimeconsult@ukr.net

вих. №

31/10.

від

15 жовтня 2023 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукової роботи аспіранта кафедри публічного адміністрування **Кузика Петра Миколайовича**

Дослідження Кузика П.М. на тему «Державне управління безпечого виборчого процесу в Україні», виконане у вигляді окремої наукової роботи, знайшли своє використання в громадській роботі Всеукраїнської професійної спілки «Національна спілка приватних виконавців». Матеріали та пропозиції використовуються в діяльності ВПС «НСПВ».

Зокрема стратегія проведення виборчого процесу на основі партнерської моделі дворівневої довіри використані під час розробки змін до розділів Статуту ВПС «НСПВ». Способи розробки перспективного плану розвитку організації використовують напрацювання Кузика П.М. відповідно до методики форсайт, ретельно адаптованої до українських реалій.

Впровадження результатів дослідження Кузика Петра Миколайовича мають прикладний характер і виявляють корисними для покращення професійної комунікації між особами, що виконують діяльність примусового характеру від імені держави і громадянами. Разом з цим ВПС «НСПВ» враховується моніторинг безпекових викликів і загроз безпеці в сучасній Україні.

Заступник голови

 Олег Хоменко

023061

Приватне акціонерне товариство
«Вищий навчальний заклад
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ
ПЕРСОНАЛОМ»

The Private Joint-Stock Company
«Higher Education Institution
«Interregional
Academy
of Personnel Management»

Україна, 03039, Київ-39, вул. Фрометівська, 2,
Тел. +38 (044) 490-95-00, maup.com.ua
e-mail: iapm@iapm.edu.ua

2, Frometivs'ka Str., 03039 Kyiv, Ukraine,
Tel. +38 (044) 490-95-00, maup.com.ua
e-mail: iapm@iapm.edu.ua

" 30 " січня 2013 № 118/11

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукової роботи
аспіранта кафедри публічного адміністрування
Кузика Петра Миколайовича

Дослідження Кузика П.М. на тему «Державне управління безпекою виборчого процесу в Україні» виконане відповідно до наукової теми НДР Міжрегіональної Академії управління персоналом «Розвиток публічного управління та адміністрування в умовах системних галузевих реформ: соціальні, економічні, безпекові та культурні аспекти» (номер державної реєстрації 0119U100491).

У рамках даної наукової теми НДР Кузик П.М. розвинув класифікацію видів національної безпеки відповідно до сучасних теоретичних підходів та нормативно-правового забезпечення; обґрунтував авторське визначення безпеки виборчого процесу в предмет-об'єктному полі науки державного управління як компоненту національної безпеки (в умовах традиційного, змішаного та е-голосування).

Кузик П.М. провів комплексне дослідження механізмів державного управління безпекою виборчого процесу, довів, що забезпечення інформаційної безпеки в інформаційному просторі, а кібербезпеки у кіберпросторі (віртуальному просторі) є складовими національної безпеки; визначив ефективні форми політичної комунікації із владою (впровадження е-демократії, інтернет-голосування на виборах, подання електронних петицій тощо) та головні бар'єри на шляху розвитку е-демократії для місцевих органів влади: необхідність оновлення комунікаційної інфраструктури, брак фінансових ресурсів, брак професійно-кваліфікованого персоналу, цифровий бар'єр для певних громадян, низька зацікавленість громадян.

Науковий керівник теми НДР,

доктор наук з державного управління, професор І.А. Семенець-Орлова

МАУП

Додаток Б

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у вітчизняних наукових фахових виданнях:

10. Кузик П.М. Перспективні методи організації безпеки виборчого процесу: форсайт безпеки у контексті державного управління. *Наукові перспективи*. 2021. №4(10). С.50-60. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/download/203/205> (дата звернення: 04.05.2023).

11. Кузик П.М. Функціонування моделей державного управління безпекою виборчого процесу на принципах відкритого партнерства. *Право та державне управління*. Збірник наукових праць. Запоріжжя: КПУ, 2022. № 2. С.204-208.

12. Кузик П.М. Аналіз базових моделей розвитку публічного управління в Україні. *Публічне урядування*, 2022. №3 (31). С.34-37. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-3\(31\)-4](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-3(31)-4).

13. Кузик П.М. Забезпечення нормативно-правового механізму державного управління безпекою виборів в Україні. *Публічне урядування*. 2022. № 1 (29). С.74- 78. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-1\(29\)-10](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-1(29)-10).

14. Кузик П.М. Програмно-цільовий механізм державного управління безпекою у виборчому процесі. *Публічне урядування*, 2022. №3 (28). С.45-49. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2021-3\(28\)-6](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2021-3(28)-6).

Тези доповідей на науково-практичних конференціях:

15. Кузик П.М. Модернізування функціонального механізму державного управління безпекою у виборчому процесі. *Scientific Collection «InterConf», (120): with the Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference «Recent Advances in Global Science»*. Vilnius, Lithuania: Vaiga, August 16-18, 2022. P.105-109.

16. Кузик П.М. Наукові поняття функціонування моделей державного управління безпекою у виборчому процесі. *Global and regional aspects of sustainable development: Proceedings of the 6th International Scientific and Practical Conference*, Copenhagen, Denmark, February 26-28, 2022. P.603-605. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/issue/view/26-28.02.2022/108> (дата звернення 04.05.2023).

17. Kuzyk Petro. Regulatory and legal ensuring the mechanism of the state management of election security in Ukraine. *Проблеми модернізації України*: [зб. наук. пр.]. Вип. 14: Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції “Розбудова інноваційних економіки, менеджменту та освіти в умовах нової соціальної реальності” (Київ, Міжрегіональна Академія управління персоналом, 26 травня 2022 р.). С. 181-183.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

18. Кузик П.М. Система контролю загроз виборчому процесу в механізмі державного управління. *Věda a perspektivy*. Praha, České republiky. 2021. № 1(1). P.94-102.